

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : / /

Tezin Savunma Tarihi : / /

Tez Danışmanı :

Trabzon

ÖNSÖZ

“Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetim Planlarında Katılımcı Yaklaşım Boyutunun Değerlendirilmesi: Saros Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi Örneği” adlı bu çalışma Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programında hazırlanmıştır.

Süreç boyunca yaşadığım birçok zorluklara ve yeni anne olmanın verdiği tedirginliğe rağmen yüksek lisans tezimi bitirmenin gurur ve sevincini yaşıyorum. Bu süreçte bilgi ve deneyimlerinden, bilim insanı kişiliğinden ve insaniyetinden çok şey öğrendiğim, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum değerli danışmanım Doç. Dr. Ertan DÜZGÜNEŞ’e teşekkürü bir borç bilirim. Yine aynı şekilde tez kapsamında yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Öner DEMİREL’e ve araştırmam esnasında anketlere katkı sağlayarak çalışmama yön veren herkese teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Her koşulda beni yüreklendiren ve hep inanan sevgili aileme; her zaman desteğini hissettiren her fırsatta yanımda olan canım ablam Gülay YILMAZOK’a; yoğun çalışmalarım sırasında benden sabır ve desteğini esirgemeyen canım eşim Murat GÜNAYDIN’a; en çok da varlığı ve sevgisiyle beni hep diri tutan biricik kızım Naz İkra GÜNAYDIN ve sabırsızlıkla beklediğimiz minik kardeşine sonsuz şükranlarımı sunar ve teşekkür ederim.

Duygu KARABIÇAK GÜNAYDIN
Trabzon 2022

TEZ ETİK BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetim Planlarında Katılımcı Yaklaşım Boyutunun Değerlendirilmesi: Saroz Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi Örneği” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Doç. Dr. Ertan DÜZGÜNEŞ’in sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/örnekleri kendim topladığımı, deneyleri/analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı/yaptırdığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 10/10/2022

Duygu KARABIÇAK GÜNAYDIN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	III
TEZ ETİK BEYANNAMESİ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	IX
SUMMARY	X
ŞEKİLLER DİZİNİ	XI
TABLolar DİZİNİ.....	III
SEMBOLLER DİZİNİ	IV
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Korunan Alan Kavramı.....	3
1.3. Korunan Alan Sınıflandırması	7
1.3.1. Dünya’da Korunan Alan Sınıflandırması	7
1.3.2. Türkiye’de Korunan Alan Sınıflandırması	12
1.4. Korunan Alan Yönetimi ve Planlaması	17
1.4.1. Yönetişim	22
1.4.2. Yönetim Planı Amaç ve Özellikleri.....	26
1.4.3. Yönetim Planının İçeriği	28
1.4.4. Korunan Alan Yönetim Planlarında İzlenen Süreç	29
1.4.5. Yönetim Planlarından Örnekler	33
1.5. Özel Çevre Koruma Bölgesi	42
1.5.1. Özel Çevre Koruma Bölgelerinin Ortaya Çıkışında Etkili Olan Uluslararası Sözleşmeler.....	47
1.5.2. Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetimi ve Planlaması	50
1.6. Korunan Alan Yönetiminde Katılımcı Yaklaşım	52
1.6.1. Katılım ve Katılımcılık ile İlgili Kavramlar	53
1.6.2. Ulusal ve Uluslararası Mevzuatta Katılım	57
1.6.2.1. T.C. Anayasası’nda Katılım	57
1.6.2.2. Milli Parklar Kanunu’nda Katılım	58

1.6.2.3.	Çevre Kanunu'nda Katılım	58
1.6.2.4.	Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığının Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de Katılım	58
1.6.2.5.	Bilgi Edinme Kanunu'nda Katılım	59
1.6.2.6.	Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği'nde Katılım.....	59
1.6.2.7.	Kültürel ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda Katılım.....	60
1.6.2.8.	AB Müktesebatında Katılım.....	61
1.6.3.	Kalkınma Planlarında Katılımcılık.....	62
1.6.4.	Dünyada Katılımcı Yaklaşım Örnekleri	64
1.6.5.	Türkiye'de Katılımcı Yaklaşım Örnekleri.....	67
1.6.6.	Katılımcı Yaklaşımında Kullanılan Yöntem ve Teknikler.....	68
1.6.7.	Katılımcı Uygulamalarda Avantaj ve Dezavantajlar.....	70
2.	YAPILAN ÇALIŞMALAR	73
2.1.	Materyal	73
2.2.	Yöntem.....	73
3.	BULGULAR	84
3.1.	Fiziksel ve Yönetmelik Yapı	84
3.1.1.	Ülke ve Bölge İçindeki Konumu	84
3.1.2.	Koruma Alanı Yönetim Yapısı.....	85
3.1.3.	Mülkiyet Durumu	87
3.1.4.	İdari Yapı.....	89
3.2.	Doğal Yapı	89
3.2.1.	İklim	89
3.2.2.	Jeolojik Özellikler.....	89
3.2.3.	Depremsellik.....	92
3.2.4.	Jeomorfolojik Özellikler.....	92
3.2.5.	Hidroloji	93
3.2.6.	Karasal Flora ve Fauna	95
3.2.7.	Denizel Flora ve Fauna.....	96
3.3.	Sosyo-Ekonomik Yapı	96
3.3.1.	Arazi Kullanımı	96
3.3.2.	Balıkçılık	101

3.3.3.	Bitkisel Üretim ve Hayvancılık	101
3.4.	Turizm.....	101
3.5.	Koruma Yapıları	102
3.6.	Kültürel Kaynak Değerleri.....	104
3.7.	Yönetim Planının Analizi	105
3.7.1.	Yönetişim Tipinin Tespiti.....	105
3.7.2.	Etkin Yönetim Bileşenler Havuzunun Oluşturulması ve Bileşenlerin Puanlanması.....	106
3.8.	Yönetim Planının Katılımcı Boyutunun İrdelenmesi	113
3.8.1.	Paydaş Analizi	113
3.8.2.	Katılım Derecesinin Tespiti.....	114
3.8.3.	Kullanılan Yöntem ve Tekniklerin Analizi	116
3.9.	Katılımcı Yaklaşım Çerçeve İlkelerinin Belirlenmesi.....	120
4.	İRDELEME.....	121
4.1.	Yönetişim Tipinin Değerlendirilmesi	121
4.2.	Anket Bulgularının Değerlendirilmesi.....	122
4.2.1.	Yönetim Planı Bileşenlerinin Ağırlıklandırılmış Önem Sıralamasına Göre Değerlendirilmesi	122
4.2.2.	Yönetim Planı ve Bileşenlerinin Etkinlik Değeri ile Etkinlik Sınıflarının Değerlendirilmesi	123
4.3.	Yönetim Planının Katılımcı Boyutunun Değerlendirilmesi	124
4.4.	Katılımcı Yaklaşımın Ulusal ve Uluslararası Mevzuatlar Bağlamında Genel Değerlendirmesi.....	124
5.	SONUÇLAR	126
5.1.	Yönetişim Tipi	126
5.2.	Anket Bulgularına İlişkin Sonuçlar	126
5.2.1.	Yönetim Planı Bileşenlerinin Önem Sıralaması	126
5.2.2.	Yönetim Planı Bileşenlerinin Ortalama Etkinlik Değeri ve Etkinlik Sınıfı Sonuçları.....	127
5.2.3.	Saros Körfezi ÖÇKB Yönetim Planı Ortalama Etkinlik Değeri ve Etkinlik Sınıfı Sonuçları	128
5.3.	Yönetim Planının Katılımcı Boyutuna İlişkin Sonuçlar	128
6.	ÖNERİLER	130
7.	KAYNAKLAR.....	132

8. EKLER	140
ÖZGEÇMİŞ	

Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

ÖZEL ÇEVRE KORUMA BÖLGESİ YÖNETİM PLANLARINDA KATILIMCI
YAKLAŞIM BOYUTUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ: SAROS KÖRFEZİ ÖZEL
ÇEVRE KORUMA BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Duygu KARABIÇAK GÜNAYDIN

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Ertan DÜZGÜNEŞ
2022, 138 sayfa, 4 ek sayfalar

Önceleri korunan alanların yönetimine ilişkin planlamalarda klasik ve merkeziyetçi yapı gözetilerek yerel halk ve diğer paydaşların katılımı, ihtiyaçları, hakları ve sorumlulukları göz ardı ediliyordu. Ancak zamanla başarıya ulaşmak için katılımcı odaklı, daha etkili ve uygulanabilir yönetim planları oluşturulma fikri benimsenmiştir. Bu şekilde katılımcı yaklaşımla hazırlanan yönetim planları sayesinde korunan alanların doğal, kültürel kaynak değerleri ve biyoçeşitliliği korunarak koruma-kullanma kapsamında sürdürülebilirliği sağlanmaktadır.

Bu araştırma ile korunan alan sistemlerinden biri olan ÖÇKB yönetim planlarında katılımcı yaklaşım boyutunun Saros Körfezi ÖÇKB özelinde analiz edilmesi ve katılımcı yaklaşım çerçevesi ilkelerinin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planının yönetim tipi ve uzman anketi ile yönetim planlarının hazırlanmasında etkili olan yönetim bileşenlerinin 3'lü Likert yöntemi ile puanlanarak planın etkinlik değeri ve sınıfı ortaya konmuştur. Yapılan analiz sonucu yönetim planının genel ortalama etkinlik değeri 43,87 olarak saptanmış ve genel etkinlik sınıfı "yüksek" olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda etkinlik değerinin daha fazla artırabilmesi için öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Özel Çevre Koruma Bölgesi, Katılımcı Yaklaşım, Saros Körfezi, Yönetim Planı, Çanakkale

Master Thesis

SUMMARY

EVALUATION OF THE DIMENSION OF PARTICIPANT APPROACH IN SPECIAL ENVIRONMENTAL PROTECTION ZONE MANAGEMENT PLANS: EXAMPLE OF SAROS GULF SPECIAL ENVIRONMENTAL PROTECTION ZONE

Duygu KARABIÇAK GÜNAYDIN

Karadeniz Technical University
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
Landscape Architecture Graduate Program
Supervisor: Assoc. Prof. Ertan DÜZGÜNEŞ
2022, 138 Pages, 4 Appendix

In the past, the participation, needs, rights and responsibilities of local people and other stakeholders were ignored by classical and centralized structure in the plans for the management of protected areas. However, in order to achieve success over time, the idea of creating participant-oriented, more effective and applicable management plans has been adopted. In this way, thanks to the management plans prepared with a participatory approach, the natural, cultural resource values and biodiversity of the protected areas are preserved and their sustainability is ensured within the scope of protection-use.

With this research, it is aimed to analyze the participatory approach dimension in the SEPA management plans, which is one of the protected area plans, which is one of the protected areas systems, in the Saros Gulf SEPA and to establish the principles of the participatory approach framework. Within the scope of this purpose, the efficiency value and class of the plan were revealed by scoring the governance type of the Saros Gulf SEPA management plan and the management components that are effective in the preparation of the expert survey and management plans with the 3-point likert method. As a result of the analysis, the general average efficiency value of the management plan was determined as 43.87 and the general efficiency class was determined as “high”. In this context, suggestions have been developed to further increase the efficiency value.

Key Words: Protected areas, SEPA, Participatory approach, Saros Gulf, Management plan

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Çevresel tahribatlara ilişkin örnekler	3
Şekil 2. Dünya geneli korunan alanlar haritası, Temmuz 2022.	6
Şekil 3. 1990'dan itibaren korunan alan ve OECC kapsamındaki değişim.....	7
Şekil 4. ANZECC (2000)'e göre tipik planlama hiyerarşisi	20
Şekil 5. IUCN yönetim modeline göre korunan alan yönetim adımları.....	21
Şekil 6. A tipi yönetim (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007'den geliştirilerek).....	24
Şekil 7. B tipi yönetim (Anonim, 2007'den geliştirilerek).....	25
Şekil 8. Yönetim planının içeriğine ilişkin hiyerarşik yapı.....	29
Şekil 9. Yönetim planının hazırlanmasında üç temel aşama	30
Şekil 10. Örnek yönetim planı formatı	32
Şekil 11. Yosemite Milli Parkı zonlama haritası.....	34
Şekil 12. Yosemite Milli Parkı kültürel ve gelişme zonu bölgeleme planı	35
Şekil 13. Yosemite Milli Parkı özel kullanım zonu bölgeleme planı.....	35
Şekil 14. Peak District Milli park yönetim planının diğer planlar, politikalar ve stratejilerle ilişkisi	37
Şekil 15. Peak District Milli Parkı koruma alanları dağılımı	38
Şekil 16. Peak District Milli Parkı içindeki üç ulusal karakter alanı.....	39
Şekil 17. Peak District Milli Parkı mülkiyet durumu	40
Şekil 18. Kızılırmak Deltası Sulak Alan ve Kuş Cenneti Doğal Sit Alanları ve Kızılırmak Deltası Sulak Alan ve Kuş Cenneti bölgeleme haritası.....	42
Şekil 19. Türkiye'deki ÖÇKB haritası	43
Şekil 20. Katılımcı yaklaşımın avantajları	71
Şekil 21. Katılımcı yaklaşımın dezavantajları.....	72
Şekil 22. Yöntem akış şeması.....	83
Şekil 23. Saros Körfezi ÖÇKB'nin ülke konumu	84
Şekil 24. Saros Körfezi ÖÇKB sınırları ve yerleşimler.....	85
Şekil 25. Saros Körfezi ÖÇKB sit alanlar	86
Şekil 26. Saros Körfezi ÖÇKB mülkiyet durumu (TVKGM, 2018).....	88
Şekil 27. Saros Körfezi ve yakın civarının jeolojik haritası (TVKGM, 2018).....	91

Şekil 28. Türkiye deprem tehlike haritası (URL-26, 2022).....	92
Şekil 29. Saros Körfezi ÖÇKB hidroloji haritası (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı)	94
Şekil 30. Türkiye'nin floristik haritası	95
Şekil 31. Saros Körfezi ÖÇKB alanı içerisindeki yerleşim yerleri	98
Şekil 32. Saros Körfezi ÖÇKB arazi kullanım haritası	100
Şekil 33. Saros Körfezi ÖÇKB bölgeleme haritası	103
Şekil 34. Yönetim planı bileşenleri etkinlik sınıfı ve değerleri.....	110
Şekil 35. Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planı genel etkinlik sınıfı ve değerleri.....	111
Şekil 36. Yönetim planı bileşenleri ortalama etkinlik değeri ile Saros Körfezi ÖÇKB genel ortalama etkinlik değeri.....	112
Şekil 37. Yönetim planı bileşenlerinin kendi içlerinde sınıflandırılmasına ilişkin etkinlik sınıfı ve değerleri.....	127
Şekil 38. Yönetim planı genel etkinlik sınıfı ve değerleri ile Saros ÖÇKB genel ortalama etkinlik değeri ve sınıfı.....	128

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. IUCN Korunan alan kategorileri (IUCN, 1994; Dudley, 2013; Sovinc, 2021; Verschuuren vd., 2021)	9
Tablo 2. Yönetim amaçları farklılık gösteren IUCN yönetim sınıfları matrisi	10
Tablo 3. Avrupa Konseyi'ne göre korunan alan sınıflandırması (Demirel, 2005). (European Environment Agency, 2012)	11
Tablo 4. Türkiye'de yasalarla korunan koruma alanları.....	13
Tablo 5. Türkiye'deki korunan alanların sayısı ve kapladığı alan büyüklüğü (DKMP, 2020; URL-9, 2022; URL-10, 2022).....	15
Tablo 6. Türkiye'de uluslararası koruma statüleri kapsamında korunan alanlar	16
Tablo 7. Korunan alanlarda geleneksel yaklaşım ile yenilikçi yaklaşım arasındaki farklılıklar	22
Tablo 8. ÖÇKB'ye ilişkin kimlik tablosu.....	44
Tablo 9. Korunan alan yönetimine paydaşların katılım düzeyleri (Parks and Wildlife Commission, 2002; T.C. DPT-TEPAV-İngiltere Büyük Elçiliği Ankara, 2011) .	55
Tablo 10. 1963-2023 yılları arasında yayınlanan beş yıllık kalkınma planları	63
Tablo 11. Katılımcı yaklaşım yöntemleri	68
Tablo 12. Katılımcı yaklaşımda kullanılan teknikler	69
Tablo 13. Yönetişim tipleri ve ilişkili parametreler	74
Tablo 14. Yönetim planını oluşturan bileşenlerin önem derecesi	76
Tablo 15. Örnek paydaş bilgi formu.....	79
Tablo 16. Saros Körfezi ÖÇKB arazi kullanım tipleri ve oranları	99
Tablo 17. Saros Körfezi ÖÇKB yönetim tipini gösteren parametreler.....	106
Tablo 18. Yönetim planı bileşenlerinin ağırlıklandırılmış puanları	108
Tablo 19. Yönetim planı bileşenlerinin ağırlıklandırılmış sıralaması	109
Tablo 20. Yönetim planı bileşenlerinin ortalama etkinlik değeri ve etkinlik sınıfları	111
Tablo 21. Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planında yer alan paydaşlar.....	113
Tablo 22. Paydaş gruplarına ilişkin mevcut katılım	115
Tablo 23. Saros Körfezi ÖÇKB paydaş bilgi formu	117

SEMBOLLER DİZİNİ

AEP	Akdeniz Eylem Planı
CBD	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
CITES	Convention on the International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna
GEF	Birleşmiş Milletler Küresel Çevre Fonu
IUCN	International Union for Conservation of Nature (Uluslararası Doğa Koruma Birliği)
KAFZ	Kuzey Anadolu Fay Zonu
MAP	Akdeniz Eylem Planı
OECS	Diğer Etkili Alan Bazlı Koruma Önlemleri
ÖBA	Önemli Bitki Alanı
ÖÇKB	Özel Çevre Koruma Bölgesi
ÖDA	Önemli Doğa Alanı
PRTR	Kirletici Salımı ve Nakil Kayıtları
RDMP	Rodna Dağları Milli Parkı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TTT	Toplum Temelli Turizm
TVKGM	Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü
UNECE	Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WCPA	Dünya Korunan Alanlar Komisyonu
WDPA	Dünya Korunan Alanlar Veri Tabanı

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Dünyada var olan doğal denge; teknolojinin baş döndürücü hızla gelişmesi, artan nüfus ve kentleşmenin paralelinde yaşanan doğal kaynakların yoğun kullanımı, doğal alanların tahribi ve giderek azalması ile bozulma sürecine girmiştir. Söz konusu etkilerin temel nedeni insanoğlunun, doğanın kendi kendini yenileyebileceği düşüncesiyle hareket etmesi, bilinçli veya bilinçsizce sergiledikleri doğa karşıtı davranışları neticesinde elde ettikleri kazanımları daha makul görmesidir.

Günümüzde meydana gelen doğal tahribatların kaynağının insanoğlu olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla canlı varlıkların yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi için hayati önem taşıyan hava, su, toprak ve diğer doğal kaynaklar üzerinde büyük tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle 1950'li yıllardan itibaren günümüz doğa koruma bilinci ortaya çıkmış (Yalınkılıç ve Yenilmez Arpa, 2005; Düzgüneş ve Demirel, 2018) ve özellikle yerel halk, sivil toplum kuruluşu (STK) ve özel sektörlerin girişimleri ile çevreye duyarlı koruma sistemleri geliştirilmiştir (Düzgüneş ve Demirel, 2018).

Biyolojik çeşitlilik ile doğal, kültürel ve tarihi kaynak değerlere sahip olan doğal alanların, bugünün yanı sıra gelecek kuşakların da yararlanabilmeleri için korunmaları gerekmektedir. Bu sebeple önem arz eden doğal alanlar uluslararası sözleşmeler ve ulusal yasalar ile koruma altına alınmaktadır.

Doğal alanların korunmasının etkin ve sürdürülebilir olması için en önemli araçlardan birisi "Korunan Alan"ların oluşturulmasıdır. Koruma statüsü farklılık gösteren ve insan faaliyetlerinin kısıtlandığı ya da tamamen yasaklandığı korunan alanlar, başlangıçta salt doğa odaklı ve insandan uzak bir yaklaşımla korunmaktaydı. Ancak korunan alanların büyük bir çoğunluğunun insan yerleşimlerinin bulunduğu kırsal alanlarda yer alması söz konusu yaklaşımın sürdürülebilir olamayacağını ortaya koydu. Bu sebeplerden dolayı biyolojik çeşitliliğin korunmasında kilit nokta olan korunan alanlarda birçok uzman doğa ve yaşam alanlarının yanı sıra kültürel, tarihi, arkeolojik ve jeolojik değerlerin de korunması gerektiği konusunda hem fikir olmuştur. Bu doğrultuda STK'lar, özel sektör, farklı meslek disiplinlerinden uzmanlar ve yöre halkı sürece dahil edilerek onların bilgi ve deneyimlerinden faydalanmanın önemli olduğu görülmüştür (Borrini vd., 2004).

Bu bağlamda korunan alanların sahip olduğu kaynak değerlerinin sürdürülebilirliğini sağlayarak gelecek nesillere aktarabilmek amacıyla katılımcı yaklaşım konusu gündeme gelmiş ve bu yaklaşımın korunan alan yönetim planlarına dahil edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde korunan alanlara yönelik yönetim planları merkezîyetçi bir yapı gözetilerek yapılmaktadır. Dolayısıyla yetersiz güvenlik güçleri ile sağlanan koruma, yetkililer arasında anlaşmazlık ve çatışmalar, görev tanımlamasının net bir şekilde yapılamaması, yönetimde çok başlılığın olması ve mali kaynakların yetersiz kalması korunan alan yönetimde zafiyetler meydana getirmektedir (Demirayak, 2006). Başka bir ifadeyle katılımcı odaklı, koruma-kullanma dengesini gözetilen, etkin, bütüncül ve uyarlanabilir yönetim planlarının eksikliği o alanın kaynak değerleri için birer tehdit unsuru olmaktadır. Bu sebeple Avrupa Birliği Habitat Direktifleri ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi doğrultusunda söz konusu paydaşların planlamanın ilk aşamasından son aşamasına kadar sürece dahil edilmesi gerektiği savunulmaktadır (Anonim, 2007).

1970 ve 1980'li yıllarda daha çok doğal ve kültürel kaynak değerlerinin varlığına odaklanılmış ve bu dönemlerde topluluğun katılımına çok küçük oranda yer verilmiştir. 1980'lerin ortalarında ve erken 1990'lara kadar planlar, özellikli koruma amaçları, faaliyetler ile bir zonlama şemasına ve gerçekçi yönetim formüllerinden ziyade istekler ve temenniler üzerinde kurgulanmıştır. Günümüzde ise bu alanların halktan ve diğer paydaşlardan soyutlanarak değil, ilgi gruplarının katılımıyla planlanması ve yönetilmesi artık tartışma götürmez bir gerçek olarak koruma yaklaşımları içerisinde yerini almıştır. Türkiye'de korunan alanlarda katılım konusu irdelendiğinde birtakım boşlukların olduğu, yasal mevzuatlarda net bir şekilde ortaya konulmadığı, katılım noktasında ilgi gruplarının kimlerden oluşacağı ve nasıl bir yöntem izleneceğinin belli olmadığı, katılım ile elde edilebilecek yararlar, fırsatlar ve risklerin bilinmediği görülmektedir. Bu durum katılımcı yaklaşımın etkin olarak uygulanamamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu alanların sahip olduğu kaynak değerlerinin ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir yönetimi ve kullanımı için nelerin, nasıl, hangi bütçeyle ve kimlerle yapılacağını, koruma ve sürdürülebilir kullanma ve yönetimde uyulması gereken kuralları, yöntemlerinin ortaya konması gereklidir.

Bu noktadan hareketle tezin amacı korunan alan sistemlerinden biri olan Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB) yönetim planlarında katılımcı yaklaşım boyutunun Saros Körfezi ÖÇKB özelinde analiz edilmesi, yönetim planının katılımcı boyutu irdelenerek katılımcı yaklaşım çerçevesi ilkelerinin oluşturulmasıdır. Bu amaçla Saros Körfezi ÖÇKB yönetim

planı detaylı bir şekilde incelenerek yönetim tipi ve etkin yönetim bileşenleri kapsamında literatürde ortaya konan bileşenlerin uzmanlar tarafından önem derecesine göre sıralanmasının ardından 3'lü likert yöntemi ile puanlanarak yönetim planının etkinliği matematiksel olarak ortaya konmuştur.

1.2. Korunan Alan Kavramı

Yıllar içerisinde teknolojinin hızla gelişmesinin yanı sıra yaşanan nüfus artışı ve kentleşme, yanlış arazi kullanımı, toplumların doğayı aşırı ve bilinçsiz şekilde kullanması doğal kaynaklar üzerinde baskıya ve erozyon, sulak alanların kurutulması, ormansızlaştırma, bitki ve hayvan türlerinin azalması ya da yok olması gibi çevresel tahribatlara neden olmuştur (Şekil 1).

Şekil 1. Çevresel tahribatlara ilişkin örnekler

Tüm bu olumsuzlukları gidermek için doğal, kültürel, tarihi ve estetik değerleri bilimsel esaslara dayalı olarak korumak ve devamlılığı için etkin bir koruma gerçekleştirmek

üzere çeşitli koruma yapıları geliştirilmiştir. Uzun yıllar içerisinde deneyimlenen bilgi ve tecrübe neticesinde ‘Korunan Alan’ sistemleri bu yapılar içerisinde en çok benimsenen olmuştur.

Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN)’ye göre korunan alan; doğanın barındırdığı ekosistem ve kültürel değerleri ile uzun vadede korunmasını sağlamak için ayrılan yasal ve diğer etkili yöntemlerle yönetilen kesin coğrafik yüzeyi belirlenmiş alan olarak tanımlanmaktadır (URL-1, 2020). Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD)’ye göre; coğrafik olarak tanımlanan bir alan, belirli hedeflere ulaşmak için belirlenmiş veya düzenlenmiş ve yönetilen koruma hedefleri olan alan tanımlanmaktadır (Juffe-Bignoli vd., 2017). 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda ise korunan alan “Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır” şeklinde ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1983).

Artan baskılar ve hızla değişen çevresel faktörler neticesinde korunan alanların ortaya çıkmasında etkili olan sebeplerin ilki, korunan alanlarda var olan doğal ve kültürel değerlerin nitelikleri ve bir bütün olarak korunması gerektiği, diğeri ise insan etkinliklerinin tehdit oluşturması nedeniyle sınırlama veya yasaklama getirilmesi zorunluluğudur (Kuvan, 2005).

Temelde doğanın ve doğal kaynak değerlerinin korunmasını hedef alan korunan alanlar, amacıyla ters düşmeyecek insan etkinliklerine yönelik işlevler üstlenerek birçok fayda sağlamaktadır. Korunan alanlar, özellikle hızlı endüstrileşme ve artan kentleşme bağlamında, kentlerde yaşayan insanlara doğa ile etkileşim kurma imkânı sağlamanın yanı sıra biyolojik çeşitliliğin ve ilişkili ekosistemlerin uzun süreli korunmasının yanında kültürel ve biyolojik değerlerin korunması hususunda kilit rol oynamaktadır. İyi yönetildiklerinde habitat kaybı azaltma, popülasyonları koruma, insanlara geçim kaynağı olanağı sunma, iklim değişikliğini azaltma ve düzenlemeye yardımcı olan karbon stoklarını koruma gibi birçok fayda sağlamaktadır (Bertzky ve ark., 2012).

Dünyada var olan tüm korunan alanların oluşturulmasında bazı temel amaçlar vardır. Bunlar (IUCN-UNEP-WWF, 1980; Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007; Düzgüneş ve Demirel 2018);

- Tür ve genetik çeşitliliğin korunması
- Bilimsel araştırma
- Bilgi ve eğitim
- Çevresel hizmetlerin devamlılığının sağlanması
- Yaşam destek sistemlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması

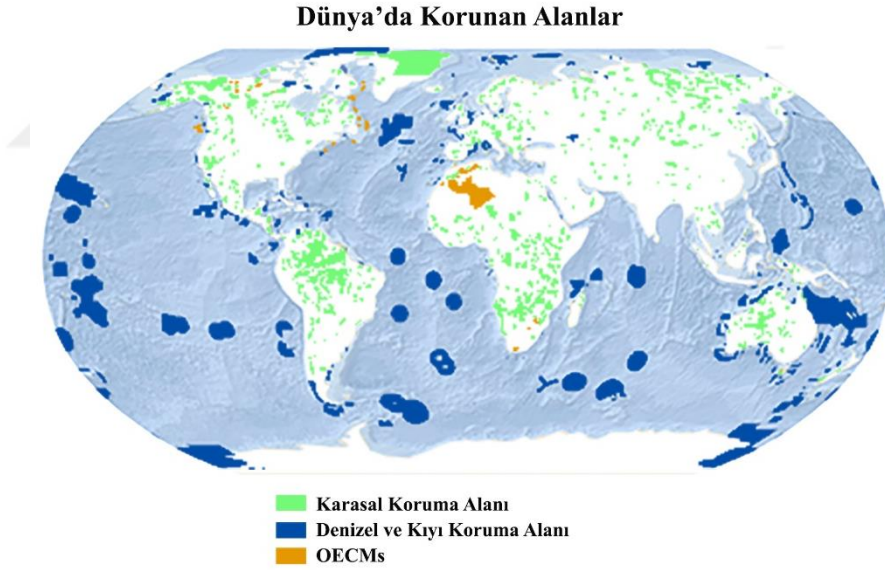
- Turizm ve rekreasyon
- Kültürel ve geleneksel özelliklerin devamlılığının sağlanması
- Belirli doğal ve kültürel özelliklerin korunması
- Doğal ekosistemlerin ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı
- Tampon bölgeler, koridorlar ve göçmen kuşların uğrak alanı gibi bölgesel koruma alanlarının korunması
- Yaban hayatının korunması

Korunan alanlar biyolojik çeşitliliğin ve ilişkili ekosistemlerin uzun vadede korunmasında önemli rol oynamaktadır. Ancak kentleşmeye bağlı olarak meydana gelen yerleşim alanlarının hızla genişlemesi, iklim ve arazi örtüsünde meydana gelen değişimler ve orman kaybına bağlı arazi kullanımı/arazi örtüsü değişiklikleri doğal alanları ve barındırdığı habitatları etkilemektedir. Bunun paralelinde sosyal, çevresel ve ekonomik bağlamlarda ülkelerin ulusal kimliğinin vazgeçilmez bir unsuru olan korunan alanlar son yıllarda dünya çapında sayı ve genişlemede hızlı bir büyüme göstermektedir.

Söz konusu alanların 2010 yılına ait Dünya Korunan Alanlar Veritabanı (WDPA) verilerine bakıldığında dünyanın %13'ünden fazlasına denk gelen ve 17 milyon km² alanı kaplayan 147.000 korunan alan ilan edilmiştir. Kıyaslandığında Brezilya'nın iki katı büyüklüğü ya da Antarktika kıtasından daha büyük bir alana denk gelmektedir (IUCN-UNEP-WCMC, 2012). Süregelen yıllar içerisinde hem karasal hem de denizel koruma alanlarının sayısı ve kapladığı alanların genişletilmesinde önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Birleşmiş Milletler Listesi'ne göre 2014 yılında toplam kapladığı alan yaklaşık 33 milyon km² olan korunan alanların %15,4'ünü karasal, %8,4'ünü ise denizel alanlar oluşturmaktadır. Kapladığı alan bakımından yaklaşık olarak Afrika kıtasının tamamına denk gelmektedir. (IUCN-WCPA, 2014). Korunan alanların belirlenmesinde daha fazla kriterin dikkate alınması ve farklı türdeki korunan alanların devletler tarafından kabul görmesi (Örneğin, Other Effective Area-Based Conservation Measures- Diğer Etkili Alan Bazlı Koruma Önlemleri (OECMs)) neticesinde ilan edilen korunan alanların sayısında etkili bir artış olmuştur. Biyolojik çeşitliliğin korunmasında önemli bir ilerleme kaydedilmiş ve 2018 yılında WDPA'da kayıtlı 238.563 adet korunan alan teyit edilmiştir. Dünya yüzeyinin %14,9'una denk gelen ve 20 milyon km² alanda dağılım gösteren karasal koruma alanları ve sayıca daha az olmasına rağmen %16,8'e yükselerek 6 milyon km²'lik alana sahip denizel koruma alanları kayıtlara geçmiştir. (IUCN-WCPA-WCMC, 2018). 2020 yılında az bir artış gösteren karasal korunan alanlar %15,0'a ve deniz koruma alanları ise %17,3'e yükselirken

(URL-2, 2020); WDPA ve OECD Veri Tabanı (WD-OECD)'deki verilere dayanarak elde edilen Protected Planet raporuna göre 2021 yılında bu oran, karasal korunan alanların sayısının 248.113'e yükselmesi ile %15,67'ye, deniz koruma alanlarında ise 17.787 sayı ile %7,65'e ulaşmıştır. OECD kapsamında korunan karasal alanlar ile karasal korunan alanlar birlikte değerlendirildiğinde %16,65 ve OECD kapsamında korunan deniz koruma alanları ile deniz koruma alanları ise %7,74 olarak kayıtlara geçmiştir (URL-3, 2021). 2022 yılına gelindiğinde ise karasal korunan alanlar (iç sular dahil) 253.419 ile %15,79'a yükselirken deniz koruma alanları ise 17.787 ile %8,16'ya yükselmiştir. Aynı yıla ait verilere göre OECD kapsamında korunan karasal alan ile karasal alanlar birlikte ele alındığında %16,97, OECD kapsamında korunan deniz alanları ile korunan deniz alanları ise %8,26 oranı ile karşımıza çıkmaktadır (URL-4, 2022).

İlan edilen denizel ve karasal korunan alanların dünya genelinde dağılımı ve yerleri Şekil 2'de gösterilmektedir (URL-5, 2022).

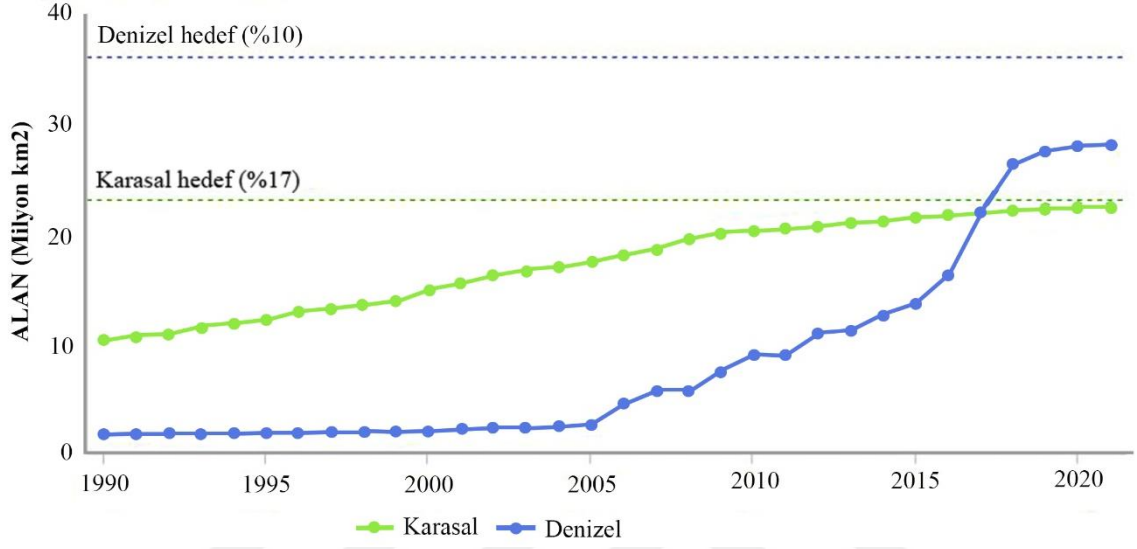

Şekil 2. Dünya geneli korunan alanlar haritası, Temmuz 2022.

OECDs: Korunan alanlar dışında biyolojik çeşitliliğin yerinde ve etkili bir şekilde korunmasını sağlayan alanlar için bir koruma statüsüdür.

2005-2020 yılları arasındaki korunan alanlar incelendiğinde son 15 yıl içerisinde denizel koruma alanlarının kapladığı alan ve sayısında ciddi bir artış görülmüştür. Ancak veriler yine de %10'luk hedefe ulaşamadığını ortaya koymaktadır. Karasal koruma

alanlarındaki büyüme ise 2019 yılından bu yana %17'lik hedefe yaklaşmış ve kapsamı önemli ölçüde artmıştır. Ancak denizel koruma alanları ile kıyaslandığında son yıllarda kıyı sularının ve okyanusların korunmasındaki büyüme nedeniyle karasal korunan alanlardaki büyüme geri kalmıştır (URL-6, 2021) (Şekil 3).

Şekil 3. 1990'dan itibaren korunan alan ve OECD kapsamındaki değişim (UNEP-WCMC ve IUCN (2021) tarafından oluşturulmuştur) (URL-7).

1.3. Korunan Alan Sınıflandırması

1.3.1. Dünya'da Korunan Alan Sınıflandırması

Doğal kaynakların yoğun kullanımı, doğa koruma konusundaki bilinçsizliğe bağlı olarak görülen tahribatların iyileştirilmesi ve ekolojik bütünlüğün sağlanması hususunda korunan alanlar en önemli araç olarak görülmektedir. Korunan alanların işlevini etkileyen durumlar göz önüne alındığında, onları etkileyen itici güçlerin tanımlanması ve doğal kaynakların daha çok zarar görmesini önlemek için gelecekteki değişiklikleri modellemek önem arz etmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için farklı yasal rejime sahip olan ülkeler kendi sosyal ve kültürel koşullarına göre korunan alanları kategorize ederek koruma altına almaktadır. Bu noktada çatı kuruluş olarak adlandırılabilir ve rehberler hazırlayarak dünyaya yol haritası çizen IUCN, korunan alanları belli amaçlarla sınıflandırmıştır. Bu amaçlar (IUCN-WCPA-CBD-WDPA, 2008);

- Doğayı korumayı amaçlayan alanlar, korunan alan olarak kabul edilir.
- Korunan alanlar atandığı sınıfın amaç ve hedefleri ile ters düşmeyecek şekilde yönetilerek kullanıma izin verilmelidir.
- Sınıflandırma her bir korunan alan için belirtilen spesifik amaçlarla paralellik göstermelidir.
- Belirlenen sınıflar arasında hiyerarşinin olması hedeflenmemelidir.
- Belirlenen tüm sınıflar doğa korumaya katkıda bulursa da her birinin temel hedefinin farklı olmasından dolayı her durumda aynı derecede yararlı değildir.
- Değerlendirmeler sonucunda, atanan sınıf uzun dönemli koruma hedefleri ile uyuşmuyor ise sınıf değiştirilmelidir.
- Korunan alanlar genel olarak bölgenin doğallık derecesini, barındırdığı ekosistemi korumalı veya optimize etmelidir.

Bununla beraber bir korunan alan sınıflandırmasındaki yönetim hedefleri şunlardır (IUCN-WCPA-CBD-WDPA, 2008):

- Korunan alana ilişkin potansiyel biyolojik çeşitliliğin yapısını, işlevini ve gelişim düzeyini korumalıdır.
- Korunan alanda bulunan tampon bölge, yeşil koridorlar, rezervler ve göçmen kuşlar vb. korunmasına katkıda bulunmalıdır.
- Korunan alanın hem peyzaj ve habitat çeşitliliğini hem de bölge ile ilişkili türleri ve ekosistemi korumalıdır.
- Hedefler belirtilen korumanın bütünlüğünü ve uzun süreli bakımını sağlamak için yeterli büyüklükte veya amaca ulaşmak için büyütülebilir olmalıdır.
- Yönetim amacı ile paralellik gösteren bir yönetim rehberliğinde faaliyet göstermelidir.
- Yönetim sistemi açık ve adil bir işleyişe sahip olmalıdır.
- Önemli peyzaj özelliklerini ve jeomorfolojiyi korumalıdır
- İklim değişikliğinin etkilerine karşı koruma ve düzenleyici ekosistem hizmetleri sağlamalıdır.
- Yönetim hedefleri ile tutarlı olmak kaydıyla yerel topluluklara fayda sağlamalıdır.
- Düşük etkili bilimsel araştırma faaliyetlerini ve bununla uyumlu ekolojik izlemeyi kolaylaştırmalıdır.

Söz konusu amaç ve hedefler kapsamında önceleri IUCN tarafından korunan alanlar spesifik yönetim amaç ve koruma düzeylerine göre 10 sınıfa ayrılmıştır. Ancak IV. Dünya Milli Parklar ve Koruma Alanları Kongresi'nde korunan alanların sınıflandırılmasında eksiklikler, net şekilde sınırların ortaya koyulamaması ve korunan alanlara ilişkin verileri analiz etmede yaşanan belirsizlik ve tutarsızlıktan dolayı IUCN tarafından korunan alan sınıfları 6 kategori olarak yeniden tanımlanmıştır (IUCN, 1994). Tanımlanan korunan alan sınıfları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. IUCN Korunan alan kategorileri (IUCN, 1994; Dudley, 2013; Sovinc, 2021; Verschuuren vd., 2021).

IUCN KATEGORİSİ	ANA AMAÇ VE TANIM
KATEGORİ I Mutlak Doğa Rezervi	<p>Ia: Bilimsel amaçlar ile yönetilir. Temelde bilimsel araştırmalar ve incelemeler ile çevresel gözlemlere imkân veren; bölgesel, ulusal veya küresel ölçekte önem arz eden ilgi çekici ya da tipik ekosistemler, jeolojik/jeomorfolojik özellikleri barındıran kara ve/veya deniz alanlarıdır. Koruma değerlerinin etkili yönetimi için insan ziyaretleri, kullanımı ve etkileri sıkı bir şekilde sınırlandırılarak kontrol altına alınmaktadır.</p> <p>Ib: Yabani hayatın korunması amacı ile yönetilir. Önemli ve kalıcı bir yerleşimin söz konusu olmadığı, genellikle büyük alanda dağılım gösteren genellikle değişime uğramamış veya hafifçe bir değişime uğramış alanlar olup doğal karakterlerini ve etkilerini muhafaza eden kara ve/veya deniz alanlarıdır. İnsanların ve modern dünyanın etkilerinden uzak olması, doğal güçlerin ve süreçlerin hâkim olması sebebiyle mevcut ve gelecek nesiller bu alanları deneyimleyebilmektedir.</p>
KATEGORİ II Milli Park	<p>Ekosistemi koruma, rekreasyonel ve turizm amacıyla yönetilir. Mevcut ve gelecek kuşaklar için bölgenin karakteristik tür ve temel ekolojik bütünlüğünün korunmasının yanı sıra çevresel ve kültürel değerler açısından duyarlı olmak şartı ile bilimsel, eğitsel, ruhsal, rekreasyonel ve turistik kullanımlara olanak sağlamak amacıyla ayrılan doğal ve/veya deniz alanıdır. Bu alanlarda yönetim amacı ile ters düşen her türlü insan etkinlikleri sınırlandırılmakta veya kaldırılmaktadır.</p>
KATEGORİ III Tabiat Anıtı	<p>Spesifik olağanüstü doğal nitelikleri ve bunlarla ilişkili biyolojik çeşitlilik ve habitatların korunması amacıyla yönetilir. Enderliği, doğal önemi, olağanüstü ya da estetik özellikleri veya kültürel önem arz eden bir ya da daha fazla doğal veya doğal/kültürel özellik içeren alanlardır. Bir yer şekli, deniz dağı, denizaltı mağarası, jeolojik mağara gibi jeolojik özelliğe sahip alanlar, hatta eski bir kuru gibi canlı özelliğe sahip küçük ölçekli alanlar Tabiat Anıtı olarak nitelendirilmektedir.</p>
KATEGORİ IV Habitat/Tür Yönetim Alanı	<p>Etkili yönetim müdahalesi aracılığıyla tür veya habitatları doğa koruma amacıyla korumak ya da eski haline getirmek amacıyla yönetilir. Belirli türlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve habitatların korunmasına yönelik düzenli ve aktif müdahalelere ihtiyaç duyulan ideal bir yönetim gerektiren genellikle küçük ölçekli alanlardır.</p>

Tablo 1'in devamı

IUCN KATEGORİSİ	ANA AMAÇ VE TANIM
KATEGORİ V Peyzaj Koruma Alanı (Kara/Deniz)	Deniz/kara peyzajının korunması ve rekreasyonel etkinliklerinin planlanması amacıyla yönetilir. İnsan ve doğanın uzun vadeli etkileşimleri sonucunda meydana gelen ekolojik, biyolojik, estetik, kültürel ve doğal etkileşimlerinin yarattığı önemli kara manzaraları gerektiğinde denizi de kapsayan deniz manzaralarını ve bunlarla ilişkili değerleri korumanın hayati olduğu alanlardır. Bu alanlar insanlar tarafından değiştirilen kültürel peyzajlar olup genellikle doğal olmayan ve büyük ölçekli alanlardır.
KATEGORİ VI Yönetilen Kaynak Koruma Alanı	Doğal ekosistemleri korumak ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak amacıyla yönetilen alanlardır. Bünyesinde doğal ekosistemler ve habitatları barındıran alanlar olup, biyolojik çeşitliliğin devamlılığını olası en uzun vade korunması sağlamak amacıyla yönetilen alanlardır. Bunun yanı sıra toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için doğa koruma ile uyumlu, endüstriyel olmayan ve sürdürülebilir doğal kaynak ve hizmet akışı sağlayan alanlardır. Genellikle doğal alanlarda büyük ölçekli dağılım göstermektedirler.

IUCN'e göre korunan alanları sınıflandırırken önerilen alanın iki temel gereksinimi karşılanması gerekmektedir. İlk olarak alanın denk geldiği sınıfın tanımı ve tipolojik öğeleri (ekosistemler, kültürel peyzaj, habitatlar, türler, doğal özellikler vb.), fiziksel özellikleri, doğallık derecesini karşılayıp karşılamadığı belirlenmelidir. Daha sonra korunan alanın içerisindeki faaliyetlerin birincil yönetim hedeflerine ve diğer ulaşılması beklenen hedeflerine (türlerin ve yaşam alanlarının tahrip edilmemesi veya değiştirilmemesi, doğal ve kültürel kaynakların yok edilmemesine, kirlilik veya tehditler aracılığıyla hasara yol açılmaması) ulaşılmasını desteklemeli ve neticesinde en uygun sınıfa karar verilmelidir (Sovinc, 2021). Her bir IUCN yönetim sınıfının amaçlarına uygun olabilecek faaliyetlerin matrisi Tablo 2'de gösterilmektedir (IUCN, 1994; T. C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007 ve Sovinc, 2021).

Tablo 2. Yönetim amaçları farklılık gösteren IUCN yönetim sınıfları matrisi

Yönetim Amaçları	IUCN Yönetim Kategorileri						
	Ia	Ib	II	III	IV	V	VI
Bilimsel araştırma	1	3	2	2	2	2	3
Yaban hayatı koruma	2	1	2	3	3	-	2
Tür ve genetik çeşitliliğin korunması	1	2	1	1	1	2	1
Çevresel hizmetlerin sürekliliğini sağlama	2	1	1	-	1	2	1
Kültürel ve doğal özellikleri koruma	-	-	2	1	3	1	3
Turizm ve rekreasyon	-	2	1	1	3	1	3
Eğitim, araştırma ve çevresel gözlem	-	-	2	2	2	2	3

Tablo 2'nin devamı

Yönetim Amaçları	IUCN Yönetim Kategorileri						
	Ia	Ib	II	III	IV	V	VI
Doğal ekosistem kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı	-	3	3	-	2	2	1
Geleneksel ve kültürel özelliklerin devamlılığı	-	-	-	-	-	1	2
Yaban hayatından protein ve hayvansal ürün üretimi, sportif avcılık ve balıkçılık izni	-	-	-	2	-	3	3
Esnek yönetim, çok amaçlı faydalanmanın sürdürülmesi	-	-	-	-	-	3	2

1: Temel amaç, 2: İkincil amaç, 3: Kabul edilebilir amaç, -: Uygulanamaz

IUCN'nin yapmış olduğu sınıflandırma dışında doğa koruma alanlarını dört sınıfa ayıran Avrupa Konseyi'nin yapmış olduğu sınıflandırma da bulunmaktadır. A, B, C ve D olarak kategorize edilen doğa koruma alanlarında; A kategorisine dahil edilen alanlarda sadece bilimsel faaliyetlerin özel izne tabii tutulduğu mutlak koruma esastır. B kategorisinde sıkı koruma söz konusu olup pasif rekreasyonel faaliyetlere izin verilmektedir. C kategorisi ise daha az sıkı korumaya sahip olup güncel insan etkinliklerine belirli düzeyde izin verirken D kategorisi sıkı koruma kuralları olmadan ekolojik denge ve peyzaj değerlerinin yanı sıra rekreasyonel faaliyetlere hizmet etmesi amacı ile ayrılmış arazilerdir. Tablo 3'te bu sınıflara giren alanların özellikleri verilmektedir.

Tablo 3. Avrupa Konseyi'ne göre korunan alan sınıflandırması (Demirel, 2005). (European Environment Agency, 2012)

Özellikleri	
KATEGORİ	<p>A</p> <ul style="list-style-type: none"> Her türlü insan faaliyetlerinin yasaklandığı mutlak korunması gerekli alanlardır. Sadece bilimsel amaçlı araştırmalar için kesin ve özel koşullar altında izinle girilebilir. Yönetim hükümet (federal, eyalet veya belediye düzeyinde) tarafından sağlanma olup; koruma hedeflerini belirleme, yönetim planını geliştirme ve uygulama gibi sorumluluklara sahiptir. Birçok ülkede görülebilecek (özellikle Batı Avrupa'da) A tipi yönetişime Bosna Hersek'in güney kesimleri ve Belçika'nın bazı bölgeleri örnek gösterilebilir.
	<p>B</p> <ul style="list-style-type: none"> Doğal kaynak değerlerinin korunması birincil amaç olup bazı zonlarında sıkı kurallar altında bazı pasif rekreasyonel faaliyetlere izin verilebilir. Herhangi bir insan müdahalesi olmamak şartıyla geleneksel faaliyetlere izin verilebilir. Güncel etkinliklere izin verilmez. Yönetimin yetkisi ve sorumluluğu hükümet ve hükümet dışı aktörler arasında paylaşılarak ortaklaşa yönetim gerçekleştirilir. Hollanda Ulusal Parkları, Fransız ve İtalyan Bölgesel Doğa Parkları, Alman Doğa Parkları, Polonya Peyzaj Parkları, tüm İsviçre Parkları ve Birleşik Krallık'ın Olağanüstü Doğal Güzellik Alanları bu yaklaşımın örnekleri arasında gösterilebilir.

Tablo 3'ün devamı

		Özellikleri
KATEGORİ	C	<ul style="list-style-type: none"> Daha az sıkı korunan alanlar olup, güncel insan etkinliklerine izin verilir. (Tarım vb.) Güncel olmayan etkinliklere ise sıkı şartlar altında kontrol edilerek izin verilir. Genellikle estetik ve kültürel kaynaklar değerlendirilerek ayrılan alanlardır. Özel yönetime tabi olan ve kâr amacı gütmeyen bu alanlar bireysel, kooperatif, STK, kurumsal ya da mülkiyet altındaki korunan alanları içerir. C tipi; kısmen özelleştirilmiş devlet işletmelerinde, Belçika ve Birleşik Krallık'da benimsenmiş bir yönetim tipidir. Batı Almanya ve Fransa'daki doğa parkları örnek gösterilebilir.
	D	<ul style="list-style-type: none"> Temel amaç olan doğa koruma ilkesi göz önünde bulundurularak, doğal, kültürel ve estetik değerlerin yanı sıra rekreasyonel değerler için ayrılmış geniş arazilerdir. Yönetişim yerel halk ve yerel topluluklar tarafından sağlanmaktadır. Hollanda, Çekoslovakya, Macaristan gibi ülkelerdeki peyzaj koruma alanları ve milli parklar bu sınıfa girebilirler.

1.3.2. Türkiye'de Korunan Alan Sınıflandırması

Türkiye'de korunan alanların belirlenmesine yönelik yayınlanan "Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik"nin 5. maddesine göre korunan alanların belirlenmesi, değerlendirilmesi ve korunmasında aşağıdaki ilkeler dikkate alınmaktadır (T. C. Resmî Gazete, 2012):

- Korunan alanların belirlenmesi ve değerlendirilmesi hususunda ekolojik süreçlerin zaman içerisindeki değişimleri tanımlanmalıdır.
- Korunan alanın güncel durumu ile korunan alan statüsü tekrar ele alınmalıdır.
- Korunan alanların statüsünde güncelleme durumunda ilk olarak alanın mevcut biyolojik çeşitliliği, hidrolojik varlığı ve hidrojeolojisinin ele alındığı kapsamlı ön değerlendirme raporuna göre, eğer gerekli görülürse en az ardışık dört mevsim verilerinden oluşan ekolojik temelli bilimsel araştırma yapılarak belirlenmelidir.
- Herhangi bir korunan alana uygun statü belirlenirken; alanın sınırları, konumu, büyüklüğü ve doğal eşiklerle ilişkisi değerlendirilerek atama yapılmalıdır. Çevresel etkilere doğrudan veya dolaylı olarak maruz kalan alanlara koruma statüsü verilirken öncelik tanınmalıdır.

Korunan alanlar; Milli Parklar Kanunu, Orman Kanunu, Kara Avcılığı Kanunu, Su Ürünleri Kanunu, Çevre Kanunu ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu başta olmak üzere 15 farklı korunan alan statüsü ile sınıflandırılmıştır. Türkiye'de yasalarla koruma altına alınan bu koruma alanları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Türkiye’de yasalarla korunan koruma alanları

Kanun	Korunan Alan Statüsü	İlgili Bakanlık	Açıklama
2873 SAYILI MİLLİ PARKLAR KANUNU	Milli Parklar	Tarım ve Orman Bakanlığı	“Bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır” (T.C. Resmî Gazete, 1983a).
	Tabiatı Koruma Alanı		“Bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarıdır” (T.C. Resmî Gazete, 1983a)
	Tabiat Parkı		“Bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarıdır” (T.C. Resmî Gazete, 1983a).
	Tabiat Anıtı		“Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarıdır” (T.C. Resmî Gazete, 1983a).
6831 SAYILI ORMAN KANUNU	Muhafaza Ormanları		“Ormansızlıktan dolayı arazi kayması ve yağmurlarla yıkanması tehlikesine mâruz olan yerlerdeki ormanlarla, meskûn mahallerin havasını, şose ve demiryollarını, toz ve kum fırtınalarına karşı muhafaza eden ve nehir yataklarının dolmasının önüne geçen veya memleket müdafaası için muhafazası zaruri görülen maki veya fundalarla örtülü ormanlardır” (T.C. Resmî Gazete, 1937).
	Gen Koruma Ormanları		“Bir türün genetik çeşitliliğinin veya gen kaynaklarının doğal ortamında veya doğal ortamı dışında korumak ve çoğaltmak amacıyla koordinatları Bakanlıkça veya Genel Müdürlükçe belirlenen ve bu amaçla yönetilen alanlardır” (T.C. Resmî Gazete, 2014).
	Tohum Meşcereleri		“Bulunduğu ekosistemde ekonomik önemi olan odun özellikleri bakımından üstün özelliklere sahip ağaçlardan oluşması nedeniyle tohum kaynağı olarak seçilen ve özel bir silvikültür planıyla işletilen meşcerelerdir” (T.C. Resmî Gazete, 2016).
	Tohum Bahçeleri		“Seçilmiş klon veya bireylerle tesis edilen, istenmeyen kaynaklardan polen erişiminin engellendiği veya en aza indirildiği, entansif bakım tedbirlerinin uygulandığı, sık aralıklarla, bol ve kolay tohum üretimi sağlayacak şekilde yönetilen plantasyonlardır” (T.C. Resmî Gazete, 2016).
	Kent (Şehir) Ormanı	“Ormanların öncelikle sağlık, spor, estetik, kültürel ve sosyal fonksiyonlarını halkın hizmetine sunmak, aynı zamanda yurdun güzelliğine katkı sağlamak, toplumun çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, turistik hareketlere imkân vermek ve teknik ormancılık faaliyetleri ile flora ve faunanın da tanıtılarak, özellikle çocuklar ve gençlere orman sevgisi ve bilincinin aşılması amacıyla izcilik, doğa yürüyüşü, bisiklet, binicilik ve benzeri etkinlikler ile kır lokantası, kır kahvesi, kültür evleri, yöresel ürün sergi ve satış yeri, amfi tiyatro, çeşitli mini spor alanları ve diğer rekreasyonel yapı ve tesisleri ihtiva eden, il ve ilçelerde ayrılan yerleri” ifade eder (Resmî Gazete, 2013).	

Tablo 4'ün devamı

Kanun	Korunan Alan Statüsü	İlgili Bakanlık	Açıklama
4915 SAYILI KARA KAVRILMA AVCILIK KANUNU	Yaban Hayatı Koruma (Yerleştirme) Sahaları	Tarım ve Orman Bakanlığı	"Yaban hayatı değerlerine sahip, korunması gerekli yaşam ortamlarının bitki ve hayvan türleri ile birlikte mutlak olarak korunduğu ve devamlılığının sağlandığı sahalardır" (T.C. Resmî Gazete, 2003).
1380 SAYILI SU ÜRÜNLERİ KANUNU	Su Ürünleri İstihsal Sahaları		"Su ürünlerinin yetiştirildiği ve doğal olarak ürettiği, avlanma, üretim, yetiştirme ve istihsal yapılmak üzere, içinde veya üzerinde herhangi bir istihsal vasıtasının veya tesisinin kurulabildiği, kullanılabilirdiği su sahalarını" ifade eder (T. C. Resmî Gazete, 1971).
2872 SAYILI ÇEVRE KANUNU	Özel Çevre Koruma Bölgeleri	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	"Ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan, çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı toprak ve su alanlarını, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların ve bunlarla ilgili kültürel kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmasını emniyet altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi amacıyla ayrılan alanlardır" (T.C. Resmî Gazete, 1983b).
2863 SAYILI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU	Kültür Varlıkları		"Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır" (T.C. Resmî Gazete, 1983c).
	Tabiat Varlıkları		"Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir" (T.C. Resmî Gazete, 1983c).
	Sit	"Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır" (T.C. Resmî Gazete, 1983c).	

Türkiye özelinde korunan alanlar 1990 yılında ülke yüzölçümünün %2,96'sını oluştururken (Güneş, 2011), 2012 ve 2018 yıllarında korunan alanların büyüklüğü sırasıyla Türkiye'nin toplam karasal alanına oranının %7,8 ve %8,9'una denk gelmektedir (URL-8, 2022). 2022 yılında ise yaklaşık 9,5 ha alan ile toplam yüzölçümüne oranı %12 ye yükselmiştir (Tablo 5). Ancak 2019 yılında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Sn. Murat Kurum'un açıklamasına göre 2023'te korunan alanların %17'ye yükselmesi hedeflenmektedir (WWF-Türkiye, 2021).

Tablo 5. Türkiye'deki korunan alanların sayısı ve kapladığı alan büyüklüğü (DKMP, 2020; URL-9, 2022; URL-10, 2022).

Korunan Alan Statüsü	Adet	Alan (ha)
Milli Park	48	910.952
Tabiat Parkı	262	112.669
Tabiatı Koruma Alanı	31	46.455
Tabiat Anıtı	114	9.104
Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	85	1.165.896
Ramsar Alanı	14	184.487
Ulusal Öneme Haiz Sulak Alanı	59	869.697
Mahalli Öneme Haiz Sulak Alanı	22	29.266
Muhafaza Ormanı	55	247.705
Kent (Şehir) Ormanı	137	10.266
Gen Koruma Ormanı	340	43.279
Tohum Bahçesi	212	1.540
Tohum Mesçeresi	312	40.697
Özel Çevre Koruma Bölgesi	19	3.806.881
Doğal Sit	2.859	1.985.907
Toplam	4.569	9.464.801
Türkiye yüzölçümüne oranı		%12,07

Sayısı her yıl artan korunan alanların korunması ve yönetimi hususunda sadece mevcut yasal düzenlemeler dışında Türkiye'nin taraf olduğu birçok sözleşme de bulunmaktadır. Bunlar;

- Barselona Sözleşmesi (1981)
- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi
- Bern Sözleşmesi (1984)
- Bükreş Sözleşmesi (1994)
- Ramsar Sözleşmesi (1994)
- CITES: Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (1996)

- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (1996)
- Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele (1998)
- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2003)
- Cartagena Protokolü (2004)

Türkiye’de uluslararası korunan alan statüleri Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6. Türkiye’de uluslararası koruma statüleri kapsamında korunan alanlar

KORUMA STATÜSÜ	KORUMA TANIMI
Dünya Miras Alanları	1972 yılında Paris’te gerçekleştirilen UNESCO 17. Genel Konferansı’nda toplumun ortak mirası olarak kabul edilen ve küresel çapta önem arz eden küresel ve doğal sitleri dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli iş birliğini sağlamayı amaç edinen “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” kabul edilmiştir (Demirel vd., 2005). Dünya Mirası Listesi’nde Dünya Miras Alanı olarak ilan edilen 1154 miras yer almaktadır. Bunlardan 897’si kültürel, 218’i doğal ve 39’u karma (doğal ve kültürel) miraslardır. Türkiye’nin bu listede 17’si kültürel, 2’si karma olmak üzere 19 miras alanı bulunmaktadır (URL-11, 2022).
Gen Koruma ve Yönetim Alanları	Belirlenen bir türün genetik çeşitliliğinin ve gen kaynaklarının yerinde veya doğal ortamlarının dışında korumak ve devamlılığının sağlanması kapsamında ayrılan alanlardır (Demirel, 2005).
Biyogenetik Rezerv Alanları	Biyolojik dengeyi sağlamak amacıyla yaşam alanlarındaki eşsiz, nadir veya tehlike altında bulunan habitat, biyosönöz ve ekosistem ile karakterize olan alanlardır (Demirel, 2005).
Biyosfer Rezerv Alanı	<i>“İnsanla doğa arasında, insan kullanımlarından kaynaklanan çatışmaları önlemek, insanın sosyal ve ekonomik aktiviteleriyle doğal yapının uyumlu bir şekilde varlığını devam ettirmelerini sağlamak, insan ve aktiviteleri sonucu kültürel, biyotik ve abiyotik süreçlerle ortaya çıkan doğal oluşumların seçkin örnekleri korumak için yasal koruma statüsü altına alınmış büyük alanlardır”</i> (Resmî Gazete, 2007).
Önemli Doğa Alanları	Kendisini çevreleyen coğrafyadan farklı özelliklere sahip olmasının yanı sıra, nesli tehlike altında olan ve/veya kısıtlı bir coğrafi yayılış gösteren canlı türlerini barındıran önemli popülasyonlara sahip alanlardır (Demirel, 2005).
Sulak Alanlar	<i>“Tabii veya suni, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gelgit hareketlerinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, başta su kuşları olmak üzere canlıların yaşama ortamı olarak önem taşıyan bütün sular, bataklık, sazlık ve turbiyeler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan kalan yerlerdir”</i> (T.C. Resmî Gazete, 2014a).
Deniz Kaplumbağası Üreme Alanları	Kendisini çevreleyen coğrafyadan farklı özelliklere sahip olmasının yanı sıra, nesli tehlike altında olan ve/veya kısıtlı bir coğrafi yayılış gösteren canlı türlerini barındıran önemli popülasyonlara sahip alanlardır (Demirel, 2005).
Akdeniz Foku Yaşam Alanları	Akdeniz fokunun ekosistemde varlığını koruyabilmesi ve neslini devam ettirebilmesi için insan faaliyetlerinden uzak, üreme veya barınma ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri mağara ve kovuklarına sahip kayalık yaşam alanlarıdır (URL-12, 2022).
Uluslararası Önemli Kuş Alanları	Küresel ölçekte kuşların çok sayıda toplandığı alanların, ender ya da nesli tehlike altında olan türlerin nesillerinin devamlılığı için diğer canlılar ve ekosistemlerle birlikte korunduğu öncelik taşıyan alanlardır (URL-13, 2022, URL-14, 2022).

Tablo 6'nın devamı

KORUMA STATÜSÜ	KORUMA TANIMI
Türkiye'nin Önemli Bitki Alanları	Bitki türleri açısından zengin popülasyona sahip ve/veya olağanüstü bitki örtüsüne sahip, ender ya da nesli tehlike altında olan bitki türlerini içeren doğal/yarı doğal alanlardır (URL-15, 2022).
Türkiye'nin Önemli Orman Alanları-Sıcak Noktalar	Biyolojik çeşitlilik açısından değerli ve acil olarak korunması gereken alanlardır (Demirel, 2005).
Jeolojik Miras Alanları	İnsanoğlunun yıllardır süregelen yıkım etkisine rağmen ayakta kalabilmeyi başarmış arkeolojik, jeolojik, tarihi ve kültürel değerlere sahip alanlardır (Demirel, 2005).
Bıçak Sırtı Alanları	İnsan faaliyetleri sonucu yok olan veya yok olmaya yüz tutmuş kıyı kumulları, sulak alanlar, turbalıklar, fundalıklar, meralar ve doğal yaşlı ormanlar gibi sık rastlanmayan ve hassas habitatlardır (Demirel, 2005).
Ekocoğrafyalar	Üzerinde çok sayıda canlının geçiş yolları bulunması nedeniyle zengin yaban hayatı ve nadir, endemik canlı çeşitliliğini içeren oldukça geniş ve doğal alanlardır (Demirel, 2005).
Sıfır Yok Oluş Alanları	IUCN'nin kırmızı listesinde yer alan nesli en fazla tehlike altında olan, başka hiçbir yerde yaşayamayan türleri barındıran sıfır yok oluş alanları hem hassas hem de eşsiz alanlardır (Demirel, 2005).
Zümrüt Ağı Alanları	Yabani flora ve faunayı yaşam alanlarıyla bir bütün olarak korumayı amaçlayan ağdır (Demirel, 2005).
Natura 2000 Alanları	Küresel ölçekte önem arz eden, ender ve nesli tehlike altında olan türler ve nadir doğal habitat türleri için üreme ve dinlenme gibi yaşam alanlarıdır (URL-16).

1.4. Korunan Alan Yönetimi ve Planlaması

Birçok tanımı bulunan yönetim kavramı Bryson, J. M., (1995)'e göre, daha öncesinden belirlenmiş amaç ve hedefleri var olan kaynakların koordineli ve kontrollü bir biçimde belirli süreçler doğrultusunda sürdürülmesi olarak tanımlanmaktadır (Ünal Ayas, 2019). Planlama ise belirlenen amaç ve hedefe ulaşabilmek için karşılıklı ilişkilerin olduğu kararların alınmasıdır (Düzgüneş ve Demirel, 2018).

Yönetim planı kavramı korunması gerekli görülen alanda belirli süre içerisinde alanda uygulanacak olan karar alma çerçevesiyle birlikte yönetim yaklaşımını ve hedeflerini belirleyen bir belgedir (Thomas ve Middleton, 2003). Başka bir deyişle yönetim planı, bağlı olduğu kanun ve yönetmelik kapsamında korunan alanların geleceğe istenen durumda ulaşması için hedef ve amaçları detaylandırmaktadır. İdeal yönetim planları, iyi yönetim performansı ve etkili yönetişim gerektirmesinin yanı sıra hedeflere ulaşmak için gereken yönetim faaliyetlerini, bütçe ve mali yönetimini, korunan alanın bölgelere ayrılmasını (zonlama) ortaya koymaktadır (Güneş, 2011).

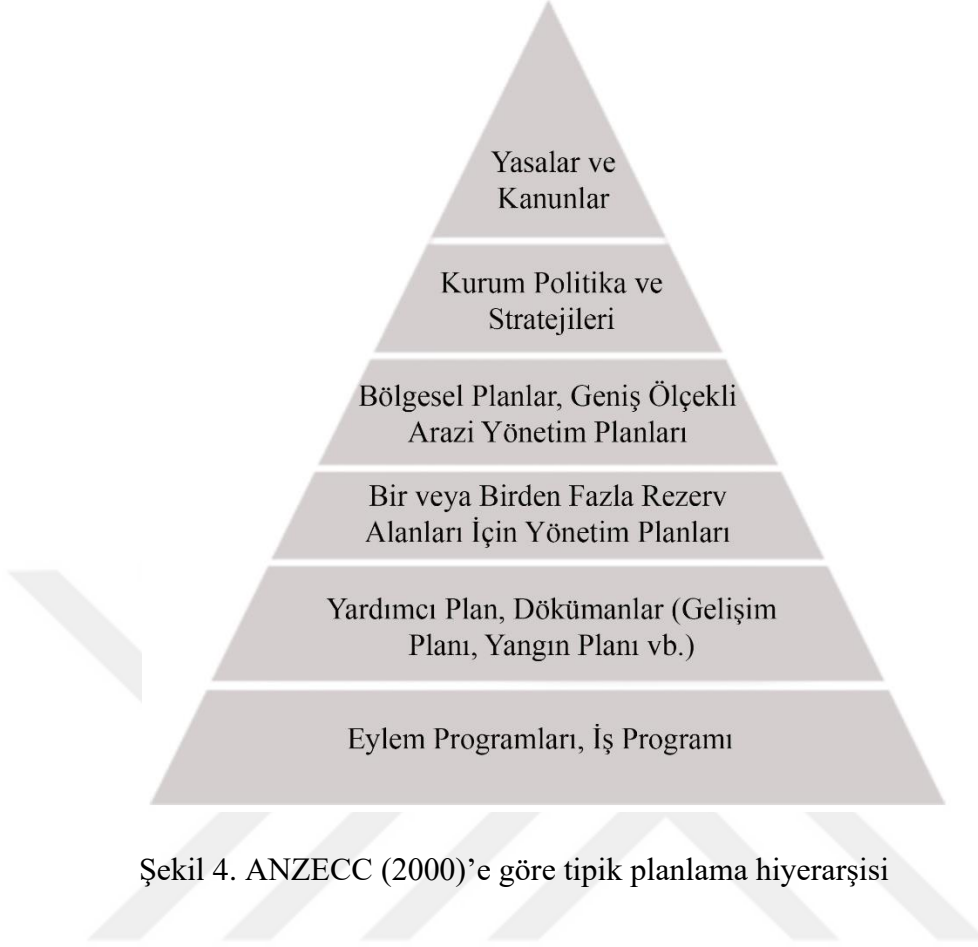
Herhangi bir korunan alanın etkili bir şekilde yönetilmesi biyolojik çeşitlilik, yaban hayatının korunması, ekosistem hizmetleri ve kullanım faaliyetleri ile uyumlu olarak bir arada bulunmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ekosistem hizmetlerinin uzun vadeli kalıcılığının sağlanmasına ve iklim değişikliğinden kaynaklı sorunlara doğal çözümler sağlanmasında yardımcı olmaktadır. Bu nedenle korunan alan yönetimi sorumluluklarına sahip kişilerin gelecek nesiller adına kaynak değerlerinin sürdürülebilirliği sorumluluğunun yanı sıra koruyucu rolü olduğu için, etkili koruma hedeflerine ve yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Yeryüzünün %15,73'üne denk gelen karasal korunan alanlar ile %7,93'lük alanda yayılım gösteren deniz koruma alanlarının (URL-16, 2022) sayıca artırılması ve kâğıt üzerinde koruma anlayışı yerine, tüm paydaşların katılımı ile hazırlanan yönetim planları sayesinde daha etkin yönetim sağlanmaktadır. Bunun için yerine getirilmesi gereken birtakım koşullar söz konusudur (Thomas ve Middleton, 2003; Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007). Bunlar;

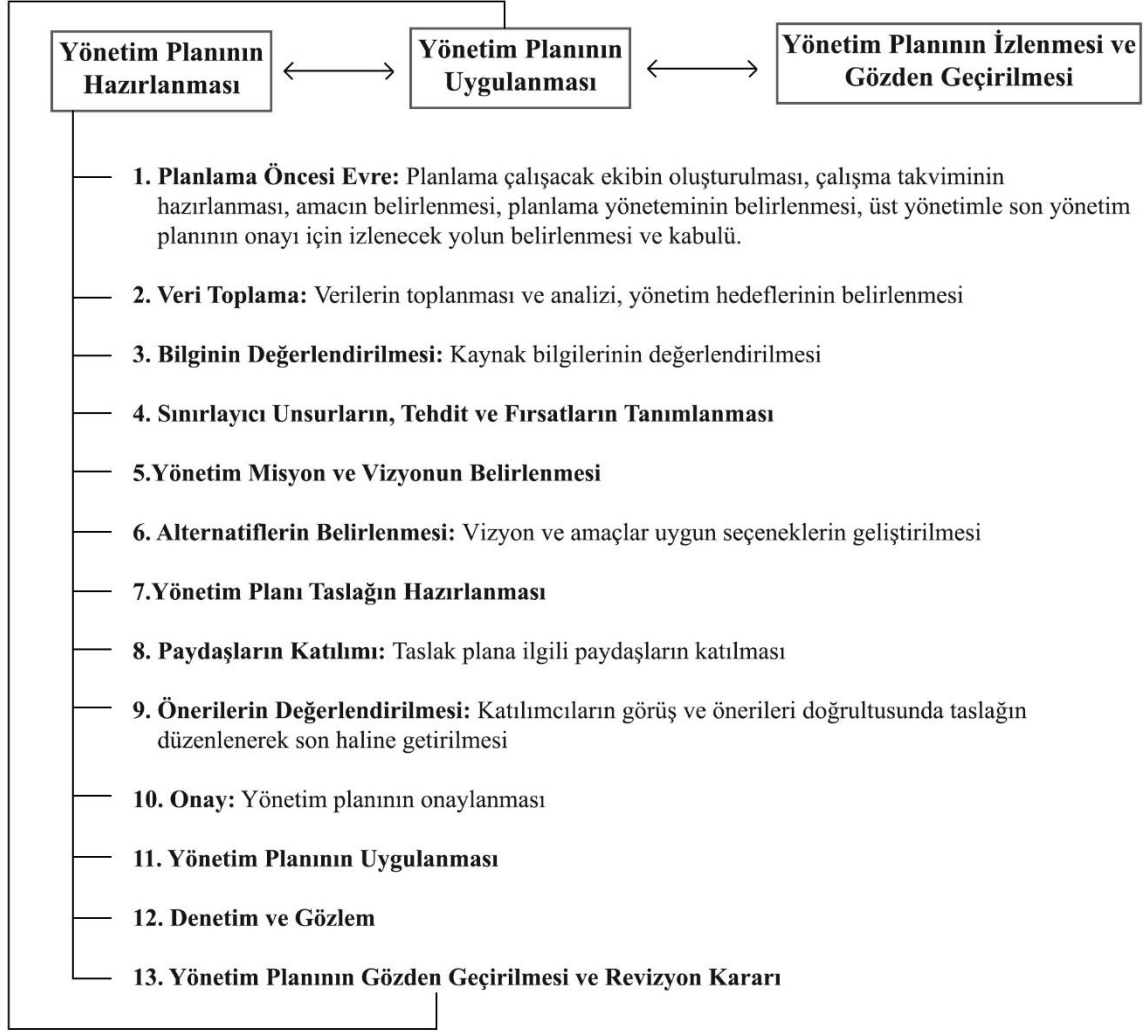
1. Söz konusu alanın ulusal ve küresel ölçekte öneminin biliniyor olması gerekir.
2. Korunan alan ilgili mevzuata uygun bir şekilde doğru politikalar izlenerek yönetilmelidir.
3. Yasal gerekliliklerin yerine getirildiği, süreçte yer alan paydaşların temsil edildiği ve korunan alan halkının her türlü hakkının göz ardı edilmediği bir yönetim tipi benimsenmelidir.
4. Korunan alanın maruz kaldığı tehlikeler, tehditler ve baskılar ile yönetim gerektiren alanla ilişkili olan önemli kaynakların net bir şekilde ortaya konulmasını sağlamalıdır.
5. Tek elden değil, yerel halkın da dahil olduğu farklı meslek disiplinlerinden uzman görüşe sahip katılımcılar (ulusal ve yerel devlet personelleri, yerel halk, STK'lar, gönüllüler vb.) eşliğinde yönetim planı hazırlanmalıdır.
6. Paydaşlar, otoriterler ve ziyaretçilerin alanın değerini ve korunması hususunda önem arz eden değerlerin korunma çalışmalarında yönetime dahil edilmeli ve bilinçlendirilme programına tabi tutulmalıdırlar.
7. Yöneticilere kısa ve uzun vadeli yönetim için rehber niteliğinde olmalıdır. Alanın nasıl yönetileceği konusundaki belirsizliği gidermeli ve kararların nasıl alındığını açıklamalıdır.

8. Yönetim statik değil sürekli bir süreç olup, yalnızca üretilmekle kalmayıp değişen koşullar ve hedeflere uyum sağlamalı ve uygulama sonrasında da devam etmelidir.
9. Birden fazla yönetim amacı gerektiren alanlarda her bir bölge için farklı ihtiyaç ve önceliklerin ele alınarak ortaya konulduğu zonlamanın yapılması gerekir.
10. Yönetimde yer alan paydaşların hedeflere ulaşabilmesi için (toplantı salonu/alanı, ziyaretçi tesisleri, ulaşım aracı, iletişim, izleme ve güvenlik ekipmanı, işletme giderleri vb.) yeteri düzeyde fiziksel kaynaklara sahip olması gerekir.
11. Yönetimde sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda istenilen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı hususunda durum bildiren izleme göstergelerinin uygulanıyor olması gerekir.
12. Turizm ve rekreasyonun yönetim amacı olduğu alanlarda ziyaretçilere yönelik güvenli, yeterli bilgilendirmelerin yapıldığı, kaliteli vakit geçirebilecekleri tesisler olmalıdır.

Habitatları korumak, biyolojik çeşitliliğin ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak için yaygın olarak korunan alanların, gelecekte rollerini devam ettirebilmeleri için yönetimde yer alanların bu alanlarda olası bir değişikliğin sonucunda nasıl değişime uğrayacağını öngörmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda korunan alanların kullanımının, gelişiminin ve yönetiminin nasıl gerçekleştirileceği konusunda rehberlik eden yönetim planları (ANZECC, 2000), geleceğin yönetilmesi için amaç ve ilkelerin koruma çerçevesinde yapılış biçimini belirlemektedir (Şekil 4) (Eurosite, 2004).

Korunan alanlar koruma misyonlarıyla uyumlu olarak yönetildiğinde değer yaratma potansiyeli yüksek alanlardır. Ancak sayısı giderek artan bu alanların artış hızına paralel olarak yönetiminde zorluklar yaşanmaktadır. Bu durumu önlemek adına IUCN bünyesinde yer alan Dünya Korunan Alanlar Komisyonu (WCPA) uzun vadede ve stratejik düzeyde etkin bir koruma için yeni bir koruma ve yönetim planı modeli ortaya koymuştur (Şekil 5) (Thomas ve Middleton, 2003).

Şekil 5. IUCN yönetim modeline göre korunan alan yönetim adımları

Geçmişte kabul gören korunan alanlar “ada” mantığı ile değerlendirilip, yerel halkın göz ardı edildiği izole ve salt koruma şekli ile yönetiliyordu. Ancak gelişen ve değişen şartlar paralelinde kaynaklara en yakın kişiler olan yerel halkın katılımı olmadan kültürel ve biyolojik çeşitlilik gibi birçok değerlerin korunmasının mümkün olmayacağı fikri benimsenmiştir. Korunan alan yönetim ve planlamasında bu tür bir eğilimin olması korunan alanlara yönelik yeni ve kapsayıcı bir yaklaşımın hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda korunan alanlarda kayda değer yenilikler yaşanarak yeni fikir ve yaklaşımlar benimsenmiştir. Tablo 7’de geleneksel yaklaşım ve yenilikçi yaklaşım arasındaki farklar gösterilmektedir (Philips, 2002; Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006).

Tablo 7. Korunan alanlarda geleneksel yaklaşım ile yenilikçi yaklaşım arasındaki farklılıklar

	Geleneksel Yaklaşım	Yenilikçi Yaklaşım
Amaçlar	Toplum talebini göz ardı eden, üretimden ziyade koruma amaçlı ayrılan alanlardır. Yaban hayatı ve doğal peyzajın korunmasını amaç edinir. Ziyaretçiler ve turistler için yönetilir.	Yöre halkının ihtiyaçlarına karşılık verebilmek için yönetilir. Bazı durumlarda yerel halk yönetime katılır hatta yönetimi tamamen kendileri üstlenir. Katılımcı planlama ve yönetim söz konusudur. Doğal değerlerin yanı sıra ekonomik ve kültürel değerler de önemsenir.
Yönetim Biçimi	Merkezi bürokrasiler tarafından yönetim gerçekleştirilir. Ulusal planlama sistemi içerisinde geleneksel yasalar veya diğer etkili araçlarla yönetilir. "Ada" gibi yönetilir. Kısa süreli kararlar ve çözümler neticesinde tepki yaratan yönetimdir.	Alan çok sayıda ortak tarafından ve yerelden yönetim anlayışıyla yönetilir. Uluslararası, ulusal ve bölgesel sistemin bir parçası olarak korunan alanların gerekliliklerine göre yönetilir. Bir "ağ" içerisinde yönetilir. Alana ilişkin tüm fırsat, tehdit, öngörü vs. göz önünde bulundurularak uzun vadeli yaklaşımlarla uyumlu kararların alındığı yönetimdir.
Yerel halk	Tamamen ya da büyük ölçüde yerel halk dışlanır. Alanın yönetiminde nadiren bilgi alınır ya da bilgi verilir. Yerel halkın önceliklerini göz ardı eder.	Yerel halkın çıkarlarını gözetken yönetim anlayışı benimsenir. Yönetim kararları alma sürecinde bilgilerine ve fikirlerine danışılır. Yerel halkın ihtiyaç ve öncelikleri dikkate alınır.
Kapsama alanı	Her alan çevresinden bağımsız olarak düşünüldüğü düşünülüp dağınık olarak adalar şeklinde yönetilir. İzole yönetim.	Bir ağ gibi uluslararası, ulusal ve bölgesel sistemlerin bir parçası olarak planlanır; yeşil koridorlarla birbirine bağlanır ve tampon bölgelerle çevrenir.
Anlayışlar/ Algılar	Bu alanların her biri diğerlerinden bağımsız ve ulusal bir değer olarak görülür. Ulusal bir sorun olarak görülür.	Bu alanlar toplumsal değer olarak görülür. Uluslararası bir sorun olarak algılanır.
Yönetim Teknikleri	Kısa zaman dilimi içerisinde göreceli olarak yönetilir. Kararlar kâğıt üzerinde uygulanır.	Uzun vadeli bakış açısıyla, üretilen politikalar ve stratejik yaklaşımlarla yönetilir.
Finans	Vergilerle finanse edilir.	Finansman, farklı ve birçok kaynaktan devlet tarafından sağlanır.
Yönetim Becerileri	Bilim insanları, doğal kaynak uzmanları tarafından yönetilir. Yönetim uzmanlar önderliğindedir.	Yerel halk ile iş birliği içerisinde, çok disiplinli ve farklı becerilere sahip uzmanlar ve uygulamacılar tarafından yönetilir.

1.4.1. Yönetişim

Yönetim ve yönetişim arasında farklılıklar bulunmaktadır. Yönetim; kaynakları planlayarak, örgütleyerek, yönlterek, denetleyerek başkaları aracılığıyla etkin ve verimli bir şekilde amaçlara ulaşma işi olarak tanımlanmaktadır (URL-17, 2022). Bu tanıma göre yönetim kavramında yöneten ve yönetilen olmak üzere iki taraf bulunur ve hiyerarşi ön

plandadır. Yönetişim ise bir tarafın diğerlerini yönetmesinden ziyade karşılıklı etkileşimin ön planda olduğu ilişkiler bütünüdür. Birlikte yönetmek anlamına gelmektedir. Katılımcı, paylaşımcı, tutarlı, sorumlu, şeffaf, hesap verilebilir ve adil bir yaklaşımı içeren bir kavramdır (Işık, M. ve Çetenak, Ö. Ö, 2018).

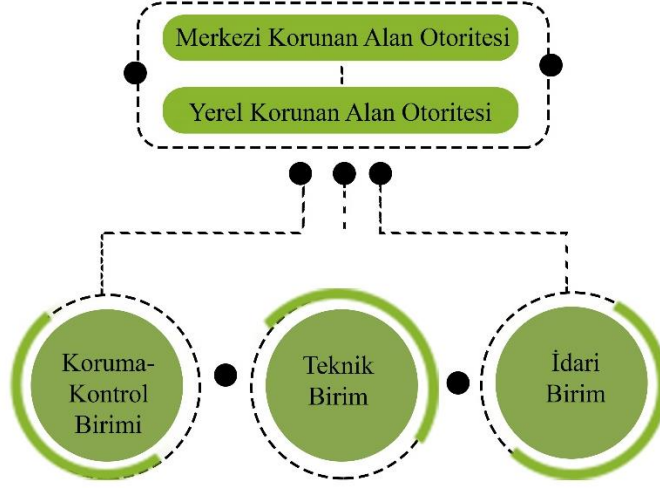
IUCN, korunan alanlar yönetişimini şu şekilde tanımlamaktadır:

“Yönetişim, gücün nasıl uygulanacağı, sorumlulukların nasıl yerine getirileceği, kararların nasıl alınacağı ve yurttaşların ya da diğer paydaşların nasıl söz sahibi olacaklarını belirleyen yapılar, süreçler ve gelenekler arasındaki etkileşimlerdir. Temel olarak güç, ilişkiler ve hesap verebilirlik ile ilgilidir: kimin sözü geçecek, kim karar verecek ve karar vericiler nasıl karar verecekler. Yönetişim dünyada korunan alanların muhafazasında ve korunan alanların etkili ve uzun-dönemli yönetiminin sağlanmasında temel öneme sahiptir” (IUCN, 1994).

IUCN, korunan alanlar için dünyada uygulanan yönetim tiplerini değerlendirerek, karar verilirken her biri farklı katılım yaklaşımı ve düzeyini gerektiren dört farklı yönetim tipini ortaya koymuştur. Bu yönetim tipleri birbirlerinden kopuk olmayan-ilişkili ve yol gösterici bir görüntü çizmektedir. Aşağıda ana hatlarıyla yönetim tipleri verilmektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007; Kalkınma Bakanlığı, 2011).

- A Tipi Yönetişim (Merkezi hükümet tarafından yönetim):

Eyalet, yerel düzey veya belediye gibi farklı düzeylerdeki devlet kuruluşlarının mülkiyeti ve yönetimindeki korunan alanlar olup dar bir katılım gerektiren ve en yaygın görülen yönetim tipidir. Devlet korunan alanın tüm yetki ve sorumluluklara, hesap verebilirliğe sahiptir. Bu durumda alınan kararlarla ilgili çatışma ya da fikir ayrılığı yaşanma olasılığı oldukça düşüktür. Ayrıca hükümetin yeni korunan alan ilan ederken ve yönetim kararlarını uygularken paydaşlara bilgi vermek veya onlara danışmak gibi bir yükümlülüğü yoktur. Dünya genelinde bu tip yönetim kabul edilmez olarak bulunmaktadır (Şekil 6).

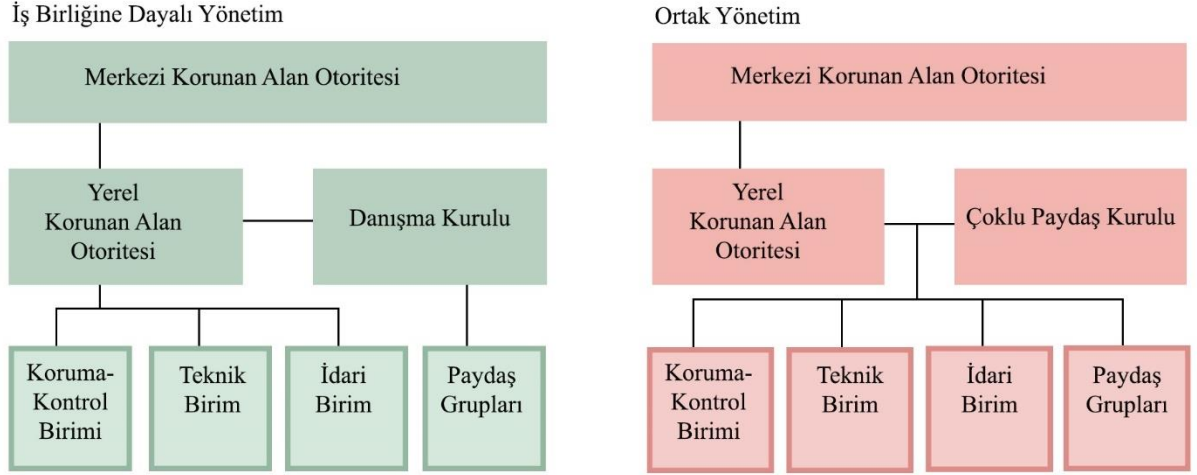

Şekil 6. A tipi yönetim (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007'den geliştirilerek)

- B Tipi Yönetişim (Birlikte yönetim):

Bu tip yönetim tipinde yönetim otoritesi ve sorumluluğu, hükümet otoriteleri, yerel halk, ortaklar ve diğer paydaşlar tarafından paylaşılmaktadır. Birlikte yönetim söz konusu olsa da alınan kararlarda ciddi anlamda fikir ayrılığı yoktur. Bazı durumlarda alınan kararların hayata geçirilmesi için karşılıklı ödünler verilmesi ve ortak noktada buluşması gerekebilmektedir. Kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.

1. İş birliğine dayalı yönetim: Genel yetki ve sorumluluk bir hükümet kuruluşundadır. Ancak hükümetin diğer paydaşlarla olan iş birliğini yapması amacıyla farklı güç ve etkiye sahip danışma kurulunun varlığı söz konudur (Şekil 7).
2. Ortak yönetim: Bu tip yönetimde diğerinden farklı olarak devlet kuruluşunun yanı sıra çoklu paydaş yönetim organı da karar alma yetkisi, sorumluluğu ve hesap verilebilirliğe tabiidir. Yönetimden sorumlu olan bu iki organ arasında güç dengesinin değişmesi muhtemel bir durumdur (Şekil 7).

Şekil 7. B tipi yönetim (Anonim, 2007'den geliştirilerek)

- C Tipi Yönetişim (Özel mülkiyet ve kuruluşlarla yönetim)

Bir önceki yönetim tipine kıyasla kısmi oranda katılım yerine yüksek düzeyde katılım vardır. C tipi durumlarda çok sayıda paydaşın katılımı neticesinde çatışma ve fikir ayrılığı yaşanma olasılığı daha yüksektir. Bazı paydaşlar alınan kararlardan kazanç sağlarken diğerlerinin kayıp yaşayabileceği durumlar söz konusu olabilmektedir. Yaygın olarak doğa koruma STK'ları tarafından satın alınan ya da kiralanan araziler bazen hükümet ve STK'ların desteği ile özel şahıslar tarafından yönetilmektedir.

- D Tipi Yönetişim (Yerel halk ve topluluklar tarafından yönetim)

Tamamen yerel halk ve topluluklar tarafından korunan alanlardır. Yetki ve sorumluluk tamamen yerel örgütlere aittir. Genellikle kaynak yönetiminden sorumlu olan kuruluşlar hiçbir yasal yaptırım gücüne sahip değildir. Ancak bazı durumlarda devlet tarafından ilan edilen korunan alanlarda yerel halk veya topluluklar sorumlu otorite olarak tanınırlar ya da doğal kaynak değerleri üzerinde yasal hak sahibi olurlar.

Yerel halk ve topluluklar tarafından korunan alanlarda ortak olan üç temel özellik vardır. Bunlar;

1. Yerel halk korunan alan ile yakın ve derin bir ilişkiye sahiptir.
2. Alan ile ilgili karar vermede ve uygulamada en önemli paydaştır.
3. Yerel halkın sürece katılımı ve kararları biyolojik çeşitliliğin, ekolojik işlevlerin ve kültürel değerlerin korunmasında motive olmalarına yol açmaktadır.

1.4.2. Yönetim Planı Amaç ve Özellikleri

20. yy. ortalarında uygulanmaya başlanan yönetim planları aşırı avlanma, nesli tükenmekte olan türler ve habitatların bozulması nedeniyle koruma ve yönetim aracı olarak kullanılan korunan alanların günlük yaşam ile bütünleştirilerek gelecek nesillere aktarılmasına rehberlik eden kılavuzlar olup belirli amaç ve özellikleri taşımaktadır. Eurosite (2004)'e göre bir yönetim planındaki ana amaçlar şu şekildedir;

- Alanın halihazırdaki durumunu ortaya koyarak önemini vurgulamak,
- Alanın yönetiminden sorumlu olanları belirlemek ve nasıl yönetileceği konusunda yönetimden sorumlu yöneticileri yönetim biçimi hakkında bilgilendirmek,
- Yöneticiler için sorunlu alanları belirlemek,
- Sürekliliğin sağlanması adına stratejileri ve politikaları belirlemek,
- Yöneticilerin yanı sıra ziyaretçiler için de güvenilir ve yararlı bir rehber olmak.

Başarılı bir yönetim planının sahip olması gereken özellikler ise şunlardır (Thomas ve Middleton, 2003; Anonim, 2007):

- Adanmışlık: Yönetimden sorumlu olanlar ve personeller yönetim planının beraberinde getireceği yararları anlamalı ve sürece adapte olup kendilerini adanmalıdır.
- Uygun hacim: Plan, alanın büyüklüğü ve karmaşıklığını yansıtmalıdır.
- Katılımcılık: Korunan alanların yönetim planı yalnızca doğal kaynak analizlerinden oluşmamalı, katılımcılığı da içermelidir. Planlar, merkezden gelen dokümanlar olmamalı ve uygulayacak kişiler tarafından hazırlanmalıdır. Katılımcı gruplar arasında fikir alışverişinde bulunularak tehditler, fırsatlar ve problemlerin çözülmesi için bir mekanizma sağlamaktadır.
- Erişilebilirlik: Plan yalnızca süreçte yer alan paydaşların anlayabileceği şekilde değil, aynı zamanda diğer kullanıcıların anlayıp kullanabilecekleri açık ve net bir biçimde olmalıdır.
- Gerçekçilik: Tehditler, fırsatlar ve diğer konular üzerinde düşünme mekanizması sağlayarak korunan alanı her yönüyle tanımlamalı ve ideal olanı gerçekleştirmeye çalışmalıdır.
- Uyarlanabilirlik: Plan gelecekle ilgilidir. Ortaya çıkması muhtemel sebep ve sonuçları inceleyerek değişen koşullara uyum sağlayabilecek esneklikte olmalıdır.

- Sistematik yaklaşım: Alınan kararlar konuyla ilgili bilgi ve analizler neticesinde elde edilen verilere dayanmalıdır.
- Sürdürülebilirlik: Plan sürdürülebilirliğin planlandığı bileşenler içermelidir.
- Resmîyet: Planın hazırlanma süreci ve nihai hali korunan alan yöneticileri tarafından resmi olarak kabul edilmeli ve paydaşlar tarafından da kabul görmelidir.
- Yenilikçilik: Farklı konu ve görüşleri dikkate alan geniş bir perspektife sahip olmalıdır. Radikal ve karmaşık fikirlerin kabul görmesi kolay olmayabilir.
- Süreç odaklılık: Yönetim planlaması asla durağan değil, sürekli bir süreçtir. Neticede nihai ürün bir belge değil, iyi bir yönetim olmalıdır.
- Nicelik yerine nitelik: Korunan alanın uygun yasal statüye bağlı olması doğru politikaların izlenmesi açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple planda alan sağlam yasal temelleri ile nitelendirilmelidir.
- Uygulayacaklar tarafından hazırlanması: Planın hazırlanma, uygulama gibi süreçlerine katılan ve yetkilendirilen katılımcılar daha iyi seçimler yaptıkları gibi yöneticilerin de daha iyi seçimler yapmasına yardımcı olmaktadır.
- Çok disiplinli ekiplerce hazırlanması: Alanı etkili bir şekilde korumak, yönetmek ve planı uygulamak için multidisipliner bir çalışma ile hazırlanmalıdır.
- Anlaşılabilirlik: Alanın yüzleşmek durumunda olduğu tehditler, fırsatlar, baskılar ve yönetim gerektiren konular tanımlanmış ve yeterince anlaşılabilir olmalıdır.
- Yönetim amaç ve hedeflerin belirlenmesi: Gerekçesi ile alana ilişkin yönetim amaç ve hedeflerinin tanımlandığı ve bu amaç ve hedeflere ulaşmak için tutarlı bir yönetim planının hazırlanması gerekmektedir.
- Paydaşların alan ile ilgili çıkarlarının tanımlanması: Planın hazırlanmasında yer alan tüm paydaşların alan ile ilgili menfaatleri tanımlanmalıdır.
- Bilinçlendirme programının varlığı: Planın uzun vadede sürdürülebilirliğinin sağlanması amacı ile karar vericilerin, tüm paydaşların ve ziyaretçilerin alanın potansiyel değerini anlamalarının, yönetime katılmaları ve desteklemelerini teşvik etmek amacı ile bilinçlendirme programları düzenlemelidir.
- Yeterli fiziksel kaynakların tanımlanması (altyapı yönetim merkezi, toplantı salonu, ziyaretçi salonu vb.; ekipman, ulaşım aracı, iletişim ekipmanı, güvenlik ekipmanı, uniformalar vb.; bütçe): Korunan alan yöneticileri, çalışanları ve sürece dahil olan

tüm paydaşların yönetim hedeflerine ulaşmak için yeterli düzeyde fiziksel imkanlara sahip olması gerekmektedir.

- İzleme-değerlendirme programının varlığı: Etkili ve verimli bir yönetim gerçekleştirmenin yanı sıra yönetimin istenilen hedeflere ulaşp ulaşmadığını değerlendirmek adına ekolojik, sosyo-ekonomik ve kültürel vb. durum göstergelerini değerlendirecek bir izleme programının var olması gerekmektedir.

Etkili bir yönetim planının bu özellikler dışında sahip olması gereken teknik özellikler ise açık, anlaşılabilir ve erişilebilir, kısa ve kapsamlı, doğru ve objektif, sistematik ve mantıklı, kesin, pratik ve etkin olmaktır (Thomas ve Middleton, 2003).

1.4.3. Yönetim Planının İçeriği

Yönetim planları, planlama sürecine ve ihtiyaçlarına göre değişkenlik gösterdiği için kesin bir format olmamakla beraber olması beklenen başlıklar “ANZECC- Best Practice in Protected Area Management Planning, 2000”, “IUCN- Guidelines for Management Planning of Protected Areas, 2003”, “Eurosites Management Planning Toolkit- Complementary Guidance, 2004” ve “T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü- Türkiye Korunan Alanlar Yönetim Planlaması Rehberi, 2006” incelenerek aşağıda verilmiştir.

Yönetici özeti bölümünde planın korunan alan için yönetim planının ne olduğu, neden ihtiyaç duyulduğu, planın yönetim amacı, standartlar ve yasal zorunluluklar, plan sistematigi içindeki yeri, ilgi grupları ve planın hazırlanmasındaki rolleri, yönetim planının planlama süreci gibi temel konular ve alınana kararlar özetlenmektedir.

Giriş kısmında korunan alanın amacı ile planın geliştirilmesinde ilgili olan yetkilileri ve alana ilişkin konum, büyüklük, başlıca kaynak değerleri gibi temel bilgiler anlatılmaktadır.

Korunan alanın tanımı bölümünde alana ilişkin sosyoekonomik ve doğal yapı analizleri, tarihsel gelişim, yasal ve yönetsel durumu anlatılmaktadır.

Değerlendirme bölümünde alanın önem bildirisi yapılarak aynı zamanda kilit rol oynayan kaynak değerleri açıkça ortaya konulmaktadır.

Konuların analizi kısmında alana ilişkin envanter çalışmaları yapıp kaynak-kültürel ve doğal değerlerin, sorunların, fırsatların, tehditlerin ve olanakların ortaya konularak gelecekle ilgili destekleyici veya sınırlayıcı faktörler tanımlanmaktadır.

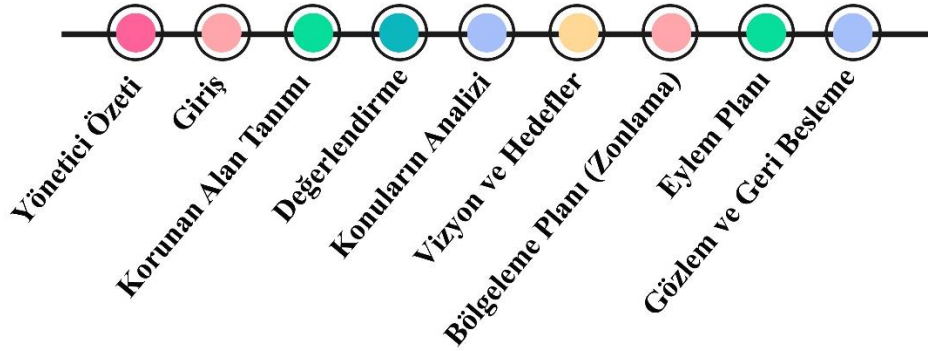
Vizyon ve hedefler bölümünde koruma altına alınan alanın gelecekte nasıl bir görünüme kavuşacağı ile ilgili bir vizyon oluşturulur. Bu vizyon doğrultusunda nelerin hedeflendiği konu başlıklarına göre belirlenmektedir.

Bölgeleme planı (Zonlama) bölümünde farklı sınıflandırmada yer alan bölgelerin yönetiminin ve bu bölgelere ilişkin izin verilen ya da yasaklanan tüm faaliyetlerin yer aldığı bir bölgeleme planı yer almaktadır.

Eylem planı kısmında erken dönemde sorunların ve hedeflerin belirlenmesi doğrultusunda hayata geçirilecek eylemlerin neler olduğu ve plan önerilerinin belirlenmesidir. Eylem planı kısa, orta ve uzun vadede gerçekleşecek hedeflere göre programlanan bir süreçtir. Ayrıca bu aşamada yönetimden sorumlu ve yönetim planının oluşturulmasında bilgisine ihtiyaç duyulan alanında uzman katılımcılar belirlenmektedir.

Gözlem ve geri besleme kısmı ise yönetim planının amacına ulaşması için kısa ve uzun vadeli gözlem sonuçlarının bir araya getirilmesi sürecidir. Aşamanın bir parçası olarak ulaşılmış ve ulaşılmamış hedefler değerlendirilerek plan yeniden ya da kısmi olarak yenilenmektedir.

Yönetim planının içeriğine ilişkin hiyerarşik yapı Şekil 8’de verilmektedir.

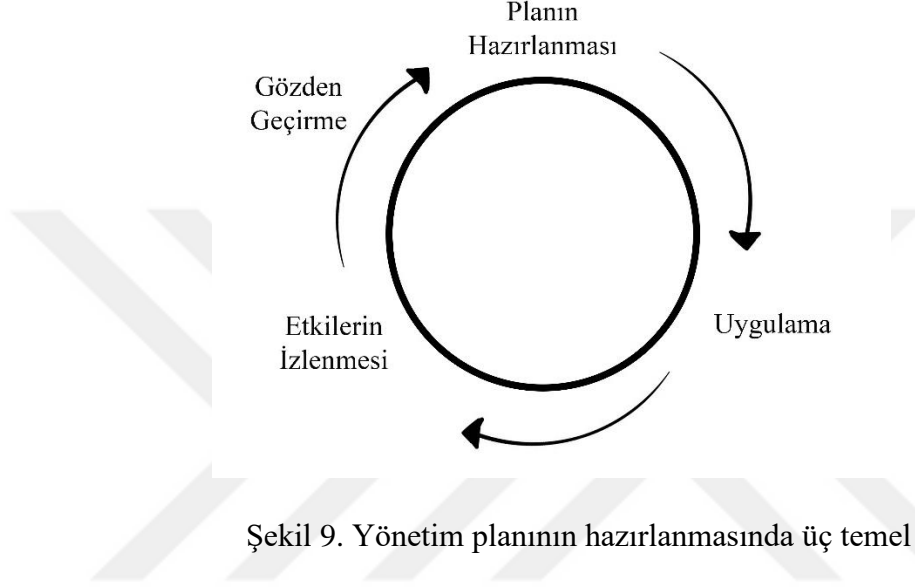
Şekil 8. Yönetim planının içeriğine ilişkin hiyerarşik yapı

1.4.4. Korunan Alan Yönetim Planlarında İzlenen Süreç

Yönetim planı bir süreç olup bu süreçte çok disiplinli bir yaklaşımla alanında uzmanlık seviyesine ulaşan, fark oluşturan, yenilikçi bir bakış açısı ortaya koyan mimarlar, peyzaj mimarları, şehir plancılar, arkeologlar, çevre bilimciler, mühendisler, tarihçiler, mühendisler vb. meslek disiplinler bir araya gelerek koordineli olarak çalışmaktadır.

Sürece genel olarak bakıldığında üç ana unsurdan meydana gelmektedir (Şekil 9) (Thomas ve Middleton, 2003):

1. Yönetim planının hazırlanması
2. Planın uygulanması
3. Planın izlenmesi ve gözden geçirilmesi

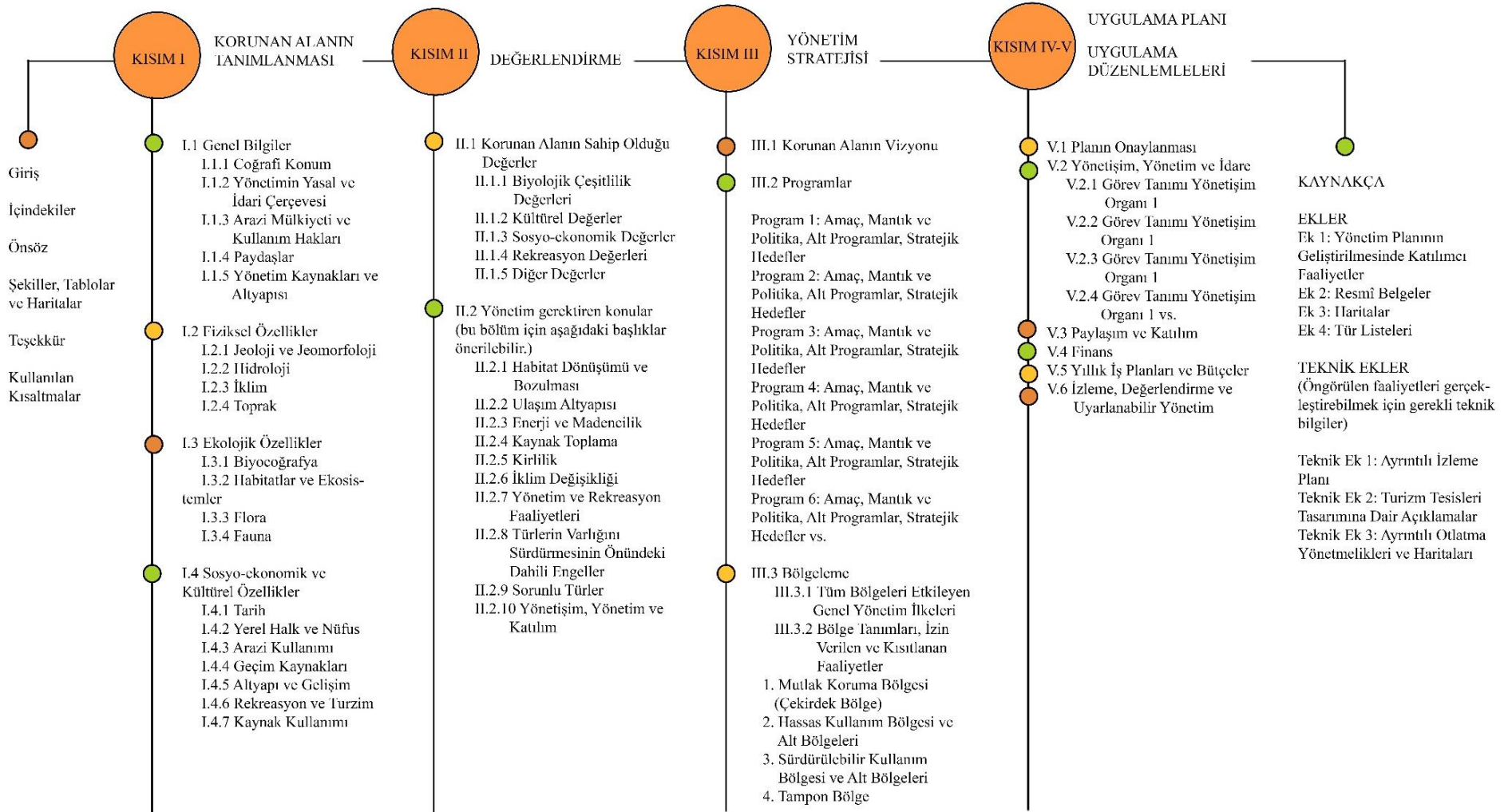
Yönetim planının hazırlanmasından sonraki süreçte plan hayata geçirilmektedir. Etkiler gözlemlendikten ve plan revize edildikten sonra gerekli değişiklikler yapılarak, plan gelişmeye devam etmektedir. Bu bağlamda IUCN'ye göre yönetim planının hazırlanmasındaki süreç detaylandırıldığında Şekil 9 ile uyumlu olarak 13 aşamadan oluşmaktadır (Thomas ve Middleton, 2003). Bunlar;

1. Planlama Öncesi Evre – yönetim planı hazırlama kararı, planlama ekibinin oluşturulması, görevin ve sürecin tanımlanması
2. Veri toplanması – sorun tespiti, uzmanlıkların tanımlanması ve danışma
3. Elde edilen veri ve kaynakların değerlendirilmesi
4. Kısıtlamalar, fırsatlar ve tehditlerin ortaya konması
5. Yönetim vizyonu ve hedeflerin geliştirilmesi
6. Vizyon ve hedeflere ulaşmak için zonlamayı da içerek şekilde seçeneklerin geliştirilmesi
7. Taslak yönetim planının hazırlanması
8. Taslak yönetim planının paydaşların görüşüne sunulması

9. Görüşler neticesinde taslak yönetim planının revize edilmesi, planın nihai halini almasına yönelik çalışmaların yürütülmesi
10. Yönetim planının onaylanması
11. Uygulama
12. İzleme ve değerlendirme
13. Etkileri izleme ve değerlendirme sonuçlarına göre yönetim planının gözden geçirilip güncellenmesi

Bir yönetim planı hazırlanırken ya da planın olgunlaşmasında bir ülkeden diğerine, bir plandan ötekine yukarıdaki sıralı süreç her zaman istenilen sonuca ulaştırmamaktadır. Ancak genel çerçeveye uyulduğunda ve mantıklı bir sıra izlendiğinde daha sistematik ve rasyonel bir şekilde tüm faktörlerin ele alınmaktadır.

Türkiye’de ise korunan alan yönetim planları ve proje çalışmalarında uluslararası en iyi uygulamalar ve yürürlükteki yasalar temel alınarak kabul gören yönetim planı formatı Şekil 10’da gösterilmektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007).

Şekil 10. Örnek yönetim planı formatı

1.4.5. Yönetim Planlarından Örnekler

➤ Amerika

Aşağıdaki süreçler Amerika'da korunan alanların yönetim planlarının oluşturulmasında izlenen adımları ana hatları ile ortaya koymaktadır (Sidle, 2022).

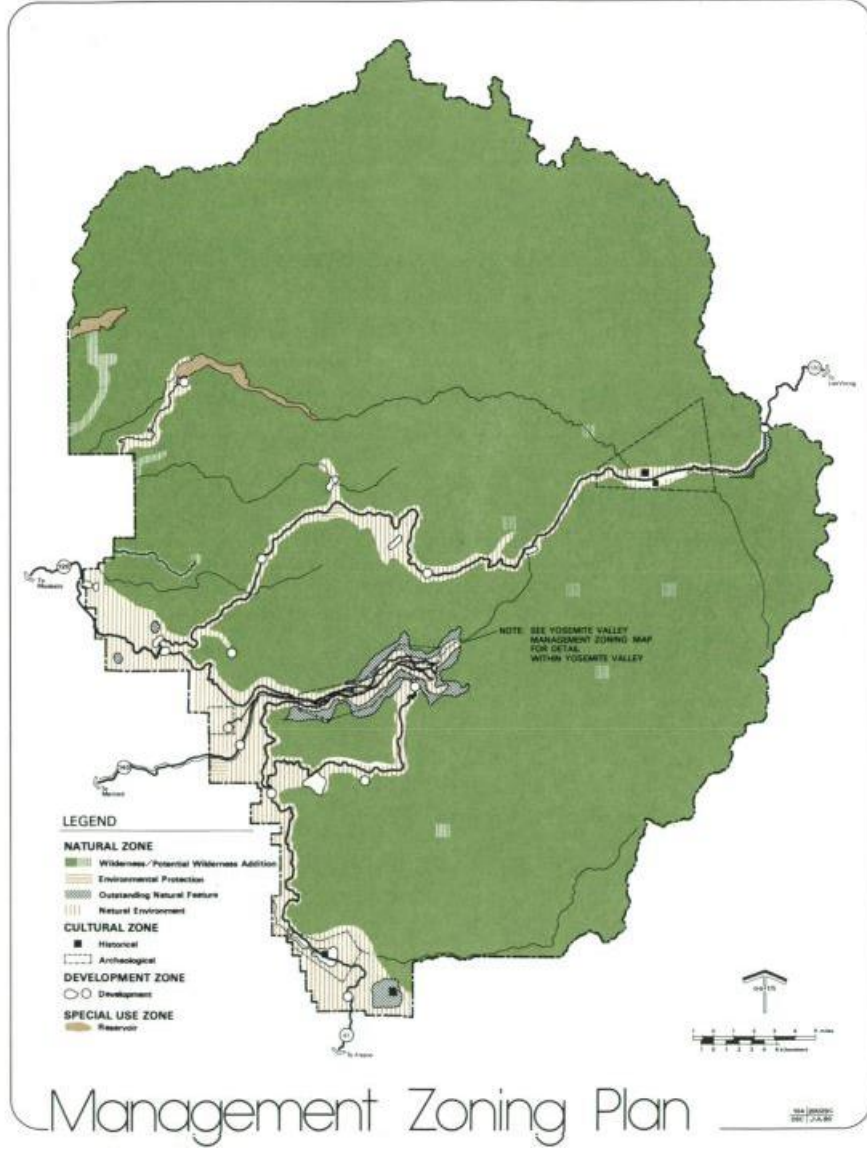
1. Yönetim sürecine eşlik edecek ekibi ve üstlenecekleri sorumlulukları belirleme
2. Plan onay için mevcut yasama sürecini analiz etme
3. Veri toplama
4. Sürece halkın katılımını sağlama
5. Amaç ve hedefleri ortaya koyma
6. Alan içerisinde kaynak kullanımına ilişkin yönergeleri belirleme
7. Mikro ve özel yönetim gerektiren bölgeleri belirleme (Zonlama)
8. Planın onaylanması
9. Uygulama
10. İzleme ve değerlendirme
11. Gözden geçirme ve güncelleme

• Yosemite Milli Parkı Yönetim Planı

Amerika Birleşik Devletleri'nde yer alan Yosemite Milli Parkı 1864 yılında koruma altına alınmış olup 310.800 ha alandan oluşmaktadır. Parkta genel olarak derin vadiler, büyük çayırar, antik dev sekoyalar ve geniş bir vahşi alan görülmektedir (URL-18, 2022). Parkın yönetim planı 1980 yılında, detaylı kararların alındığı 10 yıllık bir periyodu kapsayacak şekilde hazırlanmıştır (National Park Services, 1980).

Park planlanırken yönetim hedefleri, kaynak değerlerinin önemi ve yasal kısıtlamalar göz önünde bulundurularak;

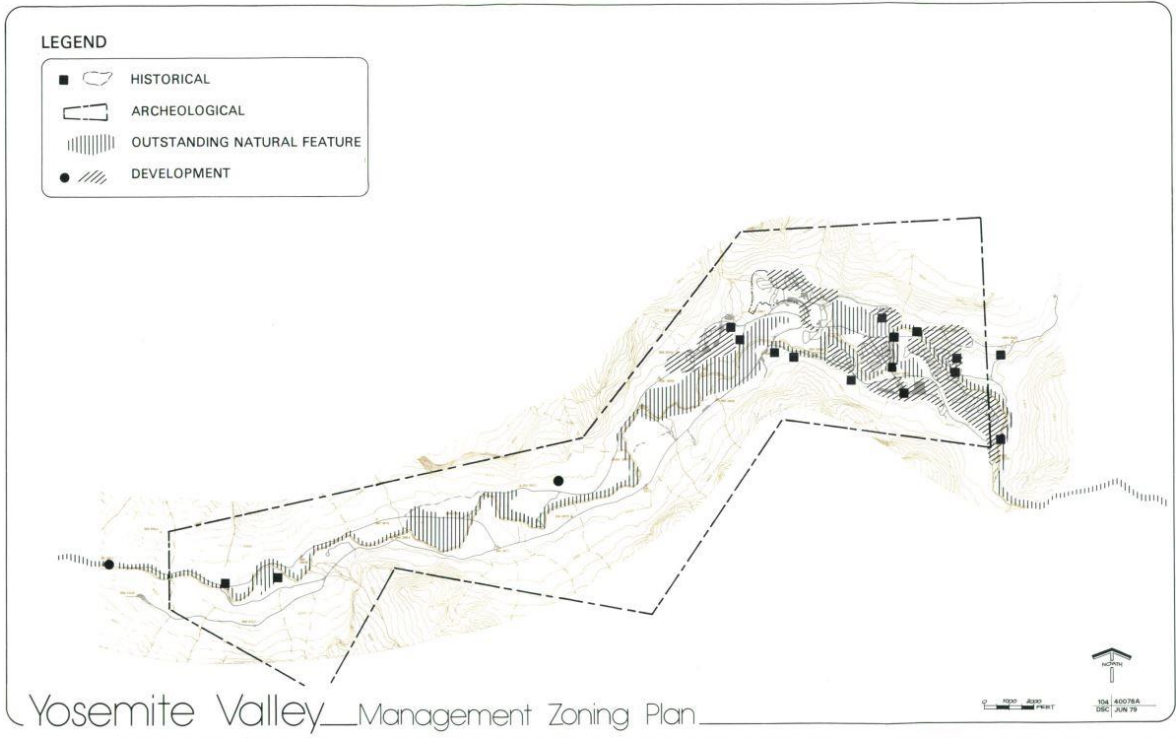
- Doğal zon (vahşi alt bölge, çevre koruma alt bölgesi, olağanüstü doğal güzellik alt bölgesi),
- Kültürel zon (tarihi alt bölge, arkeolojik alt bölge),
- Gelişme zonu,
- Özel kullanım zonu (rezervuar alt zonu) olmak üzere dört farklı zona ayrılmıştır (Şekil 11) (National Park Services, 1980).

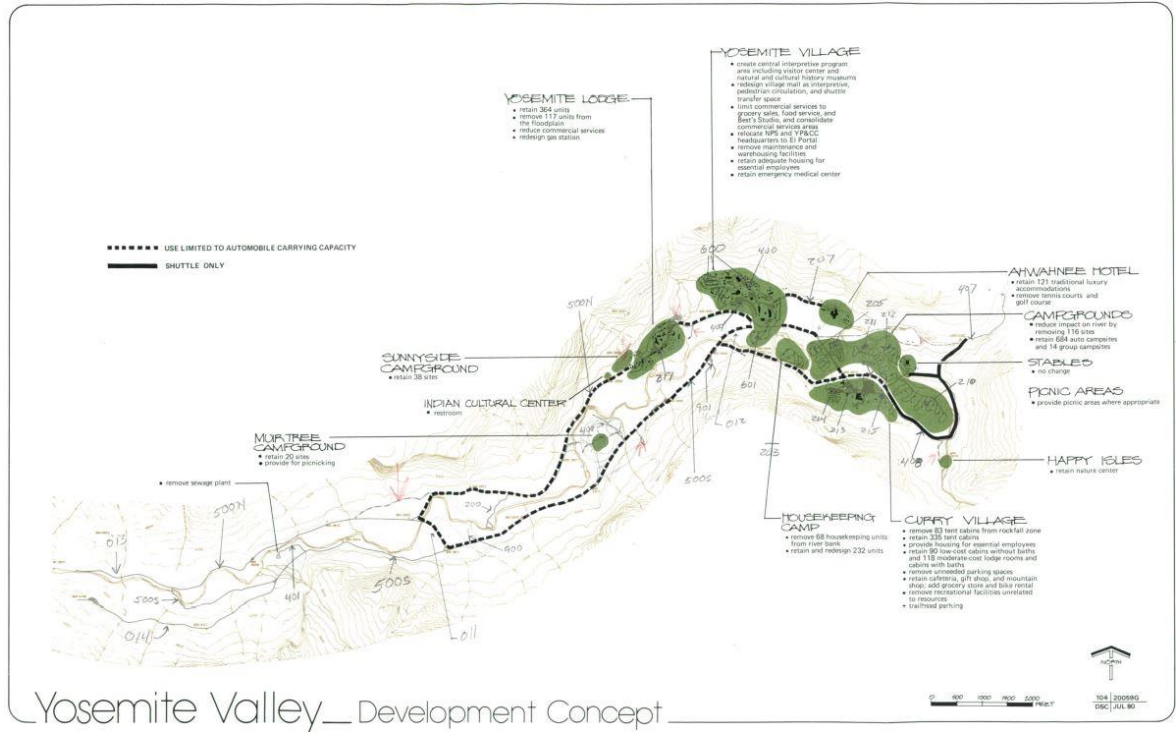
Şekil 11. Yosemite Milli Parkı zonlama haritası

Kültürel, gelişme ve yerleşim zonları da kendi içlerinde alt zonlara ayrılmıştır (Şekil 12 ve 13) (National Park Services, 1980).

Yosemite Milli Parkı Yönetim Planı'nda halkın katılımı ile kapsamlı çalışmalar neticesinde her bölge için ziyaretçi kullanımı ve bölgeye ulaşım şekilleri, parkta genelinde imkân tanınan etkinlikler ve bölgedeki otellere ilişkin konaklama planlamaları yapılmıştır.

Şekil 12. Yosemite Milli Parkı kültürel ve gelişme zonu bölgeleme planı

Şekil 13. Yosemite Milli Parkı özel kullanım zonu bölgeleme planı

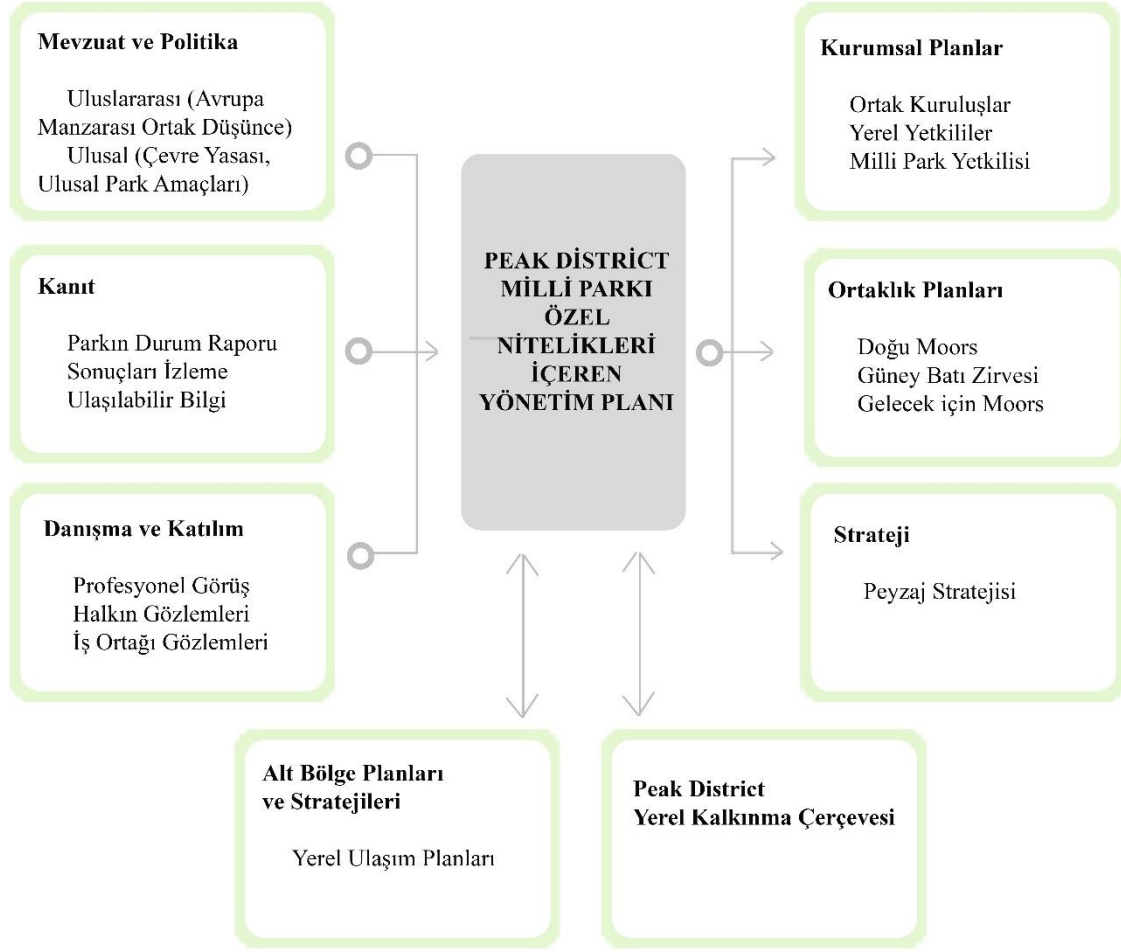
➤ İngiltere

İngiltere’de milli parkların yönetiminde kullanılmak üzere yönetim planlarının nasıl ele alınacağı ve nasıl bir yol izleneceği, ana konular ile önceliklerin neler olduğu konusunda rehberlik eden “Milli Park Yönetim Planı Rehberi” yayınlanmaktadır. Plan, doğrusal süreçten ziyade planın hazırlanmasında katkıda bulunan katılımcıların planı gözden geçirmesi ile döngüsel biçimde ilerleyerek birkaç adımda gerçekleşmektedir. Buna göre İngiltere’de Milli Park Yönetim Planı aşamaları şu şekildedir (The Countryside Agency, 2005);

1. Parkın statüsü hakkında bir anlayışın olması ve bilgiler toplanmak
 2. Paydaşlar arasındaki bağlantıyı sağlamak ve yerel halkı sürece dahil etmek
 3. Milli park ve yönetim hedefleri için bir vizyon oluşturmak
 4. Milli park için yönetim seçeneklerinin incelemek
 5. Plan politikalarında anlaşma sağlamak
 6. Plandan kaynaklanan eylemleri kabul etmek ve koordine etmek
 7. Taslak plan üzerinden istişare etmek
 8. Planın işleyişinin gözlemlenmek
 9. Nihai planın hazırlanması ve planın yeniden incelemek
- Peak District Milli Parkı

İngiltere’de 1951 yılında ilan edilen Peak District Milli Parkı 143.833 ha alanı kapsamaktadır. Park için hazırlanan yönetim planı ana konuların ve önceliklerin neler olduğu bunun yanı sıra gelecek 5 yıl içerisinde yaşanabilecek sorunların ortaklaşa nasıl çözülebileceği konusunda rehberlik eden tek ve en önemli belgedir. 5 yılda bir güncellenen planda amaç parkın özel niteliklerini korumak, geliştirmek ve bunun için eldeki çalışmaya değer katmaktır (Peak District National Park Management Plan, 2018).

Milli Park yönetim planınının 2018-2023 yıllarını kapsayan planlamasında diğer politikalar ve stratejilerden nasıl etkilendiği ve nasıl etkilediği Şekil 14’te gösterilmektedir (Peak District National Park Management Plan, 2018).

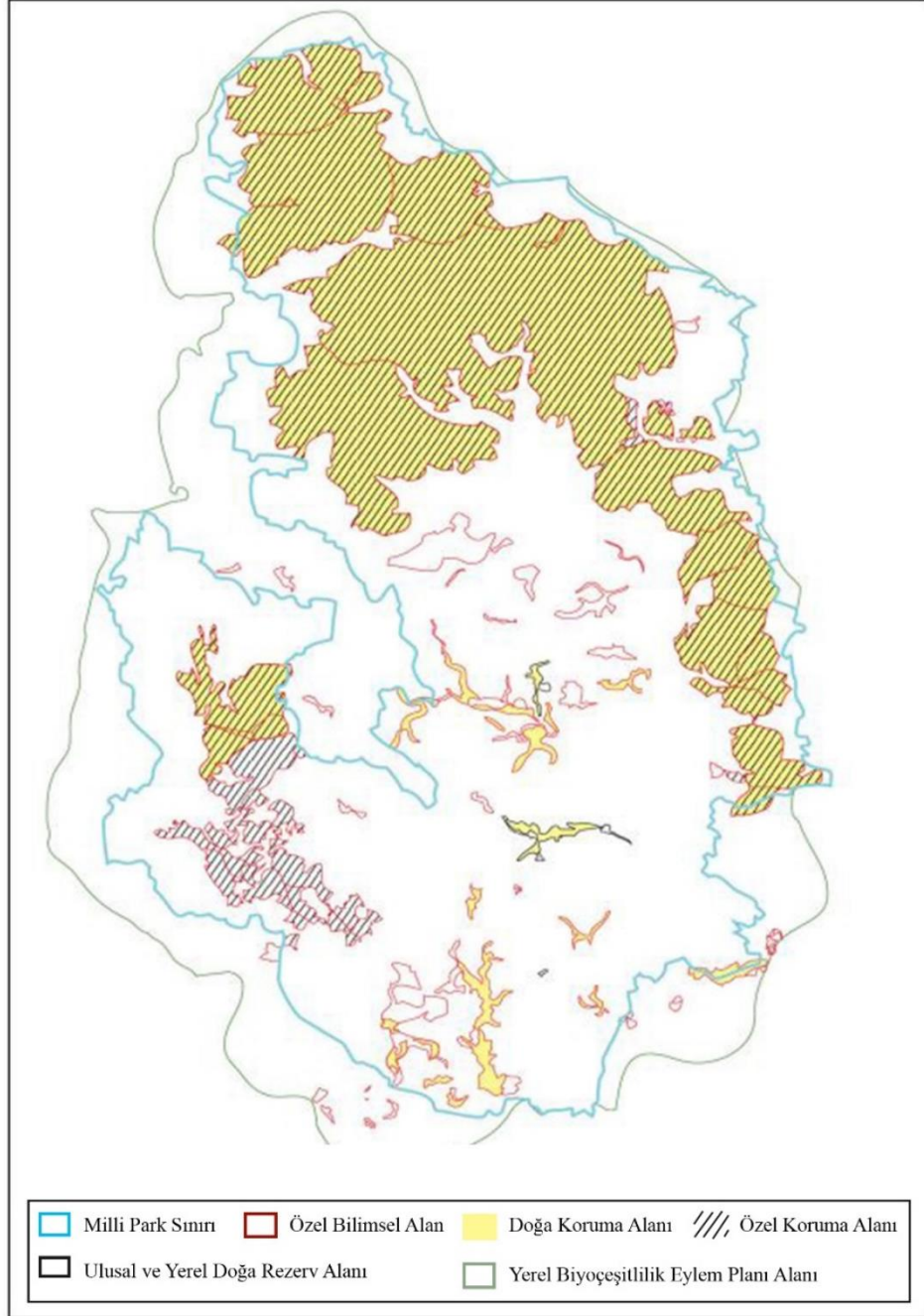

Şekil 14. Peak District Milli park yönetim planının diğer planlar, politikalar ve stratejilerle ilişkisi

2018 yılında hazırlanan yönetim planında; 2050 yılına kadar İklim Değişikliği Komitesi tarafından belirlenen seviyeye eşleşmek için çalışmalarını genişletmek, biyoçeşitlilik, kültürel miras ve doğal güzelliğin sürdürülebilirliği, rekreasyon ve turizm, yerel halk ve yerel ihtiyaçların giderilmesi konusunda yenilikçi çözümler, ekonomi gibi konular ulaşılmak istenilen hedeflerdir (Peak District National Park Management Plan, 2018).

Farklı manzara ve coğrafyaya sahip olan Peak District Milli Parkı'nın %38'lik kısmı ulusal ve uluslararası öneme sahip koruma statüsünde yer almaktadır. Plan, farklı koruma statülerine sahip olmasına rağmen ekolojistler, kültürel miras uzmanları, turizm kuruluşları ve sosyal yardım çalışanları gibi katılımcıların bir araya gelmesi ile bir bütün olarak ele alınarak tüm statüdeki koruma alanlarının gerektirdiği koşulları karşılayacak düzeydedir.

Şekil 15'te milli parkın koruma alanlarının dağılımları gösterilmektedir (Peak District National Park Management Plan, 2018, (Özby, 2008).

Şekil 15. Peak District Mili Parkı koruma alanları dağılımı

Bunun yanı sıra milli parkın sınırları içerisinde yerleşik veya gelişmekte olan ulusal karakter alanı ve bu alanlara ait ortaklıklar vardır. Bunlar Dark Peak, White Peak ve South

Peak'ten oluşur. Ulusal karakter alanları ve milli park arasındaki diyagram Şekil 16'da gösterilmektedir (Peak District National Park Management Plan, 2018).

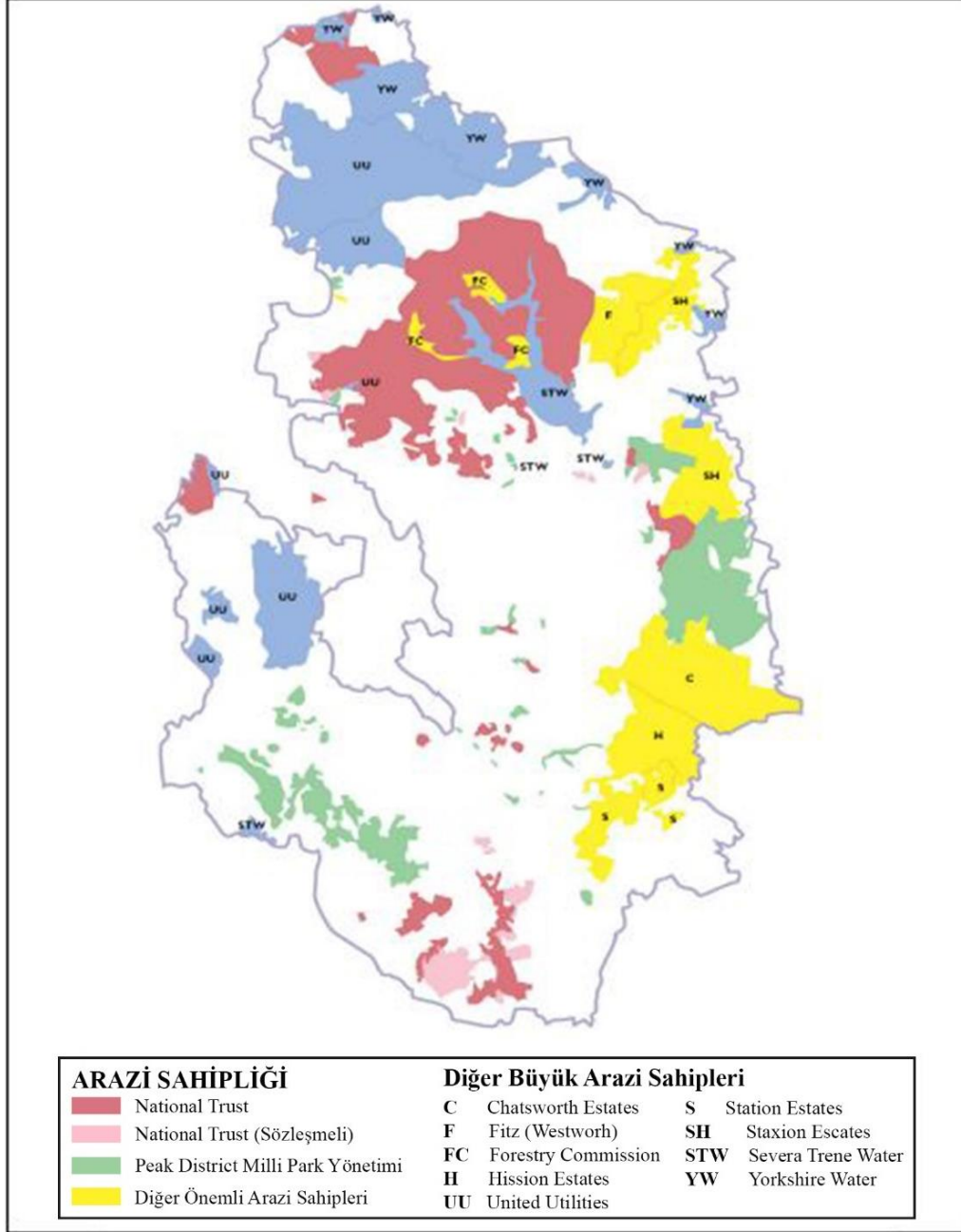

Şekil 16. Peak District Milli Parkı içindeki üç ulusal karakter alanı

Geniş alana sahip olan milli park dört farklı idari yönetim alanının kesiştiği 9 ilçe ve 125 mahalleye ev sahipliği yapmaktadır. Halka hizmet veren milli park sınırları içerisinde mülkiyet durumu ise şu şekildedir;

- %70'i Özel mülkiyet,
- %0,5'i Orman Kurumu,
- %0,2'si Savunma Bakanlığı,
- %13,5'i Su Şirketleri,

- %11,4'ü National Trust
- %0,1'i Natural England
- %4,2'si -Milli Park Alanı (Şekil 17) (Özbay, 2008).

Şekil 17. Peak District Milli Parkı mülkiyet durumu

Alanın %70 gibi büyük bir oranını yerel halk oluşturmasına rağmen yönetim planlamasında katılımcı yaklaşım benimsendiğinden dolayı sorun yaşanmamaktadır.

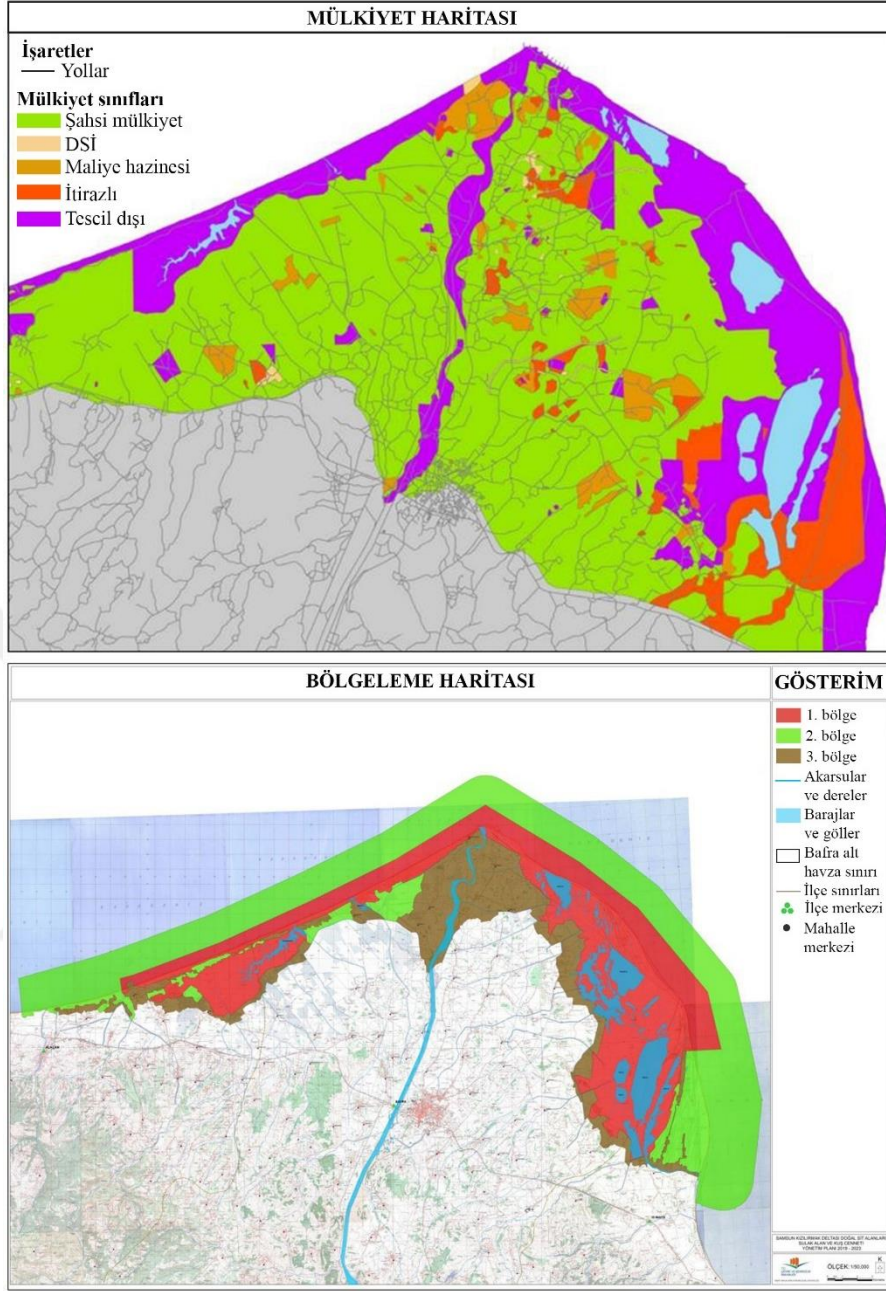
➤ Türkiye

• Kızılırmak Deltası Sulak Alan ve Kuş Cenneti Doğal Sit Alanları

Biyolojik çeşitlilik ve tarımsal üretim açısından oldukça önemli bir yere sahip olan Kızılırmak Deltası Doğal Sit Alanları Sulak Alanı ve Kuş Cenneti UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan iki doğal alandan biri olup, kalıcı listede yer alması için katılımcı yaklaşım anlayışıyla koruma tedbirlerinin alındığı bir yönetim planının oluşturulması hedeflenmektedir (Samsun Kızılırmak Deltası Sulak Alan ve Kuş Cenneti Doğal Sit Alanları Yönetim Planı, 2019).

Alanda şahıs mülkiyeti ve hazine mülkiyetinin yanı sıra itirazlı alanlar yer almaktadır. Mülkiyeti şahıslara ait alanların genelini konut ve tarım alanları oluşturmaktadır. Sulak alan ekosistemlerinin ve kıyı kumullarının tamamı tescil dışı ve tapulama harici olan alanlardır (Şekil 18) (Samsun Kızılırmak Deltası Sulak Alan ve Kuş Cenneti Doğal Sit Alanları Yönetim Planı, 2019).

Alanın tamamı doğal sit alanı olmak üzere "Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik" hükümlerine ve 05.01.2017 tarih ve 99 sayılı "Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke" kararlarına uygun olarak 1. Bölge (doğal, tarihi ve kültürel değerler yönünden zengin) 2. Bölge (ekolojik karakterin korunması gereken alanlar) ve 3. Bölge (tarım alanlarının, yerleşim alanlarının ve yapılaşmanın yoğun olduğu alanlar) olmak üzere üç sınıflandırma yapılmıştır (Şekil 18).

Şekil 18. Kızılırmak Deltası Sulak Alan ve Kuş Cenneti Doğal Sit Alanları ve Kızılırmak Deltası Sulak Alan ve Kuş Cenneti bölgeleme haritası

1.5. Özel Çevre Koruma Bölgesi

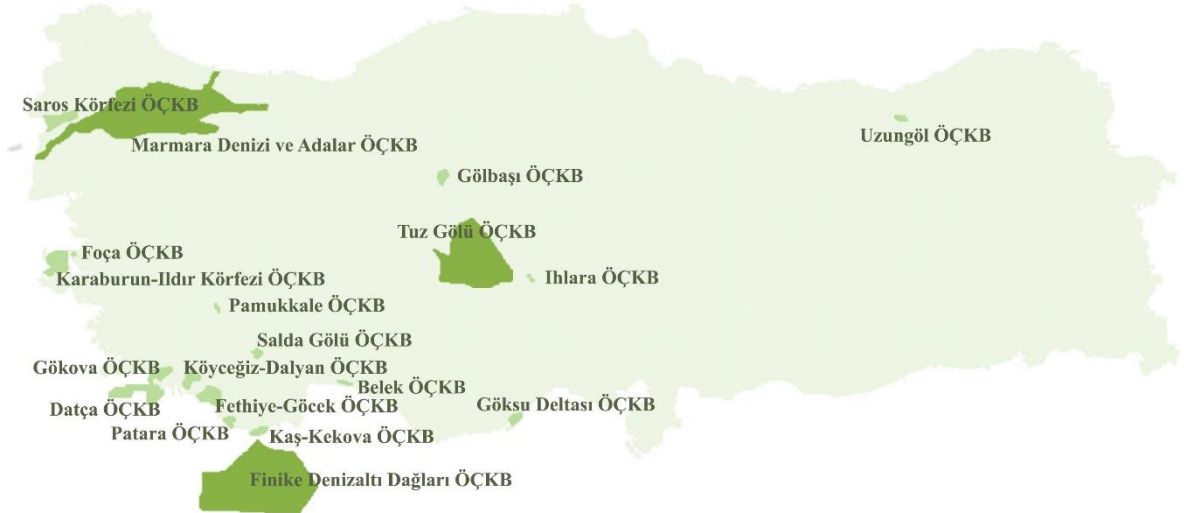
Tarihi ve kültürel değerler açısından zengin olan Türkiye'nin doğal kaynakları insan odaklı tahribatlara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalmaktadır. Gelecek nesillere bozulmamış bir çevre ve zengin biyolojik çeşitlilik mirası bırakmak amacıyla korunan

alanlar milli park, tabiat parkı, doğal sit gibi farklı yasal statülere sahip alanlara ayrılmaktadır. Bu koruma yapılarından biri de özel çevre koruma bölgeleridir.

11.08. 1983 tarihli ve 2872 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevre Kanunu’nda göre ÖÇKB şu şekilde ifade edilmektedir;

“Ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan, çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı toprak ve su alanlarını, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların ve bunlarla ilgili kültürel kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmasını emniyet altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi amacıyla, Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak tespit ve ilan etmeye, bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plân ve projelerin hangi bakanlıkça hazırlanıp yürütüleceğini belirlemeye Cumhurbaşkanı yetkilidir” (Resmi Gazete, 1983a).

Biyolojik çeşitlilik ve ekosistem işlevinin korunmasında önemli bir adım olan Özel Çevre Koruma ağları iyi bir çevre statüsüne ulaşmak için önemli bir katkı olarak görülmekte olup, Türkiye’de 2022 yılı itibari ile ilan edilmiş 19 adet özel çevre koruma bölgesi bulunmaktadır (Şekil 19). Türkiye’de ilan edilen ÖÇKB’ne ilişkin kimlik tablosu Tablo 8’de gösterilmektedir.

Şekil 19. Türkiye’deki ÖÇKB haritası

Tablo 8. ÖÇKB'ye ilişkin kimlik tablosu

ÖÇKB ADI	İL	İLAN TARİHİ	ALANI (km ²)	NÜFUS/2009 (KİŞİ)	KAYNAK DEĞERLERİ	YAPILAN FAALİYETLER
GÖKOVA	Muğla	12.06.1988	1092,79	8.314	Antik kalıntı Sahip olduğu flora ve fauna ile zengin balık türleri ve kuş popülasyonu	Balık tutma, yat turizmi, sualtı dalışları, su kayağı, rüzgâr sörfü
KÖYCEĞİZ-DALYAN	Muğla	12.06.1988	461,46	31.938	Sulak alan ekosistemi Zengin kuş popülasyonu ile denizel flora ve fauna türü Deniz kaplumbağalarının en önemli üreme alanı	Dalaman Nehri'nde rafting, kano sporu, dalış, balık tutma, kaplıca turizmi
FETHİYE-GÖCEK	Muğla	05.07.1988	805,37	105.303	Arkeolojik sit alanı Antik kent ve Fethiye-Ölüdeniz	Yamaç paraşütü, yat turizmi, sualtı sporları, Lidya yolunda trekking, binicilik, kano
PATARA	Antalya-Muğla	18.01.1990	197,10	24.499	Antik kent Deniz kaplumbağalarının 1. Derece önemli yumurtlama ve üreme alanı olarak; Patara Kumsalı 1. derece arkeolojik ve doğal sit alanı Sahip olduğu biyolojik çeşitlilikten dolayı Önemli Doğa Alanı (ÖDA)	Binicilik, kano, atlı safari, Lidya yolunda trekking, yamaç paraşütü, rüzgâr sörfü
KAŞ-KEKOVA	Antalya	18.01.1990	257,83	1.594	Antik ve tarihi eserlerin zenginliği 1. Derece arkeolojik ve doğal sit alanı	Yat turizmi, arkeoloji turizmi, dalış, tekne gezisi, kano
BELEK	Antalya	22.10.1990	111,79	19.696	Zengin flora ve fauna Antik kalıntı Alan içerisinde yer alan arkeolojik sit alanı	Golf turizmi, eko-turizm, kuş ve diğer yaban hayatı izleme turları
DATÇA-BOZBURUN	Muğla	22.10.1990	1443,89	26.324	Zengin flora ve fauna Antik kent Arkeolojik, doğal ve kentsel sit alanı	Yat turizmi, tarihi ve doğal yerleri gezme, su üstü ve sualtı sporları
FOÇA	İzmir	22.10.1990	71,44	27.074	Akdeniz Foku yaşam alanı Balık türleri açısından zengin ve göçmen kuşların uğrak alanı; Gediz Deltası Arkeolojik, doğal ve kentsel sit alanı Antik kalıntı	Günöbirlik tekne gezisi, rüzgâr sörfü, fotoğrafçılık

Tablo 8'in devamı

ÖÇKB ADI	İL	İLAN TARİHİ	ALANI (km ²)	NÜFUS/ 2009 (KİŞİ)	KAYNAK DEĞERLERİ	YAPILAN FAALİYETLER
GÖKSU DELTASI	Mersin	18.01.1990	228,5	28.658	En önemli sulak alanlarından biri olan Göksu Deltası Kumul alan Önemli Bitki Alanı (ÖBA) Önemli Doğal Alan (ÖDA) Ornitoloji (Kuş Bilimi) özelliği Tarihi ve arkeolojik değerler zenginliği	Kuş gözlemciliği
PAMUKKALE	Denizli	22.10.1990	66,56	8.464	Kendine has yapısı ile Dünya Mirası Doğal ve tarihi yerler Termal sular	Termal turizm
GÖLBAŞI	Ankara	22.10.1990	273,94	91.630	Hidrolojik, iklimik ve biyolojik açıdan çok büyük önem arz eden sulak-bataklık alanlar Doğal baraj gölleri; Mogan ve Eymir Gölü Stratejik önem Ekolojik ve rekreasyonel önem	Kuş, bitki gözlemciliği, fotoğraf çekme, yürüyüş, bisiklete binme, balık tutma, su sporları
IHLARA	Aksaray	22.10.1990	54,64	6.107	İlgi çekici peyzaj özellikleri Doğal ve arkeolojik sit alanı Tarihi kalıntılar Şifalı kaplıcalar Zengin biyolojik çeşitlilik	Sağlık turizmi
TUZ GÖLÜ	Ankara-Konya-Aksaray	14.09.2000	74,14	335.853	Su kuşları yaşam alanı A sınıfı sulak alan, tuzcul flora 1. Derece Doğal Sit alanı Ornitoloji özelliği (Flamingo kolonisinin kuluçka alanı, Sakarca kazları yaşam alanı)	Tarım ve hayvancılık, kuş gözlemciliği, fotoğrafçılık
UZUNGÖL	Trabzon	07.01.2004	149,12	2.772	Göl ekosistemi Zengin bitki örtüsü Yaban hayatı Tabiat Parkı (1989 yılında ilan edilmiştir.)	Trekking, kuş gözlemciliği, botanik amaçlı turlar, yüksek kesimlerde yer alan dağlar arasındaki göllere ve yaylalara gezi düzenleme

Tablo 8'in devamı

ÖÇKB ADI	İL	İLAN TARİHİ	ALANI (km ²)	NÜFUS/2009 (KİŞİ)	KAYNAK DEĞERLERİ	YAPILAN FAALİYETLER
SAROS KÖRFEZİ	Çanakkale-Edirne	22.12.2010	730,21	6.861	Biyolojik çeşitlilik Zengin balık çeşitleri (Deniz biyologları için akvaryum niteliği) Dünya'da kendi kendini temizleyebilen beş körfezden biri olma özelliği.	Yüzme ve dalış, su kayağı, sörf, ata binme, olta balıkçılığı, kara avcılığı, bisiklete binme
FİNİKE DENİZALTI DAĞLARI	Ülkemizin deniz alanında ilan edilen ilk koruma alanı	16.03.2013	11228,85	0	Deniz alanında ilan edilen ilk koruma alanı Biyolojik çeşitlilik Denizaltı dağları gibi özel ekosistemler ile nadir ekosistemler Nesli azalan türler	Bölge ülkemizin karasuları içinde ve açık denizlerde ilan ettiği ilk koruma alanıdır. Konumundan dolayı rekreatif etkinliklere hizmet etmemektedir.
SALDA GÖLÜ	Burdur	15.03.2019	295,63	7.506 (2018)	Sulak alan Tarihi kalıntılar Önemli Doğa Alanı ve Önemli Kuş Alanı Doğallık, görsellik ve biyolojik çeşitlilik Nesli tehlike altındaki türlerin barınma, beslenme ve üreme gibi gereksinimlerini karşılayabileceği uygun yaşama şartlarına sahiptir.	Göl turizmi, kamp-karavan, ornito turizm (kuş gözlemciliği), yamaç paraşütü, foto safari, bisiklet ve doğa yürüyüşleri
KARABURUN-ILDIR KÖRFEZİ	İzmir	15.03.2019	946,56	11.303 (2018)	Denizel alan ve adalar Yaban hayatı Zengin flora (4 adet nadir ve CITES (Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme) kapsamında 5 adet bitki türü tespit edilmiştir.	Ekoturizm
MARMARA DENİZİ VE ADALAR	İstanbul, Kocaeli, Yalova, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Tekirdağ	04.11.2021	-	0	Akdeniz foklarının da dahil olduğu 52 denizel tür barındırmaktadır. Göç yapan birçok tür için yumurtlama alanı ve biyolojik koridor görevi görür. Doğal yaşamın devamlılığında önem arz eder.	

1.5.1. Özel Çevre Koruma Bölgelerinin Ortaya Çıkışında Etkili Olan Uluslararası Sözleşmeler

1970'li yıllarda başlayan uluslararası çevre koruma çalışmaları paralelinde ÖÇKB'ler ortaya çıkmıştır. Çevre bilincinin ve ekolojik hassasiyetlerin fiziksel planlamaya aktarılmasına yön veren bu alanlar uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmeler çerçevesinde yapılan ulusal düzenlemelere bağlı olarak oluşturulmuştur.

Taraf olunan uluslararası sözleşmeler ve iş birliği programları; uygulamaları, içeriği ve bu sözleşmeler doğrultusunda yapılan yasal ve yönetsel düzenlemeler çerçevesinde açıklanmaktadır (Meydan Yıldız, 2016).

➤ Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme

17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te gerçekleştirilen UNESCO Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansının 17. oturumunda; temel prensibi kültürel ve doğal mirasın korunması gerekliliği olan sözleşmede; sahip olunan değerlerin yalnızca geleneksel bozulmalarla değil sosyal ve iktisadi şartların değişmesine bağlı olarak tahrip edildiği ve artarak devam eden yok olma tehdidi ile karşı karşıya kaldığı not edilmiştir. Bunun yanı sıra kültürel ve doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının tüm dünya milletleri için yoksullaşma teşkil ettiği ve bu mirasın ulusal düzeyde korunması gerektiği ve toprakları üzerinde bulunduğu ülkenin ekonomik, bilimsel ve teknik kaynaklarının yetersizliğinden dolayı pek mümkün olmadığı; bu sebepten uluslararası iş birliği yapılmasının gerektiği vurgulanmakta olup 16 Kasım 1972 tarihinde Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme imzalanmıştır (T. C. Resmî Gazete, 1983b).

Sözleşme, taraf olan ülkelere kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda her ülkenin kendi koşullarına uygun olacak biçimde sorumluluklar yüklemektedir. Bunlar;

- Toplumların yaşamında önemli bir yere sahip olan kültürel ve doğal mirasın korunmasında etkili planlamayı amaçlayan politika benimsemek,
- Kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik görevlerini bütünüyle yerine getirecek bir veya daha fazla hizmet kurumu kurmak,
- Hükümetin kültürel ve doğal mirası tehdit eden veya edebilecek durumlara karşı harekete geçerek müdahale yöntemleri geliştirmek,
- Bu mirasların ilk olarak saptanması, korunması, geliştirilmesi ve yenileştirilmesi için gerekli olan amaç ile uygun yasal, bilimsel, teknik, idari ve mali önlemleri almak,

- Ulusal veya bölgesel ölçekte kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası gibi konularda eğitim veren merkezlerin kurulmasını teşvik etmektir (T. C. Resmî Gazete, 1983b).

1982 yılında Türkiye'nin bu sözleşmeye katılımı uygun görülmüş fakat bir yıllık değerlendirme sonrasında resmen 1983 yılında katılmıştır (T. C. Resmî Gazete, 1983b). Sözleşmenin beraberinde getirdiği yükümlülükler Türkiye'de doğal ve kültürel mirasın korunması kapsamında yeni bir dönem başlatmış olsa da ÖÇKB'lere yönelik çalışmalar Akdeniz Eylem Planı (AEP) ile başlamıştır.

➤ Akdeniz Eylem Planı (AEP)

1972 yılında UNEP'in kurulmasının ardından, 1975 yılında kurulmuş olan ilk bölgesel iş platformu olan Birleşmiş Milletler Çevre Programı/Akdeniz Eylem Planı (UNEP/ MAP) bünyesinde, Akdeniz'in karşı karşıya olduğu çevresel baskı ve tehditler göz önünde bulundurularak bölgesel düzeyde iş birliği başlatmak ve Akdeniz'in korunması dair çalışmaları bütüncül bir şekilde ele almak öncelikli hedefler arasında yer almıştır.

Bölgesel bir yaklaşımla deniz çevresinin korunmasına yönelik faaliyetleri koordine etmek için 28 Ocak-4 Şubat 1975 tarihleri arasında bir araya gelen kıyı ülkeleri Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi (Barselona Sözleşmesi)'ni kabul etmiştir. UNEP çatısı altında kabul edilen bu anlaşmayı 21 Akdeniz ülkesi ve Avrupa Birliği benimsemiş, Türkiye ise 2002 yılında taraf olmuştur (URL-19, 2021 ve URL-20, 2021).

Sözleşme kapsamında taraf olan ülkelere yüklenen sorumluluklar (UNEP-MAP-RAC/SPA, 2011);

- Akdeniz ülkelerinin hükümetlerine deniz kirliliğini tespit ve kontrol etmede yardımcı olmak,
 - Ulusal çevre politikalarını hazırlamak,
 - Bu hükümetlerin alternatif gelişme modelleri için daha iyi seçenekler belirlemede ve kaynaklarını daha iyi ve makul kullanmalarındaki yeteneklerini geliştirmektir.
- Akdeniz'de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Ekli Protokoller

AEP, uluslararası alanda çevre koruma çalışmalarına uyum sağlamak ve sürdürülebilir kalkınma çalışmalarına devam edebilmek için farklı tarihlerde çalışmalarını genişleterek ekli protokollerle yenilenmektedir. Akdeniz havzası kapsamında uygulanan Özel Koruma Bölgeleri (Special Protected Areas) kavramı geliştirilmiştir. Protokol 1982 yılında Cenevre'de imzalanmış fakat 23 Mart 1986 yılında yürürlüğe girmiştir (URL-21, 2021). Bu noktada en önemli düzenleme Rio Zirvesi'nin ardından 1995 yılında Barselona'da üyelerin

bir araya gelmesi ile imzalanan Akdeniz’de biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik çalışmaları içeren “Biy çeşitlilik ve Akdeniz’de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol”dür (Ege, 2006).

Akdeniz’de Özel Çevre Koruma ve Biyolojik Çeşitlilik ile İlgili Protokolde; insanların doğal kaynaklar ile doğal sitler ve kültürel miras üzerindeki olumsuz etkilerinin Akdeniz kıyıları ve çevresinde daha fazla olduğu, bilimsel açıdan ispat edilmemiş olsa bile biyolojik çeşitlilikte azalmanın görülmesi ve Akdeniz’in doğal ve kültürel mirasının ÖÇKB oluşturularak korunması gerektiğinin, tüm tarafların Rio Zirvesi’nin ortaya çıkardığı yeni gelişmeleri göz önüne alarak ekosistemlerin sağlığının ve bütünlüğünün korunması gerektiği konusunda anlaşmışlardır (T. C. Resmî Gazete, 2002).

Protokolde ÖÇKB ile ilgili hedefler şu şekildedir;

- Uzun vadede varlığını ve sahip olduğu biyolojik çeşitliliklerini sürdürebilecek büyüklüğe sahip kıyı ve deniz ekosistem tiplerini,
- Akdeniz’de yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan veya kendiliğinden kısıtlı olan alanların bir sonucu olarak küçülmüş bir doğal alana sahip olan yaşam ortamlarını,
- Endemik bitki ve hayvan türlerinin tehlike altında olması veya olası tehlike ile karşı karşıya kalmaları karşısında varlıklarını sürdürmeleri ve üremeleri için öneme sahip olan yaşam ortamlarını,
- Bilimsel ve eğitsel değerlerin yanı sıra estetik ve kültürel değerleri ile cezbedici olan alanları korumaktır (T. C. Resmî Gazete, 2002).

Protokolde ayrıca ÖÇKB için hukuk kurallarına göre planlama, yönetim, gözetim ve izleme önlemleri de yer almaktadır. Buna göre;

- “Hukuki ve kurumsal çerçeveyi ve uygulanabilir yönetim ve koruma önlemlerini belirleyen bir yönetim planının geliştirilmesini ve kabulünü;
- Ekolojik süreçlerin, yaşama alanlarının, nüfus dinamiklerinin, peyzajın ve aynı zamanda insan etkinliklerinin etkilerinin sürekli izlenmesini;
- Böyle alanların kurulmasından etkilenebilecek yerel sakinlere yardım edilmesini de içerecek şekilde, yerel topluluk ve nüfusların, uygun olduğu biçimde, özel koruma alanlarının yönetimine aktif katılımını;
- Özel koruma alanlarının desteklenmesinin ve yönetiminin finansmanı için mekanizmalar kabul edilmesini ve aynı zamanda bu yönetimin bu alanların hedeflerine uygun olmasını güvence altına alan faaliyetlerin geliştirilmesini;

- Özel koruma alanlarının kurulma hedeflerine uygun etkinliklerin ve bu etkinliklere ilişkin izinlerin koşullarının düzenlemeye tabi tutulmasını;
- Yöneticilerin ve nitelikli teknik personelin yetiştirilmesini ve aynı zamanda uygun alt yapının geliştirilmesini, içerecektir” (T. C. Resmî Gazete, 2002).

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda AEP doğrultusunda deniz kirliliğini önlemek amacıyla başlayan koruma eylemi, kıyı alanlarının da korunması gerektiği düşüncesiyle genişlemiş ve daha da genişleyerek ÖÇKB’lerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

➤ Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi

Türkiye’de özel koruma alanlarının gelişmesine katkıda bulunan diğer bir sözleşme ise Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi’dir. Doğal yaşam ortamlarının diğer devletlerle iş birliği içerisinde korunması gerektiği fikrini baz alan, Bern Sözleşmesi olarak da bilinen Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi biyolojik dengenin devamlılığı için önem arz eden ve nesli tehdit altında olan türleri korumayı taahhüt etmektedir. Sözleşme kapsamında “Özel Korumaya Değer Alanlar”dan oluşan “Zümrüt Ağı” adı altında ekolojik ağ kurulmaktadır. Türkiye’den; Akyatan Lagünü Gediz Deltası Göksu Deltası Sultan Sazlığı Tuz Gölü ve Çevresi Kızıllıman Bölgesi Uluabat Gölü Manyas Gölü Ilgaz Dağları Milli Parkı Çıglıkara Tabiatı Koruma Alanı (Elmalı Sedir Ormanları) Zümrüt Ağı’na alınmıştır. (Güzin, A. ve Türkeş, M., 2002).

1.5.2. Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetimi ve Planlaması

Özel Çevre Koruma Kurumu denetiminde olan ÖÇKB 2011 yılında kurumun kapanması ile 648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” ile Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü kurularak teşkilatlanmıştır. Bakanlığın, 29 Ekim 2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile ismi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilmiştir (URL-22,2021).

Taraf olunan sözleşmeler ve ulusal mevzuatta belirlenen hükümler doğrultusunda doğal ve ekolojik, sosyal, kültürel ve tarihi değerler açısından zengin olan alanlar tespit edilerek Bakanlar Kurulu Kararı ile ÖÇKB olarak ilan edilmektedir (URL-23, 2022).

Bir alanın ÖÇKB olarak ilan edilmesi için sağlaması gereken kriterler vardır. Bunlar Resmî Gazete, 2012b);

- Ender görülen biyolojik, ekolojik ve jeomorfolojik değerler açısından uluslararası, ulusal ve yerel ölçekte önem taşımak,
- Ekolojik bütünlük sağlayan ve devamlılık göstermek,
- Özgün ekosistemleri ve nesli tehlike altında olan türleri bünyesinde barındırmak,
- Doğal kaynak değerleri sanayi, turizm gibi faktörler karşısında tehdit ve baskı altında olan ekolojik açıdan hassas olan alanları içermek,
- Doğal ve kültürel etkileşimin devamlılığını sağlamak,
- Biyolojik çeşitlilik, önemli ya da tehlike altında olan tür popülasyonlarını barındırmak,
- Doğal yaşamın gereklilikleri kapsamında uygun faaliyetlere olanak sağlamak,
- Özellikle peyzaj değerleri barındıran, korunması ve geliştirilmesi gereken alanlara ev sahipliği yapmaktır.

Türkiye’de ÖÇKB’lerin denetimsiz ve bilinçsiz bir şekilde kullanımına bağlı olarak bu alanlar üzerinde baskılar veya büyük tahribatların olması kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tam olarak bu noktada artan kaygılar neticesinde doğal alanları koruyabilmek için özel çevre koruma bölgelerinin yönetimi ve planlanması ihtiyacı doğurmaktadır.

ÖÇKB’lerinin sürdürülebilir ve etkin bir şekilde koruyabilmek için izole değil yakın çevresiyle bir bütün olarak ele alınmalıdır. Çünkü estetik ve doğal karakteristikleri ve kaynaklar üzerindeki olumsuz etkileri ortadan kaldırmanın yanı sıra yerel halkın ihtiyaçlarına yönelik yönetim ve planlaması gerekmektedir. Bu kapsamda bölgelerin sahip oldukları turizm, tarım ve rekreasyon faaliyetlerinin bölge ekosistemlerine zarar vermeden yürütülmesi hedeflenmektedir.

ÖÇKB’lerinin sahip olduğu planlama ilkeleri şunlardır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006);

- Alan sınırları içerisinde kalan doğal yapı ve ekolojik özellikleri arasında koruma-kullanma dengesinin koruma ağırlıklı kurulmasını sağlamak,
- Ekonomik, kültürel ve bilimsel açıdan yüksek kaynak değeri potansiyeline sahip bataklık, sazlık, çayırılık gibi sulak alanların kaybının ya da zarar görmesinin önüne geçmek,
- Tarım alanlarını korumak,

- Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma kurulları tarafından belirlenen ya da daha önce ilan edilmiş olan doğal sit alanlarını muhafaza etmek,
- Arkeolojik sit alanlarının korunması ve geliştirilmesini sağlamak,
- Bölgelerdeki mimari dokunun ve yöresel özellikleri koruyarak geliştirilmesini sağlamak ve yönlendirmektir.

ÖÇKB’de belirli bir zaman aralığına ilişkin yönetim hedeflerini ortaya koyan yönetim planlarının hedefi, doğal, kültürel ve tarihi alanları korurken yerel halk için ekolojik ve ekonomik olarak ulusal seviyede karar verici temel prensipleri temin etmektedir. Bu amaçla (evre ve Orman Bakanlığı, 2006);

- Bölgede var olan ekosistemlerin, habitatların, bitki ve hayvan varlığının korunması ve sürdürülebilirliği için yönetimi tasarlanır.
- Kültürel ve doğal kaynak değerlerinin sürdürülebilir akılcı bir yaklaşımla korunması ve yönetimi tasarlanırken aynı zamanda yerel halkın ihtiyaç ve taleplerini, turizm ve tarım gibi kalkınma faaliyetlerinin değerlendirilmesi yapılır.
- Yörenin kalkınma planları, koruma ve sürdürülebilir kalkınma perspektifinden değerlendirilir. Kalkınma plan ve tasarılarının ekonomik yaşayabilirlik, sosyal etkileri ve çevresel sonuçları açısından gözden geçirilir.
- Yerel halkın yanı sıra yerel yöneticiler, araştırma enstitüleri, uzmanlar, proje danışmanları ve kamu kurumları gibi ilgili diğer paydaşların katılımının sağlandığı bir süreç oluşturulur.

1.6. Korunan Alan Yönetiminde Katılımcı Yaklaşım

Korunan alan sistemi dünya genelinde ekosistem hizmetleri ve kültürel değerlerin doğayla birlikte uzun vadeli korunabilmesi için yasal veya diğer etkili yollarla tanınan ve yönetilen temel politika aracı olarak uygulanmaktadır. Bir alanın korunan alan olarak tanımlanmasının akabinde rezerv sisteminin ve biyolojik çeşitliliğinin korunmasını sağlayacak bir yönetim planı oluşturulmaktadır. Optimal düzeyde yönetim olabilmesi için, yönetim planı işleyişinin en az planın kendisi kadar önemli olup, yönetimin sonuçlarının izlenmesi ve etkinliğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak hazırlanma aşamasında yönetim planı tek elden veya halktan soyutlanarak değil farklı meslek disiplinleri ile birlikte tüm paydaşların katılımı ile entegre olmalıdır. Her bir katılımcı sürecin, katılımcı grubu

farklılık gösterse de etkili ve sürdürülebilir bir yönetimin uzun vadeli başarısı bu şekilde mümkündür.

1.6.1. Katılım ve Katılımcılık ile İlgili Kavramlar

Günümüzde doğanın ve özellikle de biyolojik çeşitliliğin korunmasının öneminden doğan bir küresel bütünleşme söz konusudur. Önceleri korunan alanların yönetiminde merkezi yaklaşıma bağlı olarak dışlayıcı olma ve çevreyi oluşturan unsurların neler olduğuna dair dar bir bakış açısı eğilimi baş göstermekteydi. Ancak giderek değişen ve gelişen günümüz dünyasında bu alanların sürdürülebilirlik çerçevesinde yönetilmesini sağlayan katılımcı bir yaklaşımı destekleyen, geleneksel ve merkezi olmayan, katılımcı odaklı ve çevreye bakış açısıyla bütünsel yönetim anlayışı benimsenmeye başlanmıştır.

Katılımcı yaklaşımı hedef alan yönetim ile sosyal olarak kapsayıcı ve sürdürülebilir çevre için çevresel karar vermek amaçlanmaktadır. Bu amaç beraberinde “katılımcılık”, “katılımcı yaklaşım” ve “katılımcı yönetim planları” gibi kavramlar ortaya çıkmıştır.

Katılım; herhangi bir yönetim sürecinde karar alma, planlama, yürütme, izleme, değerlendirme ve denetim aşamalarından birine, birkaçına veya tümünde aktif olarak yer alan bütün ilgi gruplarının talep ve beklentilerini ortaya koyduğu ve yetki, sorumluluk ve karşılaşılan sorunları paylaşma sürecidir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007). Başka bir tanıma göre ise katılım, devlet yönetim organları ya da kurumları ile paydaşların (halk da dahil olmak üzere) arasında süregelen ve karşılıklı-ortak faydaya dayalı ilişkiyi ifade etmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2012).

Paydaş katılımı; bir kurumun faaliyet ve tüm karar verme süreçlerine ilgili tarafların katılımı ve onların düşüncelerini ve kaygılarını anlama ve sürece dahil etme çabası olarak tanımlanmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2012).

Katılımcı yaklaşım; korunan alanların sınırları içerisinde ve yakın çevresinde yaşayan, alanın kaynak değerlerinden doğrudan veya dolaylı olarak istifade eden ilgi gruplarının planlama ve yönetim süreçlerine ilgileri ölçüsünde dahil olduğu geniş bir yelpazeyi ifade eden yaklaşımdır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007).

Katılımcı süreçlerde ortaya konulan ve uzun dönemde ulaşılması beklenen stratejik hedefler, gerçekçi olmayan beklentilerden kaçınmak ve daha etkili stratejiler oluşturmak için daha analitik araştırma yapan ilgi grupları (yöre halkı, yerli-yabancı turistler, rekreasyonistler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, proje danışmanları, yerel yönetim

birimleri, araştırma enstitüleri, uzmanlar ve kamu kurumları vb.) ile iş birliği içerisinde oluşturulmaktadır. Katılım, şahsen veya coğrafi ve zamansal olarak farklı yerlerde ancak telekomünikasyon ile bağlı bir gruba içerebilmektedir (Glenn, 2003).

Güçlü-başarılı korunan alan yönetimine paydaş katılımının sağlanması hem paydaşların hem de yetkili kurumların fayda sağlayabileceği iki yönlü bir süreç olup beş farklı katılım düzeyi içermektedir (Tablo 9).

Tablo 9. Korunan alan yönetimine paydaşların katılım düzeyleri (Parks and Wildlife Commission, 2002; T.C. DPT-TEPAV-İngiltere Büyük Elçiliği Ankara, 2011).

		Katılım Düzeyi						
		Pasif katılım	Paydaşların bilgi vererek katılımı	Paydaşların fikir bildirerek katılımı	Fonksiyonel katılım	İşlevsel katılım	İnteraktif katılım	Kendiliğinden inisiyatif olarak katılım
Yetki ve Sorumluluk	Paydaş	Sorun veya çözümleri, alternatif ve olanakları paydaşların anlamalarına yardımcı olacak şekilde dengeli ve objektif bir yaklaşımla bilgilerine sunar. Paydaşlar yetkililer tarafından alınan kararlara uyar.	Yetkili kurumun istediği konularda (analiz, alternatifler ve/veya kararlar) görüşlerini bildirir.	Alternatiflerin oluşturulması ve tercih edilen çözümün belirlenmesi de dahil olmak üzere kararların alınması ile ilgili çalışmalarda paydaşlarla iş birliği yapar.	Yetkili kurumdan aldığı destek karşılığında sürece iş gücü, malzeme veya para katkısında bulunur.	Korunan alanın planlanmasına ilişkin karar alma sürecine değil, kararların uygulanması sürecinde resmi olarak tanınan yetkilere sahiptir.	Paydaşlar bilgi toplama sürecinden başlayarak nihai karar sürecine kadar katılım göstermektedir.	Paydaşlar herhangi bir davet olmadan kendiliğinden gönüllülük esasına dayalı olarak sürece katılır.
	Yetkili Kurum	Paydaşlara uyması gereken kararlar hakkında bilgi verir.	Yetkili kurum istediği konularda yerel halktan geri bildirim alır.	Yerel halktan temsilcileri, planlama toplantılarına katılmak ve danışma kurullarında yer almak için davet eder.	Paydaşlara maddi destek ve kaynak yardımıyla bulunur.	Planlama ve yönetim sürecinde alınan kararların sorumluluğunu halkla paylaşır.	Karar verme, uygulama sorumluluğu ve yetkisini paydaşlarla paylaşır.	Yetkili kurum destek ya da yetki vermez, inisiyatif söz konusudur.
Katılım Sürecinde Kullanılabilecek Teknikler		Panolara duyuru asmak, yayın yapmak ve yönetim planı dağıtmak Telefon, tele konferans, e-posta ve televizyon	İkili, çoklu görüşmeler ve grup çalışmaları Odak grup toplantıları Anketler, araştırma ve etüt çalışmaları	Komite, kurul, konsey vb. Konferans, toplantı, çalıştay vb. Beyin fırtınası	Kaynak akışı Mevsimsel takvim Fırsat matrisi Yerinde gözlem Kesit	STK'lar, birlikler, baskı grupları vb. Oy verme, gösteri, lobi faaliyeti Trend analizi	Haritalama modelleme Venn diyagramı	Mevsimsel takvim Servet sıralaması Kaynak akışı
		Alanın yönetimi tamamen yetkili kuruma aittir.	Paydaş kontrol gücü düzeyindeki artış 					

Korunan alanların yönetiminde paydaş katılımı ve bazı özel deneyim ve bilgiye sahip benzeri ilgi gruplarının katılımı oldukça önem arz etmektedir. Ancak katılımın en düşük seviyesi olarak görülen halkın pasif katılımı aşaması yetkili kurum tarafından alınan kararlara itaat etme/uyum sağlamadır. Başka bir deyişle topluma bir kararın empoze edilmesi ve buna olan uyumdur. Burada paydaşların karar verme sürecinde hiçbir katılımı yoktur. Tek yönlü ilişki söz konusu olup kararlar zaten verilmiştir ve paydaşların buna uyum göstermesi beklenmektedir.

Bilgi vererek katılım aşamasında paydaş, yetkili kurumun istediği konularda (analiz, alternatifler ve/veya kararlar) görüşlerini bildirmektedir. Ancak bu aşamaya kıyasla paydaşların fikir bildirerek katılımı aşamasında katılımcı yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır. Yetkili kurum halkın görüşünü alarak sürece dahil etmektedir. Bu durum paydaş görüşünün, alınan nihai kararlara kesin olarak yansıdığını göstermemektedir.

Fonksiyonel katılım aşamasında yöneticiler maddi destek ve kaynak yardımında bulunarak paydaşlardan iş gücü ve malzeme vb. şeklinde sürece dahil olmasına imkân tanımaktadır. Bilgi ya da fikir gibi herhangi bir katkıları olmayıp sürece dahil edilmemektedir.

İşlevsel katılım aşaması paydaşları planlar üzerinde tartışma, fikir beyan etme ve çözüme kavuşmada sürece dahil etmese de kararların uygulanması sürecinde sorumluluğu paylaşır.

İnteraktif katılım aşaması daha uzlaşmacı bir yaklaşımla paydaşları hem karar alma sürecine hem de alınan kararların uygulanmasında ortak sorumluluk vererek işlevsel katılım aşamasından farklılaşmaktadır. Bu aşamada paydaşlar resmi yetkilere sahiptir.

Bir diğer katılım düzeyi olan kendiliğinden inisiyatif olarak katılım aşamasında ise yetkili kurum destek ya da yetki vermez, paydaşlar kendiliğinden yönetime katılır. Dolayısıyla bu aşamada kendi kendini yöneten eylem söz konusudur.

Drijver (1993)'e göre katılım beş boyutta irdelenmektedir (Yenilmez Arpa, 2011)

- Katılımın sosyal boyutu: Katılımın sosyal boyutunda genişlik, farklı kesimden katılımcıların, derinlik ise arabulucular olmaksızın belirli grupların yapılan faaliyetlere katılmasını ifade etmektedir. Korunan alan üzerinde yapılan çalışmalara, toplantılara, görüşmelere farklı birçok grubun katılımı beklenmektedir.
- Katılımın fonksiyonel-işlevsel boyutu: İşlevsel-fonksiyonel boyutta odak noktası yapılan çalışmaların içeriğidir. Katılımcıların birçoğunun yönetim sürecindeki

aşamalara bilinçli olarak katılım sağlaması genişliği, konuların önemi hususunda farkındalık düzeyinin yüksek olması ise derinliği ifade etmektedir.

- Katılımcıların karar gücü boyutu: İlk iki katılım boyutunda insanlar karar verme gücünden yoksundur. Bu sebeple gerçek bir katılım olarak görülmemektedir. Ancak katılımcıların karar gücü boyutunda kendi kendini yönetme, fikirlerini açıkça ifade edebilme ve sorular yöneltme hakkına sahiptir. Proje ile ilgili alınacak ana kararlarda ve projenin tasarımı ve uygulanmasında proje ekibi ile rol almakta ve katalizör görevi üstlenmektedir.
- Katılımın yönü boyutu: Katılımın bu boyutu faaliyetlerin planlanması ve uygulanması destelemesinin yanı sıra proje faaliyetlerinin mevcut durumlara ya da kaynak değerlerine zarar vereceğini düşünmesi durumunda faaliyetlere karşı da olabilmektedir. Çalışmalara yönelik olumlu veya olumsuz görüşler, katılımcıların istekli olması veya karşı çıkması durumu dikkate alınmaktadır.
- Katılımcıların motivasyonu boyutu: Katılımcıların çalışma süreçlerinde istekli ve motive olması kimi zaman ulaşım imkanları, tıbbi hizmet, finansal olanaklar, promosyonel materyaller, öğrenme isteği, çalışma gezileri gibi kazanımlar sebebiyle olabilmektedir. Bu noktadan çıkışla katılımcıların motivasyonu boyutu katılımcıların motive olabilmesi için nelerin yapılabileceğine odaklanmaktadır.

1.6.2. Ulusal ve Uluslararası Mevzuatta Katılım

1.6.2.1. T.C. Anayasası'nda Katılım

Anayasa'nın 63. Maddesine göre "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir" (Resmî Gazete, 1982). İlgili maddede katılımcılığa ilişkin net bir hüküm bulanmamakta ancak "... bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır" ifadesi ile katılım konusuna teşvik edici olarak değerlendirilebilmektedir.

1.6.2.2. Milli Parklar Kanunu'nda Katılım

2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 3. Maddesi “Milli park karakterine sahip olduğu tespit edilen alanlar, Millî Savunma Bakanlığının olumlu görüşü, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıkların da görüşü alınarak, Çevre ve Orman Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile milli park olarak belirlenir” ifadesine yer vermektedir (Resmî Gazete, 1983). Maddeye göre milli park kapsamında ilan edilecek alanlarda ilgili bakanlıkların görüşünün alınması zorunludur.

Aynı kanununun 4. Maddesinde ise “bu Kanun hükümlerine göre milli park olarak belirlenen yerlerin özellik ve nitelikleri göz önünde tutularak, koruma ve kullanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, kuruluş, geliştirme ve işletilmelerini kapsayan gelişme planı, ilgili bakanlıkların olumlu görüşleri ve gerektiğinde fiili katkılarıyla, Tarım ve Orman Bakanlığınca hazırlanır ve yürürlüğe konur” (Resmî Gazete, 1983) ifadesiyle ilgili taraflar tanımlanarak katılım şekilleri belirtilmiştir.

1.6.2.3. Çevre Kanunu'nda Katılım

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesine göre; “Biyolojik çeşitliliği koruma ve kullanım esasları, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer kuruluşların görüşleri alınarak belirlenir” (Resmî Gazete, 18132) ifadesiyle çevrenin korunması kapsamında kaynak değerlerinin korunma ve kullanımında ortaklaşa hareket etme ön planda tutularak ilgili taraflar açıkça ifade edilmiştir.

Yine ilgili Kanununun 30. maddesinde “Herkes çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir. Ancak, açıklanması halinde üreme alanları, nadir türler gibi çevresel değerlere zarar verecek bilgilere ilişkin talepler de bu Kanun kapsamında reddedilebilir” (Resmî Gazete, 18132) ifadelerine yer verilmiştir. Buna göre tüm taraflar bilgi edinme amaçlı sürece katılabilmektedir.

1.6.2.4. Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığının Kurulması Hakkında Kanun Hükümünde Kararname'de Katılım

383 Sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığının Kurulması Hakkında Kanun Hükümünde Kararnamesi'nde “Bölgenin bu Kanun Hükümünde Kararnamenin amacı

doğrultusunda korunması için her türlü icraatta bulunmak, araştırma ve incelemeleri yapmak ve yaptırmak, gerektiğinde tüm kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili dernekler ve milletlerarası kuruluşlarla iş birliği sağlamak” ifadeleriyle katılımcılık vurgulanmıştır (Resmî Gazete, 1989).

1.6.2.5. Bilgi Edinme Kanunu’nda Katılım

Ülkemizde katılım konusunda etkili olan 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nda “demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemek” amaçlanmaktadır (Resmî Gazete, 2003).

1.6.2.6. Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği’nde Katılım

Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği’nin 8. Maddesinde “...Bakanlık tarafından başvuru dosyasındaki bilgiler dikkate alınarak, ilgili kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri ile proje sahibi ve/veya temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulur...” “Bakanlık, gerekli gördüğü hallerde, projenin konusu, türü ve proje için belirlenen yerin özelliklerini de dikkate alarak, üniversiteler, enstitüler, araştırma ve uzman kuruluşları, meslek odaları, sendikalar, birlikler, sivil toplum örgütlerinden temsilcileri de komisyon toplantılarına üye olarak çağırabilir” ifadelerine yer verilmektedir.

Yönetmeliğin 9. Maddesinde halkın katılımı ile ilgili olarak (Resmî Gazete, 2022);

- “Halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere; Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar ve proje sahibinin katılımı ile Bakanlıkça belirlenen tarihte, projeden en çok etkilenmesi beklenen ilgili halkın kolaylıkla ulaşabileceği il müdürlüğü tarafından belirlenen merkezi bir yer ve saatte halkın bilgilendirilmesi ve sürece katılımı toplantısı düzenlenir”.
- “Halkın bilgilendirilmesi ve sürece katılımı toplantısı, il müdürünün veya görevlendireceği bir yetkilinin başkanlığında yapılır. Toplantıda halkın; proje hakkında bilgilendirilmesi, görüş, öneri ve sorularının alınması sağlanır. Halk tarafından dile getirilen görüş, öneri ve itirazlar toplantı hakkında düzenlenecek tutanakta belirtilir. Toplantı başkanı, katılımcılardan görüşlerini yazılı olarak

vermelerini isteyebilir. Toplantı tutanağı, bir sureti il müdürlüğünde kalmak üzere Bakanlığa gönderilir”.

- “Halkı, proje ve etkileri hakkında bilgilendirmek, halkın projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere, Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar tarafından paydaş katılım planı (PKP) hazırlanır. Hazırlanan paydaş katılım planı ÇED başvuru dosyası ekinde sunulur. Bakanlık gerekli gördüğü durumlarda, yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlardan halkın bilgilendirilmesine yönelik olarak ÇED süreci boyunca; bilgilendirici broşür dağıtılması, anket, seminer gibi çalışmalar yapılması veya proje ile ilgili internet sitesi hazırlanarak bilgi paylaşılması gibi ilave çalışmalar yapmasını da isteyebilir” ifadelerine yer verilerek katılımçılık ön planda tutulmaktadır.

1.6.2.7. Kültürel ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda Katılım

Kanunun 17. Maddesine göre: “Koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda üç yıl içinde koruma amaçlı imar planı hazırlatıp incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır” (Resmî Gazete, 1983).

Katılım konusunda kamu kurum ve yetkilileri ön planda olup halkın katılımına yer verilmemektedir. Ancak yine aynı kanunun 4. maddesine bakıldığında “halk, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar en geç üç gün içinde en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye yükümlü kılınmaktadır” (Resmî Gazete, 1983).

Söz konusu kanun doğrultusunda yürürlüğe giren “Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik”in 6. maddesinin (f) bendinde ise “Plan hazırlama süreci içerisinde idarelerce plan yapılacak alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, üniversitelerin ilgili bölümleri, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren işyeri sahipleri ve etkilenen hemşerilerin katılımı ile plan kararlarının oluşturulmasından önce sorunlar, olanaklar, vizyon, hedefler, araçlar, stratejilerin oluşturulması üzerine ve taslak planın oluşturulmasından sonra taslak planın görüşülerek koruma bölge kuruluna sunulacak son şeklini alması için asgari iki toplantı düzenlenir” ifadelerine yer verilmektedir (Resmî Gazete, 1999).

Yönetmelik kapsamında toplantılara halkın katılımının sağlanması için yerel yönetimlere mahalli anonslar, ilan panolar, yerel yazılı ve görsel medya kuruluşları aracılığıyla duyuru yapma sorumluluğu verilmektedir. Diğer katılımcıların bilgilendirilmesi hususunda ise, meslek odalarına, üniversitelerin ilgili bölümlerine ve sivil toplum kuruluşlarına toplantıdan on beş gün önce toplantıya ilişkin verilerin bildirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Resmî Gazete, 1999).

1.6.2.8. AB Müktesebatında Katılım

AB sürecinde katılım ile ilgili koordine edilebilecek ve mevcut mevzuata uyarlanabilecek uluslararası en önemli ve dikkat çeken gelişme 25 Haziran 1998 tarihinde Danimarka'nın Aarhus kentinde Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) tarafından düzenlenen Bilgi Edinme Sözleşmesi (Aarhus Convention)'dir. 30 Ekim 2001 tarihinde 16 ülkenin onaylaması ile yürürlüğe giren sözleşmeye, 16 Ekim 2017 tarihi itibarı ile 47 ülke taraf olmuştur. Bunun yanı sıra Kirletici Salımı ve Nakil Kayıtları (PRTR'ler) Protokolü'ne 38 ülke taraf olurken, Çevreye Kasıtlı Salıverme ve Çevreye Yerleştirme Kararlarına Halkın Katılımına İlişkin Değişikliğin ise 32 tarafı bulunmaktadır (URL-24, 2022).

Aarhus Sözleşmesi yeni bir tür çevre sözleşmesi olup, günümüz ve gelecek nesillerin daha sağlıklı ve yaşam kalitesinin üst seviyede olduğu iyi bir çevrede yaşama haklarının korunması bakımından Avrupa Birliğine taraf ülkelerin, sözleşmenin hükümlerine uygun bir biçimde çevresel konularda bilgiye erişim ve belge edinme, karar alma sürecinde halkın katılımı ve yargıya başvuru hakkını garanti altına almayı amaç edinen ilk uluslararası sözleşmedir. Bundan dolayı Birleşmiş Milletler eski genel sekreteri Kofi Annan sözleşmeyi, “Küresel ölçekte etkili olabilecek ve çevresel demokrasi alanında Birleşmiş Milletler himayesinde şimdiye kadar gerçekleştirilen girişimlerin en iddialısı” olarak nitelendirmektedir (Çelik, 2015).

Sözleşme, çevresel olarak sürdürülebilirliğin ve sağlıklı gelişmenin sağlanmasında aktif ve iyi bilgilendirilmiş bir yerel halkın anahtar rolünü kabul etmektedir. Aynı zamanda da çevreyle ilişkili kamusal bilgi, katılım ve adalet erişim haklarını garanti altına alarak, hükümetler ve bireyler arasındaki ilişkiyi somut ve açık bir şekilde ele almaktadır. Devletlerin topluma karşı hesap verebilirliği, şeffaflığı, duyarlılığı, insan hakları ve

demokrasi gibi temel yönlerini de ele alan bir çevre anlaşmasından daha fazlasıdır (UN, 2014).

Aarhus Sözleşmesi'nde halkın çevresel karar alma sürecine katılımının nasıl sağlanacağına yönelik asgari gereklilikler şu şekilde ele alınmaktadır (Türkiye Barolar Birliği, 2014; URL-25, 2021);

- Belirli projeler veya faaliyetler: Sözleşmeye taraf olan ülkeler, sözleşmenin 6. maddesi Ek-I'de yer alan belirli faaliyet türlerine (Çevresel Etki Değerlendirmesi veya Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrol lisansının gerekli olduğu faaliyetler) izin verilip verilmeyeceği hususunda halkın katılımını sağlayacak prosedürleri belirler ve karar alma sürecinde halkın katılımı sonucu dikkate almakla sorumludur. Ulusal güvenlik amaçlarına hizmet eden faaliyetlerden muaf tutulabilmektedir.
- Program, plan ve politikalar: Taraf ülkelerin madde 7'ye göre, çevre ile ilgili planların ve programların hazırlanması sırasında, şeffaf ve eşitlikçi bir çerçeve içinde halkın katılımının sağlanması için uygun hükümler düzenlemeleri yapması gerekmektedir. Halkın katılımı açısından sözleşmenin amaçları dikkate alınarak, ilgili kamu otoritesi tarafından uygun olduğu dereceye kadar, halkın katılımına imkân sağlamak üzere, çaba sarf etmelidir.
- Genel kurallar ve düzenlemeler: Kamu otoritelerince çevre üzerinde önemli etkilere sebebiyet verebilecek yürütmeye yönelik düzenlemelerin veya yasal bağlayıcılığa sahip kuralların hazırlanması sırasında uygun bir aşamada halkın katılımı için gayret göstermekle yükümlü kılınmıştır. Bu bağlamda taraf ülkeler, etkin katılım için zaman çizelgeleri oluşturmalı, düzenlemeler taslak halde iken yayınlanmalı ve halkın erişimine olanak sağlamalı ve halka doğrudan ya da danışmanlık kuruluşları aracılığı ile değerlendirme fırsatı verilmelidir.

1.6.3. Kalkınma Planlarında Katılımcılık

Türkiye 1963 yılında planlı döneme geçerek devlet tarafından beş yıllık süreci kapsayan kalkınma planları hazırlamaya başlamıştır. Günümüze kadar yapılan beş yıllık kalkınma planları Tablo 10'da korunan alan, doğa koruma, katılımcılık, ortaklaşa yönetim açısından ele alınarak özetlenmektedir.

Tablo 10. 1963-2023 yılları arasında yayınlanan beş yıllık kalkınma planları

1. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	Çevre politikası, korunan alan ve katılımcı yönetime ilişkin konulara yer verilmeyen kalkınma planı, doğa ve doğal kaynakları sanayi gelişimine bağlı olarak ülke kalkınması için önem arz eden hammadde olarak görmektedir.
2. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	Ardışık dönemde yayınlanan bu kalkınma planı korunan alan, katılımcılık ve çevre korumasına ilişkin düzenlemeler konusunda 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile paralellik göstermektedir. 1970’li yıllarda yoğun yaşanan çevre sorunları neticesinde 1972 yılında çevre korumaya yönelik İsveç’in Stockholm kentinde, 113 ülkenin katıldığı “Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı” düzenlenmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bu konferansın etkileri görülmeye başlanmış ancak bir sonraki kalkınma planlarına yansımıştır (Düzgüneş, 2009; Çolakkağıoğlu, 2012).
3. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	İlk iki plan dönemi ile kıyaslandığında 1972 yılında gerçekleştirilen konferansın etkisi olarak planda çevre ve doğal kaynaklar ile ilgili politikalara yer verilmiştir. Ancak planda, devletler hukuku içinde çevre sorunlarının çözümü Türkiye’nin kalkınma hedeflerini arka planda bırakacak seviyede seyrettiğinde çevre ve doğal kaynaklar ile ilgili politikalar, sanayi gelişimi hedefleri dikkate alınarak incelenmesinin gerekli olduğu vurgulamaktadır (D.P.T., 1973).
4. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	Planda “Bölgesel Gelişme ve Yerleşme” başlığı altında “Çevre Sorunları” başlıklı bir bölüme yer verilmiştir. Bu bölümde çevre sorunları doğal çevrenin kirlenmesi, su-hava-deniz kirlenmesi, toprak erozyonu ve kirlenmesi, gürültü ve dinlenme yerleri olarak daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin sağlamadığı ve sanayileşme politikaları hedeflerinden sapmadan sorunların çözümünün ele alınacağı belirtilmektedir (D.P.T., 1979). Çevre sorunlarının çözümünde STK’lar desteklenecek ve bölgenin yönetiminden sorumlu yerel yönetimlere sorumluluk verilecektir, sürece halkın katılımı söz konusu değildir (Hamza Çelikyay, 2021).
5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	Planda hızlı sanayileşme ve modern tarımın neden olduğu çevre sorunlarının doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı artırarak sürdürülebilirliğini tehdit etmeye başladığı bilincine varılmıştır. Bu bağlamda mevcut kirliliğin ortadan kaldırılması ya da muhtemel kirliliğin önlenmesi değil doğal kaynakları gelecek nesillerin de kullanabilmesi için en etkili şekilde korunması ve geliştirilmesi düşüncesi benimsenmiştir. Plana göre, çevre alanında sürdürülmesi gerekli olan araştırma ve geliştirme faaliyetlerine öncelik tanınarak ilgili üniversite ve kuruluşlar desteklenecektir (D.P.T., 1985).
6. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	Diğer planlara kıyasla bu planda, bütün ekonomik politikalarda çevre boyutunun dikkate alınması esas olduğuna değinilmiştir. İnsan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve bunun yanı sıra sürdürülebilirliğini sağlayarak gelecek kuşaklara yaşanabilir bir çevre bırakmayı amaçlanmaktadır. Planda çevre denetim-izleme sistemi gerekli etkinlik kazandırılarak tek merkezden koordine edileceğine de değinilmiştir (D.P.T., 1990).
7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	Çevrenin korunması ve geliştirilmesi kapsamında yönetimden kaynaklı sorunlar olduğu için çevre ile ilgili kurumsal düzenlemelere yer verilmiştir. Önceki planlardan farklı olarak demokratikleşme sürecinin en belirgin uygulama alanı olan çevre ve doğal kaynakları koruma konularına gösterilen ilgi ve katkı olup yönetim ve karar alma süreçlerine halkın katılımının gerekliliği olduğuna değinilmiştir (D.P.T., 1996).
8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	Plana göre, çevre sorunlarını çözmek ve doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı azaltmak adına daha önceleri mevzuatta düzenlemeler yapılmış ve Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) hazırlanmasına rağmen çevre yönetiminde istenilen düzeyde ilerleme kaydedilmemiştir. En büyük engelin ise çevre konusunda eğitim, halkın alınan kararlara katılım süreçleri ve yerleşme konularındaki eksikliklerden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Ayrıca planın amaçları arasında korunan alanlar için yönetim planları ve uygulamalarına yönelik eylem planlarının hazırlanması olduğuna değinilmiştir (D.P.T., 2001).

Tablo 10'nun devamı

<p>9. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)</p>	<p>Plan, yalnızca günümüz insanların değil aynı zamanda gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, doğal kaynakların koruma ve kullanma dengesi çerçevesinde herkesin eşit şekilde yararlanmasını sağlayacak çevre yönetim sistemlerini oluşturulmasını hedeflemektedir. Ayrıca planı önemli kılan özelliği merkezi yönetim anlayışının aksine ilk defa bir kalkınma planının amacına ulaşabilmesi ve etkin yönetimin sağlanabilmesi için belirtilen ilkeler kapsamında “katılımcılık” kavramına yer verilmiş olmasıdır (D.P.T., 2007).</p>
<p>10. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)</p>	<p>Bir önceki planda ön plana çıkan katılımcılık kavramı sonrasında bu plan katılımcı bir yaklaşımla; kamu kurum ve kuruluşlarının beraberinde akademisyen, sivil toplum kuruluşu, özel sektör temsilcileri gibi kesimlerden çok sayıda temsilcinin katkılarıyla hazırlanmıştır. Çevre konusunda diğer planlardan farklı olarak “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığına yer verilmekte olup; çevre ve doğal kaynaklar üzerinde artarak devam eden baskının azaltılması, korunan alanların genişletilmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması, ekonomik büyümenin sosyal ve çevresel unsurlarla uyumunun sağlanmasından söz edilmektedir. Kalkınma anlayışının daha ileriye taşınması için bu alandaki politikaların uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinde ilgili kuruluşlar arasında iş birliği, koordinasyon ve veri paylaşımının geliştirilmesi ve özel sektör, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının rolünün artırılması önem kazandığını ifade etmektedir (D.P.T., 2014).</p>
<p>11. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)</p>	<p>Planda korunan alanların ve barındırdığı ekosistemlerin korunması, sayıca deniz ve karada sayılarının artırılması, onarımı ve sürdürülebilir kullanımının sağlanmasına yönelik etkin yönetim hedeflenmektedir. Bir önceki planın hazırlanışı ile paralellik gösteren bu planda da “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığına yer verilmiştir. Yine aynı şekilde korunan alanların oluşturulması ve yönetiminde daha demokratik ve tüm paydaşların dahil olduğu katılımcı mekanizmaların benimsenmesi fikri desteklenmektedir (D.P.T., 2019).</p>

1963 yılından 2023 yılına kadar hazırlanan kalkınma planlarına bakıldığında, korunan alanların oluşturulması ve yönetimi planların yayınlandığı döneme bağlı olarak farklılık göstermektedir. İlk iki planda korunan alan ve katılımcı yaklaşım olgularına yer verilmemiştir. 1972 yılında gerçekleşen “Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı” sonrasında konferansın yansıması olarak üçüncü kalkınma planında çevre ve doğal kaynaklar ile ilgili politikalara yer verildiği görülmüştür. Ancak katılımcı yaklaşımla ilgili herhangi bir fikir beyan edilmemiştir. Yönetimde katılımcı yaklaşımın benimsendiği ilk plan dokuzuncu kalkınma planı olup ardışık planlarda daha da önem kazanarak karşımıza çıkmıştır. Öyle ki, son iki plan katılımcı yaklaşım anlayışıyla akademisyen, özel sektör, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının katkıları ile hazırlanmıştır.

1.6.4. Dünyada Katılımcı Yaklaşım Örnekleri

Küresel olarak, dünyanın hemen hemen her yerinde yerel topluluklar ile diğer paydaşlar arasında halkın katılımının sağlandığı etkin bir yönetim ortaklığının geliştirilmesi

ihtiyacı hissedilmeye başlanmıştır. Bu ihtiyaç korunan alanların yönetiminde, bilinen entelektüel ve politik yaklaşımlarda belirgin bir değişimi/dönüşümü beraberinde getirmiştir. Birçok ülkede katılım üzerine uygulamalar başlamıştır. Aşağıda bu uygulamalara yönelik örnekler verilmektedir.

➤ Rodna Dağları Milli Parkı (RDMP)-Romanya

Önceleri çoğu ülkelerde olduğu gibi Romanya’da da doğal kaynaklar ile ilgili karar alma süreci, uygulanması ve yönetiminde merkeziyetçi yönetim söz konusu olup sürece ilgili paydaşların katılımı geleneği yoktu. Ancak süregelen zaman içerisinde yönetime paydaşların katılımı fikri benimsendi. Özellikle ulusal mevzuat yoluyla ve uluslararası anlaşmalar kapsamında üstlenilen sorumlulukların yerine getirilmesi için teşvik edildi.

RDMP 2004 yılında devlet tarafından bilim insanlarının öncülüğünde koruma altına alındı. Parkın sürdürülebilir yönetimi için hazırlanan yönetim planının oluşturulmasında coğrafi bilgi sistemlerinin kullanımı, uzaktan algılama görüntülerinin yanı sıra mevcut durum verilerinin toplanması, temel teknik becerileri ve bilgisi konusunda yerel halkın desteğine ihtiyaç duyuldu. Bunun üzerine devlet, yerel halk ile ilişkilerini güçlendirerek onları yönetim sürecine dahil etti. Bununla beraber bölgedeki okullarda RDMP Dostu kulüpleri oluşturularak hem öğrenci hem de öğretmenlerde milli parkı koruma bilinci oluşturdu ve sürece onların da katılımına olanak sağladı. Böylece Romanya hükümeti RDMP’nin katılımcı yönetim fikrinde alışılmışın dışına çıkarak yalnızca yerel halk veya diğer paydaşlar değil bölgedeki yerel okullarda yer alan öğrenciler ve öğretmenleri de yönetime dahil etmeye odaklandı. Parkın orta-uzun dönem yönetiminde karar verici olmaya devam etmeleri ve aynı düzeyde ilgi ve katılım göstermeye devam etmeleri umulmaktadır (Szabo vd., 2008).

➤ Mercan Denizi Deniz Parkı (Coral Sea Marine Park)-Avustralya

Dünyanın en büyük deniz parklarından biri olan Mercan Denizi Deniz Parkı yaklaşık bir milyon km²’lik alanı kaplamaktadır. Mercan resifleri, kumlu adalar, derin deniz ovaları ve kanyonlar gibi çok farklı habitatlara ev sahipliği yapmaktadır (URL-26, 2022). Dünyanın yedi deniz kaplumbağası türünden altısını bünyesinde barındıran muazzam parkın etkin bir şekilde yönetimi ise arazi sahipleri, üniversiteler, deniz parkı kullanıcıları, yerel halk ve diğer eyalet devlet kurumları ve kritik rollere sahip federal ortaklar (Avustralya Balıkçılık Yönetim Otoritesi, Avustralya Deniz Güvenliği Otoritesi, Büyük Bariyer Resifi Deniz Parkı Otoritesi) ile ortak çalışarak sağlanmaktadır. Parkın yönetimi için karar alma sürecine tüm paydaşları dahil eden yönetişim benimsenmekte olup, yerli halkın çok eski zamandan beri

deniz parkını sürdürülebilir bir şekilde kullandığını ve yönettiğini düşünerek sürece katkıda bulunabileceklerini kabul etmektedir. Deniz parkı için sorumlulukları olan geleneksel mülk sahipleri ve yerli halkın sürece aktif katılımı destekleyen birtakım ilkeler bulunmaktadır. Bunlar (Australian Marine Parks, 2018);

- Yerli halkın deniz alanlarını sürdürülebilir bir şekilde kullandığı ve yönettiği kabul edilmektedir.
- Yerel halk bir paydaş grubu parçası olarak değil, ulusal ve uluslararası düzeyde hakları ve kültürel çıkarları düzeyinde deniz parkını koruma ve yönetmeye dahil edilmelidir.
- Avustralya hükümeti deniz parkının varlığını ve sahip olduğu kaynak değerlerini korumak ve sürdürülebilir bir şekilde kullanmak için yerel halk ile müzakereler düzenlemelidir.

➤ Caparao Milli Parkı- Brezilya

Kahve monokültürünün egemen olduğu dağlık bir bölgede bulunan Caparao Ulusal Parkı turistik cazibe merkezidir. Park aynı zamanda IUCN Tehdit Altındaki Türlerin Kırmızı Listesi'ne göre, Kuzey muriqui (*Brachyteles hypoxanthus*) – (Yünlü örümcek maymunu) gibi hayvanlara ev sahipliği yapmaktadır. Dünyadaki en büyük ikinci pazar payına sahip kahve ile popülasyon canlılığın korunması gibi etkenler nedeniyle korunması önem arz eden ulusal park, korunan alan yönetimi ile ilgili uluslararası ve ulusal politika değişikliğini takiben park yönetim hedefleri ve öncelikleri son birkaç yılda değişmiştir. Bununla birlikte arazi mülkiyeti ve kullanım çatışmaları hala mevcuttur. Federal kurumun genel merkezinin merkezleştirilmiş eylemleri, arazi kullanıcıları ile iletişim ve müzakere eksikliğinden kaynaklanan güvensizliğe ilaveten devletler arası yaşanan turizm rekabeti park yönetimi daha kötüye sürüklemektedir. Yaşanan bu olumsuz gelişmeleri bertaraf edebilmek için önemli bir adım atılmış ve Park Dayanışma Konseyi kurularak bölgeden farklı paydaş gruplarının (belediye yönetimleri, turizm acenteleri, çiftçiler, yerel halk, kırsal işçi sendikaları) sürece katılması sağlanmıştır. Katılımla, parkın bütünlüğünü korumak ve tampon bölge ile yönetim uygulamalarının şeffaflığını artırmak hedeflenmiştir (Mannigel, 2008).

Koruma ve geliştirmenin teşvik edilmesi hususunda iki ana girişimde bulunulmuştur. Bunlar tarım uygulamaları ve ekolojik turizm planlamasıdır. Her ikisinde de sürdürülebilir yönetimin sağlanmasını teşvik etmek için toplantılar, arazi gezileri, ortak saha çalışmaları düzenlenerek ilgili konulara ilişkin paydaşların tecrübeleri ve parkla temasları

doğrultusunda katılımı sağlanmıştır. Katılım seviyeleri katılımcılar arasında farklılık göstermekle birlikte güçleri birleştirmenin yönetimde sağlanan avantajlarını kabul etmişlerdir (Mannigel, 2008).

1.6.5. Türkiye’de Katılımcı Yaklaşım Örnekleri

Dünyanın karşı karşıya olduğu çevresel koruma, ekonomik kalkınma ve sosyal hedefler çetin ama bir o kadar da önem arz eden açık bir ikilemdir. Özele inildiğinde çoğu zaman Türkiye hem kırsal hem de kentsel alanlarda bu tür zorluklarla karşı karşıyadır. Önceleri katılımın önemsenmediği, otokratik ve merkezîyetçi kararlar ile yönetimin gerçekleştiği bir anlayış söz konusu iken yönetimde yaşanan başarısızlıklar, değişen koşullar bu yaklaşımın sağlıklı olmadığını göstermiştir. Bunun üzerine ilk olarak 2000’li yıllarda benimsenmeye başlanan katılımcılık kavramı zamanla ivme kazanarak en güçlü ve çözümcü araç olarak görülmeye başlanmıştır.

➤ Camili Biyosfer Rezervi-Artvin

Türkiye’nin ilk ve tek biyosfer rezervi olan Camili Biyosfer Rezervi yönetim planı, Birleşmiş Milletler Küresel Çevre Fonu (GEF) desteği ile Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen “Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi”nde ortaya konan dört pilot uygulama alanından biridir. Ekolojik ve kültürel hazine niteliğinde olan Camili’nin proje kapsamında etkili ve sürdürülebilir yönetimi için yönetim planı, ilgi grupları ve korunan alan yakınındaki 6 köyde yaşayan köylülerle paylaşılmış; her köyde yönetim planı koruma hedefleri, vizyonu ve bölgeleme haritasıyla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapılmış; yörede yaşayanların görüş, öneri ve katkıları alınmış; daha sonra, yapılan katılımcı toplantılarda Yönetim Planı 6 köyde yaşayan köylülerle tartışılarak karara bağlanmıştır. Bunun yanı sıra yerel halk ve öğrenciler eğitime tabii tutulmuş ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmıştır. Bunun yanı sıra yerel halka alternatif geçim kaynakları hususunda finansal destek sağlanmıştır (Güneş, 2011; Ertürk, 2014).

➤ %100 Misia Projesi-Bursa

Toplum Temelli Turizm (TTT) Projesi’ni Bursa’nın Nilüfer ilçesine bağlı 2 bin yıllık tarihi geçmişe sahip Misi Köyü (yeni adıyla Gümüştepe) oluşturmaktadır. Köy, yüzlerce yıllık kültürel mirası ve geçim kaynağı olan ipekböcekçiliğini yeniden gün yüzüne çıkartmak ve ipek üretimini canlandırarak yerel ekonomik kalkınmayı artırmayı hedeflemektedir

(URL-27, 2022). Bununla beraber, destinasyondaki kültürel deneyim olanaklarının artırılarak turistlere çekici hale getirilmesi ile yerel halkın gelir kaynaklarının ve gelirlerinin artırılması hedeflenmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı-UNDP, 2015). TTT anlayışının temelinde olan, yerel halkın planlama, karar verme, yönetim, uygulama ve kontrol sürecine dahil edilmesinden de yola çıkarak çalışmanın katılımcılarını Misi Köyü'nde yaşayan yerel halkın oluşturduğu ve projenin yerel düzeyde karar alma süreçlerindeki katılım ve mülkiyet hakkını sağladığı görülmektedir. Projenin başarılı olması ve sürdürülebilirliği yerel mülkiyetin ve söz sahipliğinin topluluk içerisinde kalması ve topluluğun güçlendirilmesi ile mümkündür (López-Guzmán vd., 2011).

1.6.6. Katılımcı Yaklaşımında Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Biyolojik çeşitliliği ve doğal kaynakları korumada kilit rol oynayan korunan alanların sürdürülebilir kullanımı yoluyla koruma hedefleri ile kalkınma hedefleri arasında bağlantı kurulmaya odaklanılmıştır. Bu bağlantı, koruma hedeflerini uygulayıcılarının korunan alan çevresinde yaşayan yerel halk ile etkileşiminin şekillenmesine sebebiyet vermiştir. Koruma ve kullanma dengesinin sağlanması ve toplum temelli korumanın öneminin hız kazanmasıyla, özellikle paydaş katılımını kolaylaştırıcı, yerel halkın görüşlerini sürece dahil eden çok çeşitli yöntemler ve teknikler benimsenmiştir. Bu yöntem ve teknikler öncelikle kırsal alanda en yaygın faaliyet alanı olan tarım sektöründe kullanılmış ardından doğa koruma, turizm, sağlık, çevresel, eğitim, sanayi, kentleşme vb. tüm sektörlerde yayılım göstermiştir.

Özellikle 1980'li yıllardan itibaren yerel halkın karar alma ve uygulama süreçlerinin tümüne ya da birkaçına dahil edilmeye başlanması bir takım katılımcı yaklaşımların meydana gelmesine sebep olmuştur. Zamanla, farklı disiplinlerin ve organizasyonların ihtiyaçlarını karşılamak için çok sayıda katılımcı yaklaşım yöntemleri geliştirilmiştir. Bilinen yöntemlerden bazıları şunlardır (Tablo 11) (Yenilmez Arpa, 2011);

Tablo 11. Katılımcı yaklaşım yöntemleri

D&D- Diagnosis and Design- Tanı ve Tasarım
FPR- Farming Systems Research- Tarım Sistemleri Araştırma
PALM- Participatory Analysis and Learning Methods-Katılımcı Analiz ve Öğrenme Metodları
PRAP-Participatory Rural Appraisal and Planning- Katılımcı Kırsal Değerlendirme ve Planlama

Tablo 11'in devamı

PRM- Participatory Research Methods- Katılımcı Araştırma Metodları
PTD-Participatory Technology Development- Katılımcı Teknoloji Geliştirme
RA-Rapid Appraisal-Hızlı Değerlendirme
RAT- Rapid Assesment Techniques- Hızlı Değerlendirme Teknikleri
PO-Participant Observer- Katılımcı Gözlem
RRA-Rapid Rural Appraisal- Hızlı Kırsal Değerlendirme
PRA- Participatory Rural Appraisal-Katılımcı Kırsal değerlendirme
Participatory Action and Research- Katılımcı Eylem ve Araştırma

Korunan alan planlama ve yönetim çalışmalarında içinde bulunulan duruma göre uyarlanmış kullanılan farklı teknikler de bulunmaktadır. Bunlar Tablo 12'de gösterilmektedir (Anonim, 1995; FAO, 2013; Pretty, J. N. ve Vodouhê, S. D., 2022).

Tablo 12. Katılımcı yaklaşımda kullanılan teknikler

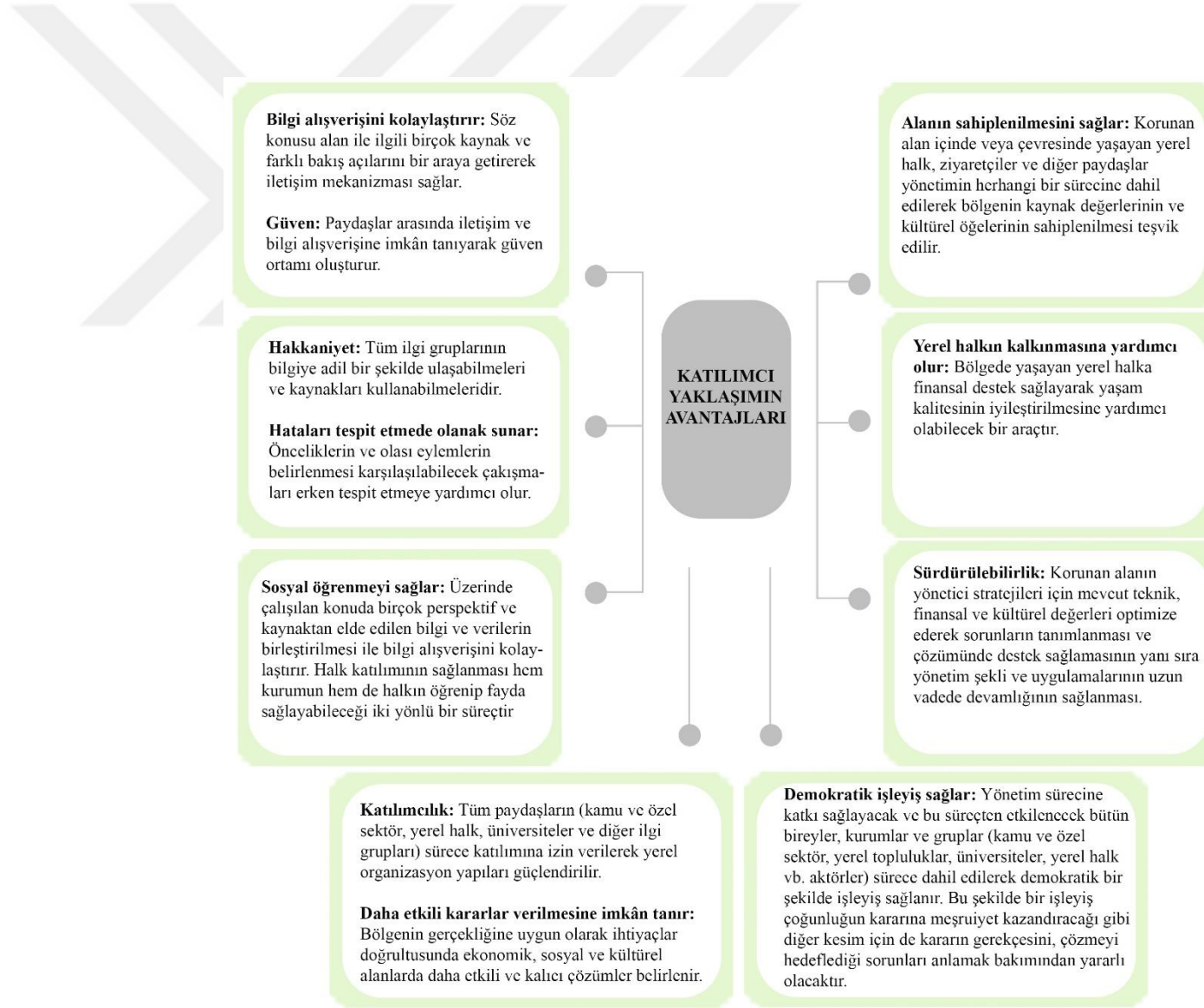
Teknik	Açıklama
Beyin fırtınası	Beyin fırtınası oturumlarının temel amacı, bir soruna zamanında çözümler üretmek için ortak farkındalıkları kullanarak bir grubun yaratıcılığını geliştirmektir.
Grup odakları	Odak grup; yerel algılar, görüşler, inanışlar ve incelenen konuya karşı tutumları nispeten düşük maliyetli ve hızlı bir nitel araştırma yöntemidir.
Öncelik tablosu	Grup tarafından çok fazla müzakere ve fikir birliği oluşturmayı kolaylaştırırken, grubun önceliklerini oluşturmak için rasyonel ve yapılandırılmış bir yaklaşım sağlamaktadır.
Mevsimsel Takvim	Mevsimsel takvimler aylara göre kısıtlamalar, tehditler ve fırsatları (yağış, istihdam, gelir/gider, hayvancılık, üretim, mahsul modeli, işgücü mevcudiyeti vb.) şemalar halinde gösteren metottur.
Haritalama ve modelleme	Haritalama ve modelleme, farklı kaynakların karşılaştırmalı konumunu ve önemini belirlemek için kullanılmaktadır. Katılımcıların çevre ve bölge hakkındaki bilgilerini artırır. Kâğıt üzerinde veya renkli tebeşir, ağaç yaprakları, taşlar, topraklar gibi materyallerle ile oluşturulmaktadır. Farklı gruplar tarafından karşılıklı analiz yapılmasına olanak sağlar. Kaynak haritaları, arazi kullanımı, alanın fiziki özellikleri vs. örnek verilebilir.
Venn Diyagramı	Venn şemaları bireyler ve gruplar arasındaki varsayımsal ve olası mantıksal ilişkileri göstermektedir. Ayrıca farklı paydaş grupları veya koşullar arasındaki olası çatışmaları ayırt etmede ve vurgulamada faydalı araçlardır. Şemada her kurum bir daire ile gösterilir ve dairenin büyüklüğü o kurumun gücünü ve önemini göstermektedir.
Kesit	Doğal kaynakları, topografyayı, sorunları ve fırsatları gözlemek için yapılan incelemeler neticesinde bulgular, kesitler ve haritalar üzerinde gösterilerek durumun nispeten hızlı şekilde resmini çıkarır. Bölgenin coğrafik yapısına hâkim bir grup yerli halk eşliğinde yapılmaktadır.
Servet sıralaması	Araştırma kapsamında halkın sosyo-ekonomik refah düzeyinin belirlenmesini kolaylaştıran bir metottur.
Kaynak akışı	Kaynak akışları, söz konusu alandaki etkileşimleri, bağlantıları analiz eder ve derin bir şekilde anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Mevcut durumlar, kısıtlamalar, tehditler, fırsatlar, belirli sorun veya müdahale sonucu meydana gelebilecek etkileri tartışmaya olanak sağlar.

Tablo 12'nin devamı

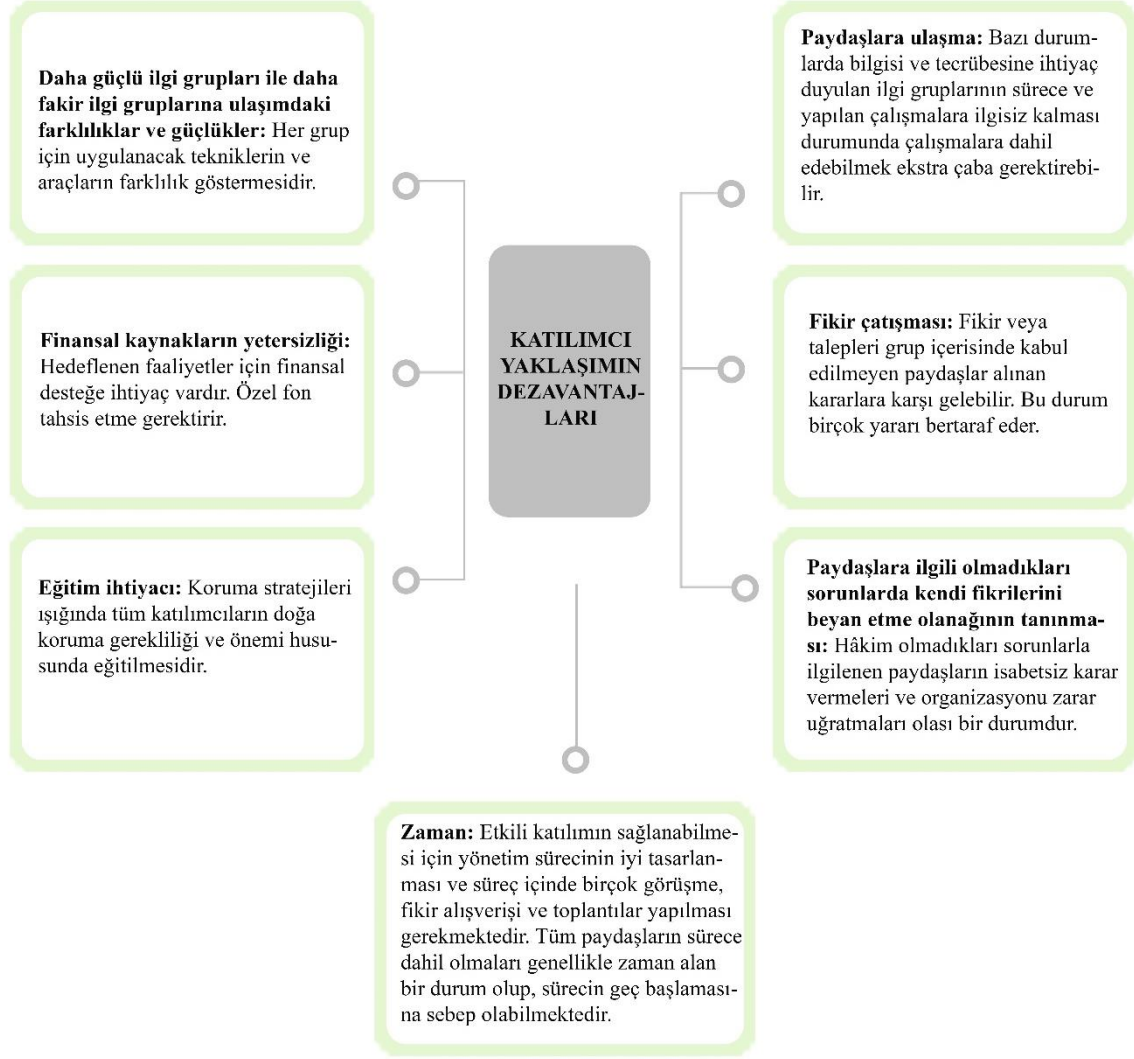
Teknik	Açıklama
Fırsat matrisi	Fırsat matrisi tanımlanan her kısıtlamanın arzu edilen koşullara göre yeniden uyarlanması, yenilik ve değişim fırsatlarının detaylandırılmasıdır.
Paydaş Analizi	Paydaş analizi bireylerin, grupların ve kurumların belirli bir faaliyet veya proje üzerinde sahip olabileceği etki derecesinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi için kapsam sağlamaktadır.
Cinsiyet analizi	Cinsiyet analizi; herhangi bir alanda kadınlar için sosyal ve ekonomik ayrımcılığı gözetenlerin aksine kadınların ve erkeklerin yaşamlarındaki farklılıkları gerektiği gibi dikkate alarak, kadınları kalkınma denklemine dahil etmeyi ve eşitliği sağlamayı hedef almaktadır. Bu metot sayesinde kadınların ve erkeklerin gün içinde iş türü ve iş yüklerinin dağılımı analizi yapılır.

1.6.7. Katılımcı Uygulamalarda Avantaj ve Dezavantajlar

Giderek artan katılımcı yaklaşım; korunan alanların ve yerel paydaşların entegrasyonunu teşvik eden, biyolojik çeşitliliğin korunma stratejileri ve çevre sorunlarıyla ilgili planlamada mevcut fikir çatışmaları ve alanlar üzerindeki olumsuz etkileri en aza indiren önemli bir araç olarak görülmektedir. Ancak korunan alan planlaması ve yönetiminde katılımcı yaklaşımın benimsenmesi beraberinde avantaj ve dezavantajları da getirmektedir. Bunlar Şekil 20 ve 21'de gösterilmektedir (Anonim, 2002; Parks and Wildlife Commission, 2002; (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006); Kalkınma Bakanlığı, 2012; Çolakkadıoğlu, 2012; Gökalp, 2018).

Şekil 20. Katılımcı yaklaşımın avantajları

Şekil 21. Katılımcı yaklaşımın dezavantajları

Şekil 20 ve 21’de görüldüğü üzere korunan alan yönetim ve planlamasında benimsenen katılımcı yaklaşımın avantajları olduğu gibi dezavantajlarının da olması söz konusudur. Katılım ile tüm ilgi gruplarının bilgi, tecrübe ve yetenekleri artarken diğer taraftan fikir çatışmaları ile organizasyonların karar alma süreçlerinde aksama meydana gelebilmektedir. Ancak burada önemli olan, yöneticilerin olası aksaklıkları ve sakıncaları göz önünde bulundurarak dengeli bir şekilde sürecin devam edebilmesi için önlemler almalarıdır.

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1. Materyal

Küresel ölçekte yönetim planları her ne kadar milli parklarda uygulanmaya başlamış olsa da Türkiye özelinde bulunan 48 milli parkın yalnızca bir kısmına ilişkin yönetim planı mevcuttur. Buna kıyasla ilan edilen 19 adet ÖÇKB'nin ise 10 tanesine ilişkin yönetim planı mevcut olup diğer ÖÇKB'nde yönetim planı çalışmaları devam etmektedir. Milli park yönetim planlarında katılımcı yaklaşıma ya genel ya da az değinilmiştir. ÖÇKB'lerinde katılımcı yaklaşım daha somut ve nitelikli değerlendirildiği için ve ilgili bakanlıktan yönetim planlarına erişim kolay olduğundan dolayı çalışma alanını Çanakkale ili Gelibolu ilçesi sınırları içerisinde bulunan Saros Körfezi oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmaya katkı sağlayabilecek her türlü yerli-yabancı makaleler, alana ilişkin Saros Körfezi ÖÇKB Yönetim Planı, bilimsel proje, rapor, sayısal haritalar ve güncel verilerden geniş ölçüde yararlanılmıştır. Türkiye'de ve yurt dışında gerçekleştirilen benzer çalışmalar ile plan ve projeler incelenmiştir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'ndan elde edilen 1/50.000 ölçekli mevcut arazi kullanımı, doğal sit alanları ve sınırları, mülkiyet, yerleşimler, bölgeleme, habitat ve hidrolojik verilere ilişkin haritalar kullanılmıştır.

Yöntemin gidişatına yön verebilmek amacıyla katılımcı yaklaşım ve yönetim tiplerini tanımlayan materyallerden yararlanılmıştır.

2.2. Yöntem

Saros Körfezi ÖÇKB Yönetim Planının katılımcı yaklaşım boyutu açısından irdelenmesi ardışık olarak aşağıdaki adımlardan meydana gelmektedir.

1. Literatür Taraması: Araştırmanın ilk basamağı olarak çalışma konusu ile ilgili her türlü yerli-yabancı makale, bilimsel proje, rapor, sayısal haritalar incelenerek detaylı bir literatür çalışması gerçekleştirilerek kuramsal alt yapı oluşturulmuştur. Tez çalışmasının amaç ve kapsamı ortaya konmuştur.

2. Yönetim Planının Analizi

2.1. Yönetişim Tipinin Tespiti: Yapılan kapsamlı literatür çalışması ve kuramsal temeller doğrultusunda IUCN'nin korunan alanlar için ortaya koyduğu yönetişim tipleri incelenerek yönetişim parametreleri belirlenmiştir. Ardından Saros Körfezi ÖÇKB Yönetim Planı detaylı bir şekilde incelenerek yönetişim tiplerini tanımlayan hangi parametrelere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bunun için bir matris tablosu oluşturulmuştur. Tablo 13'te yönetişim tipleri ve bunlara ilişkin parametreler gösterilmektedir.

Tablo 13. Yönetişim tipleri ve ilişkili parametreler

Yönetişim Tipleri Yönetişim Parametreleri	A Tipi Yönetişim	B Tipi Yönetişim		C Tipi Yönetişim	D Tipi Yönetişim
		İşbirliğine Dayalı Yönetim	Ortaklaşa Yönetim		
Merkezi korunan alan otoritesince yönetilmek Devlet tarafından yönetilmek Yönetimde hiyerarşik yapının varlığı Tek bir mercii tarafından yönetilmek Birden fazla otorite tarafından yönetilmek Yönetim yapısı içinde danışma kurulunun varlığı Yönetim yapısının içinde çoklu paydaş kurulunun varlığı Korunan alan arazisinin satın alınması ya da kiralanması Özel şahıslar tarafından yönetilmek Yerel halk ve topluluklar tarafından yönetilmek					

2.2. Etkin Yönetim Bileşenler Havuzunun Oluşturulması ve Bileşenlerin Puanlanması:

Etkin bir yönetim planını tesis edecek yönetim planı bileşenleri literatür taraması ile ortaya konulmuştur. Bunlar; adanmışlık, uygun hacim, katılımcılık, erişilebilirlik, gerçekçilik, uyarlanabilirlik, sistematik yaklaşım, sürdürülebilirlik, resmiyet, yenilikçilik, süreç odaklılık, nicelik yerine nitelik, uygulayacaklar

tarafından hazırlanması, çok disiplinli ekiplerce hazırlanması, anlaşılabilirlik, yönetim amaç ve hedeflerin belirlenmesi, paydaşların alan ile ilgili çıkarlarının tanımlanması, bilinçlendirme programının varlığı, yeterli fiziksel kaynakların tanımlanması (altyapı yönetim merkezi, toplantı salonu, ziyaretçi salonu vb.; ekipman, ulaşım aracı, iletişim ekipmanı, güvenlik ekipmanı, üniformalar vb.; bütçe) ve izleme-değerlendirme programının varlığıdır (Thomas ve Middleton, 2003; Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007). Ardından konusunda uzman 15 kişiden oluşan uzman gruba yönelik hazırlanan anket formu ile bileşenler 1-20 arasında önem sırasına göre sıralanmış ve ağırlıklandırılmıştır. Ağırlıklandırma yapılırken birinci sırada tercih edilen bileşen 20, ikinci bileşen 19, üçüncü bileşen 18, diğer bileşenler ise düşerek en son yirminci bileşen 1 ile çarpılmıştır. Yapılan işleme ilişkin formül ise şu şekildedir:

$$a=(n_1 \times 20)+(n_2 \times 19)+\dots\dots\dots+(n_{20} \times 1)$$

a=ağırlık katsayısı

n=anketlerde ilgili bileşen için alınan yanıt sayısı

1= “önem düzeyi en düşük” seçeneğinin puanı

20= “önem düzeyi en yüksek” seçeneğinin puanı

Bu aşamadan sonra yönetim planına hâkim olan uzmanlar tarafından her bir bileşen etkinlik derecesine göre 1-3 aralığında 3'lü Likert yöntemi kullanılarak puanlanmıştır. Burada “1” ilgili bileşenin yönetim planında az, “2” orta ve “3” ise çok etkin olduğu anlamına gelmektedir. Likert yöntemindeki amaç her bir bileşenin kendi arasındaki ortalama etkinlik düzeyini ve etkinlik sınıfını, aynı zamanda da tüm bileşenler nezdinde Saros Körfezi ÖÇKB Yönetim planının genel ortalama etkinlik değeri ve etkinlik sınıfını belirlemektir. Böylelikle Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planının etkinliği matematiksel olarak ortaya konmuştur (Tablo 14).

Tablo 14. Yönetim planını oluşturan bileşenlerin önem derecesi

Yönetim Planı Bileşenleri	ÖLÇÜM		
	1	2	3
Adanmışlık			
Uygun Hacim			
Katılımcılık			
Erişilebilirlik			
Gerçekçilik			
Uyarlanabilirlik			
Sistematik Yaklaşım			
Sürdürülebilirlik			
Resmiyet			
Yenilikçilik			
Süreç Odaklılık			
Nicelik Yerine Nitelik			
Uygulayacaklar Tarafından Hazırlanması			
Çok Disiplinli Ekipçe Hazırlanması			
Anlaşılabilirlik			
Yönetim Amaç ve Hedeflerin Tanımlanması			
Paydaşların Alan ile İlgili Çıkarlarının Tanımlanması			
Bilinçlendirme Programının Varlığı			
Yeterli Fiziksel Kaynakların Tanımlanması (altyapı yönetim merkezi, toplantı salonu, ziyaretçi tesisi vb.; ekipman, ulaşım aracı, iletişim ekipmanı, güvenlik ekipmanı, uniformalar, vb.; bütçe)			
İzleme – Değerlendirme Programının Varlığı			

1 ile 3 aralığında yapılan değerlendirmelerde gerek yönetim planının genel etkinlik değeri gerekse her bir bileşenin kendi içindeki etkinlik değeri belirlenirken; 1'den 3'e kadar verilen puanların verilen cevap sayısı ile çarpılarak sonuçların toplanması ile ağırlıklandırılmıştır. Her bir bileşen için ağırlıklandırma puanı toplam kişi sayısını bölünerek bileşenlerin ortalama etkinlik değeri, tüm bileşenlerin ağırlıklandırma puanı toplanıp toplam kişi sayısına bölünmesi ile de yönetim planının genel ortalama etkinlik değeri bulunmuştur.

Hem yönetim planının genel etkinlik sınıfı hem de her bir bileşenin kendi içindeki etkinlik sınıfı belirlenirken zayıf-düşük-orta-yüksek ve çok yüksek olmak üzere beş sınıfa ayrılmıştır. Yönetim planının etkinlik sınıfına ilişkin puanlar şu şekilde belirlenmiştir; bileşenlerin alabileceği maksimum ağırlık değerleri toplanıp etkinlik sınıf sayısına bölünmüş ve ardından kişi sayısına bölünerek genel etkinlik sınıfı puanları ortaya konmuştur. Bileşenlerin kendi içindeki sınıflandırmasında ise ilgili bileşenin alabileceği maksimum ağırlık değeri kişi sayısına bölünmüş ardından beş farklı sınıf olduğu için sınıf sayısına bölünerek her bir bileşen için ortaya konmuştur.

3. Yönetim Planının Katılımcı Boyutunun İrdelenmesi: Bu aşamada “Paydaş Bilgi Formu” oluşturularak aşağıdaki tespitler forma işlenmiştir. Böylelikle yönetim planının katılımcı boyutu irdelenmiştir.

3.1. Paydaş Analizi: Yönetim planı stratejik kararlarından doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenebilecek tüm taraflar ve örgütlenemeyen kesimler belirlenerek paydaş analizi gerçekleştirilmiştir.

3.2. Katılım Derecesinin Tespiti: Paydaş katılımının hangi boyutta ve nasıl olacağı ya da hangi süreçle ve yöntemler kullanılarak yapılacağı konusunda bir standart bulunmamaktadır. Bunun sebebi farklı sosyo-ekonomik ya da kültürel koşullarda farklı katılım boyutlarının, süreçlerin, yöntemlerin daha başarılı olabilmesidir. Demokrasinin birçok farklı şekli olduğu gibi katılımcılığın da farklı dereceleri vardır ve hangi derecenin arzu edildiğine bölgenin koşullarına ve arzu edilen yönetim şekline bakarak karar verilebilir. Bu doğrultuda literatürde ortaya konulan katılım derecelerinden hareketle her paydaş grubunun yönetim planına katılım dereceleri saptanmıştır.

3.3. Kullanılan Yöntem ve Tekniklerin Analizi: Katılımcı yöntem ve tekniklerin kullanılmasının temel amacı; koruma, yönetimi geliştirme ve planlama ile izleme ve değerlendirme süreçlerine toplulukların, grupların, organizasyonların ve bireylerin olumlu etkilenmesi, başarılı olunması ve güçlendirilmesi üzerine

durmak ve ilgili tarafları anlamayı sağlamaktır. Bu bağlamda yönetim planında katılımcı yaklaşıma yönelik her paydaş grubu için kullanılan yöntem ve teknikler sorgulanmıştır. Örnek Paydaş Bilgi Formu Tablo 15’te verilmektedir.

4. Katılımcı Yaklaşım Çerçeve İlkelerinin Belirlenmesi: Özel Çevre Koruma Bölgesi yönetim planlarına entegre olacak şekilde katılımcı yaklaşım sürecinin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine dair (dahil edilmesi gereken paydaşlar, olması gereken katılım düzeyleri, kullanılabilir yöntem ve teknikler, yönetim planı etki düzeyini artıracak stratejiler, mevzuattaki eksik ve boşlukları giderecek öneriler) “Katılımcı Yaklaşım Çerçeve İlkeleri” ortaya konulmuştur.

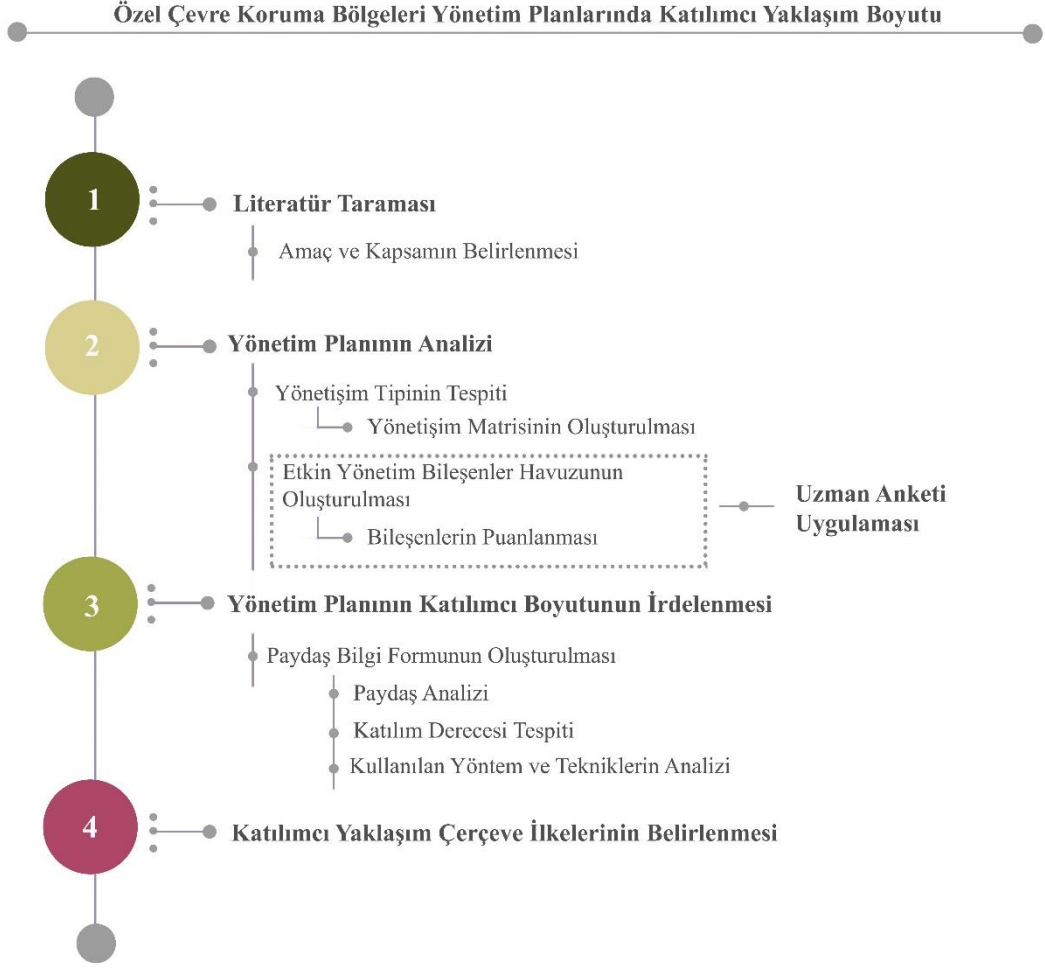
Tablo 15. Örnek paydaş bilgi formu

PAYDAŞLAR		KATILIMCI YAKLAŞIMDA KULLANILAN TEKNİKLER														PAYDAŞ KATILIM	
		Beyin fırtınası	Grup odakları	Haritalama ve modelleme	Venn Diyagramı	Öncelik tablosu	Kesit	Servet sıralaması	Kaynak akışı	Mevsimsel Takvim	Fırsat matrisi	Paydaş Analizi	Cinsiyet analizi	Trend analizi	Yarı yapılandırılmış görüşmeler		Yerinde gözlem
Kamu Kurum Yetkilileri																	Paydaşların pasif katılımı
																	Paydaşların bilgi vererek katılımı
																	Paydaşların fikir bildirerek katılımı
																	Fonksiyonel katılım
																	İşlevsel katılım
																	İnteraktif katılım
																	Kendiliğinden inisiyatif olarak katılım
																	Paydaşların pasif katılımı
																	Paydaşların bilgi vererek katılımı
																	Paydaşların fikir bildirerek katılımı
Valilik																	Fonksiyonel katılım
																	İşlevsel katılım
																	İnteraktif katılım
																	Kendiliğinden inisiyatif olarak katılım

Tablo 15'in devamı

PAYDAŞLAR		KATILIMCI YAKLAŞIMDA KULLANILAN TEKNİKLER														PAYDAŞ KATILIM		
		Beyin fırtınası	Grup odakları	Haritalama ve modelleme	Venn Diyagramı	Öncelik tablosu	Kesit	Servet sıralaması	Kaynak akışı	Mevsimsel Takvim	Fırsat matrisi	Paydaş Analizi	Cinsiyet analizi	Trend analizi	Yarı yapılandırılmış görüşmeler		Yerinde gözlem	
Yerel Halk	Özel Sektör																Paydaşların pasif katılımı	
																		Paydaşların bilgi vererek katılımı
																		Paydaşların fikir bildirerek katılımı
																		Fonksiyonel katılım
																		İşlevsel katılım
																		İnteraktif katılım
																		Kendiliğinden inisiyatif olarak katılım
		Yerel Halk																Paydaşların pasif katılımı
																		Paydaşların bilgi vererek katılımı
																		Paydaşların fikir bildirerek katılımı
																		Fonksiyonel katılım
																		İşlevsel katılım
																		İnteraktif katılım
																		Kendiliğinden inisiyatif olarak katılım

Yöntem akış şeması Şekil 22’de gösterilmektedir.

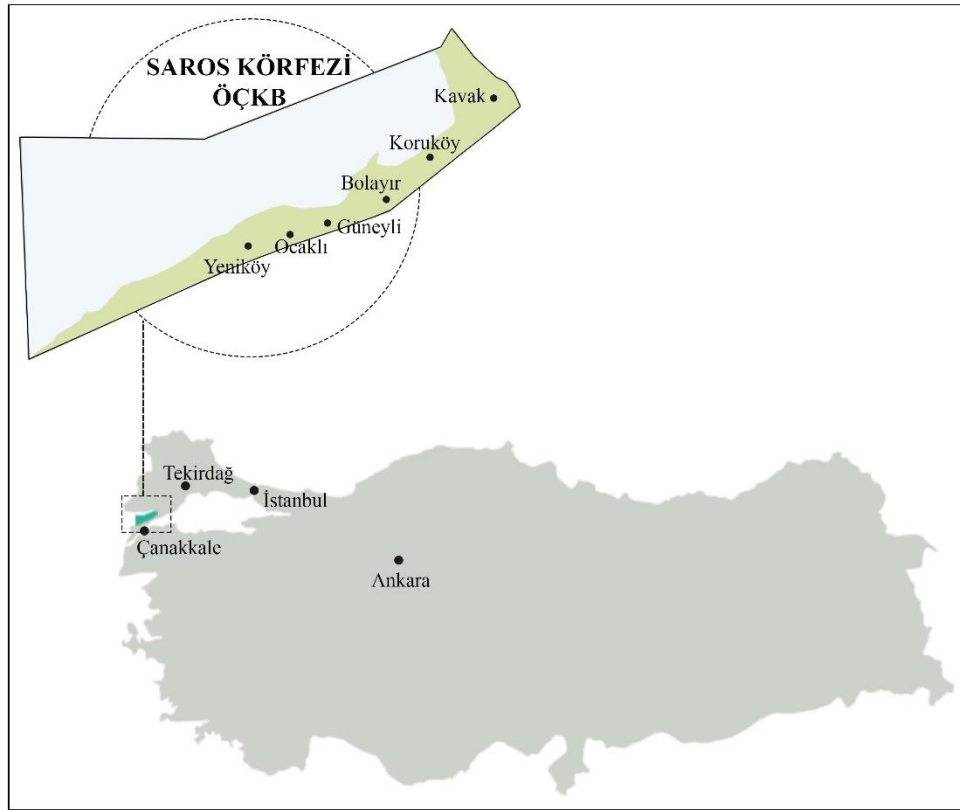
Şekil 22. Yöntem akış şeması

3. BULGULAR

3.1. Fiziksel ve Yönetsel Yapı

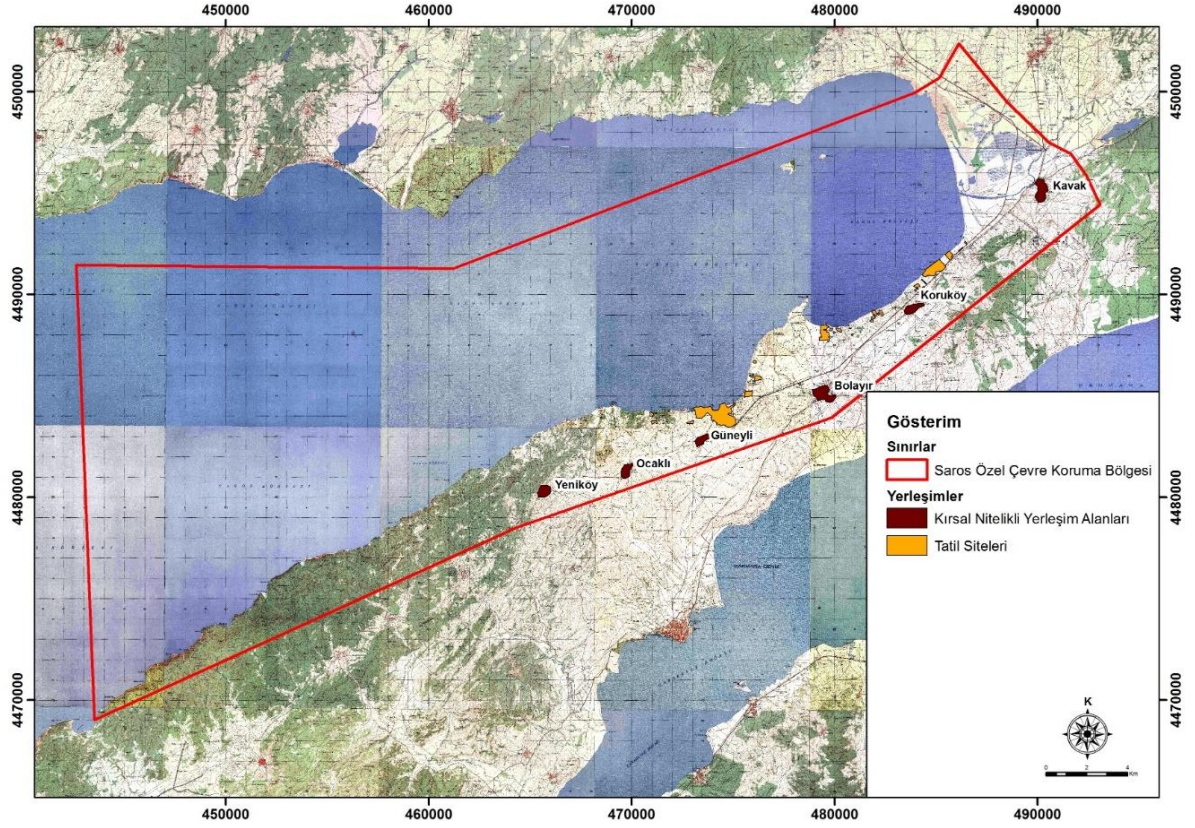
3.1.1. Ülke ve Bölge İçindeki Konumu

40° 22' 09" – 40° 40' 59" enlemleri ve 26° 19' 05" – 26° 55' 50" boylamları arasında Çanakkale ili Gelibolu ilçesi sınırları içerisinde yer alan Saros Körfezi, Gelibolu Yarımadası'nın kuzey kesiminde ve Trakya kıyılarının güneyinde yaklaşık 60 cm girinti yapmış üçgen biçimli körfezdır. Toplamda 75 km uzunluğunda ve 35 km genişliğindedir (Şekil 23) (TVKGM, 2014).

Şekil 23. Saros Körfezi ÖÇKB'nin ülke konumu

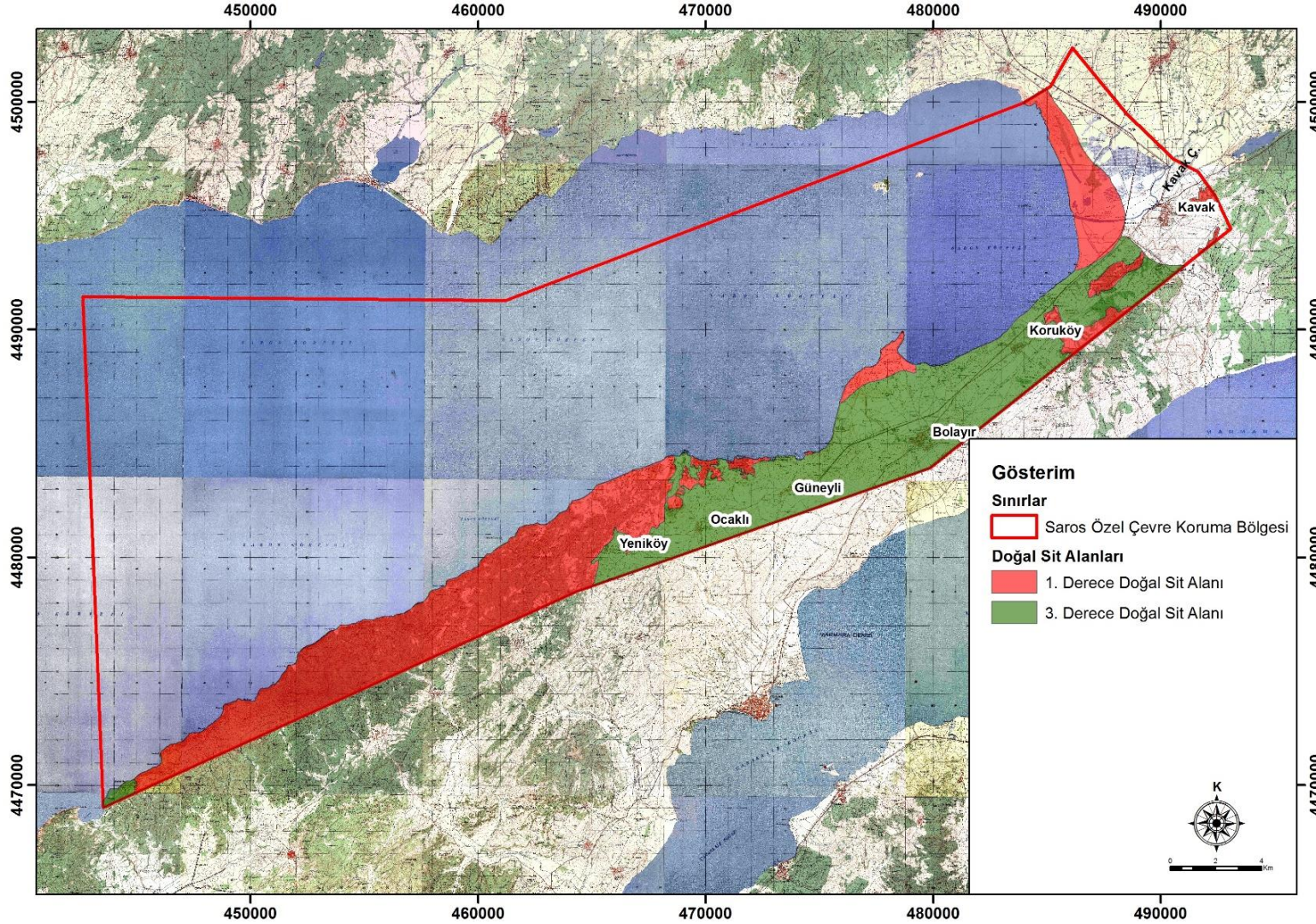
Bölgede Evreşe ve Kavakköy beldeleri ile Ocaklı, Güneylı, Bolayır, Koruköy, Yeniköy köyleri olmak üzere yedi yerleşim birimi bulunmaktadır. Bölgede iki adet ada bulunmakla birlikte karasal alanlar (adalar dahil) 191,45 km² denizel alanlar (adalar hariç) 538,76 km²'dir (Şekil 24) (TVKGM, 2014).

Şekil 24. Saros Körfezi ÖÇKB sınırları ve yerleşimler

3.1.2. Koruma Alanı Yönetim Yapısı

Bursa Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 19.04.1992 yılı 2412 sayılı kararı ile Saros ÖÇKB içerisinde yer alan Yeniköy, Kömür Liman arası, Kavak Deltası, Ocaklı ve Bolayır Köyü kıyıları Kesin Korunacak Alan, geri kalan kısımların tamamı ise Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı olarak ilan edilmiştir (Şekil 25) (TVKGM, 2018).

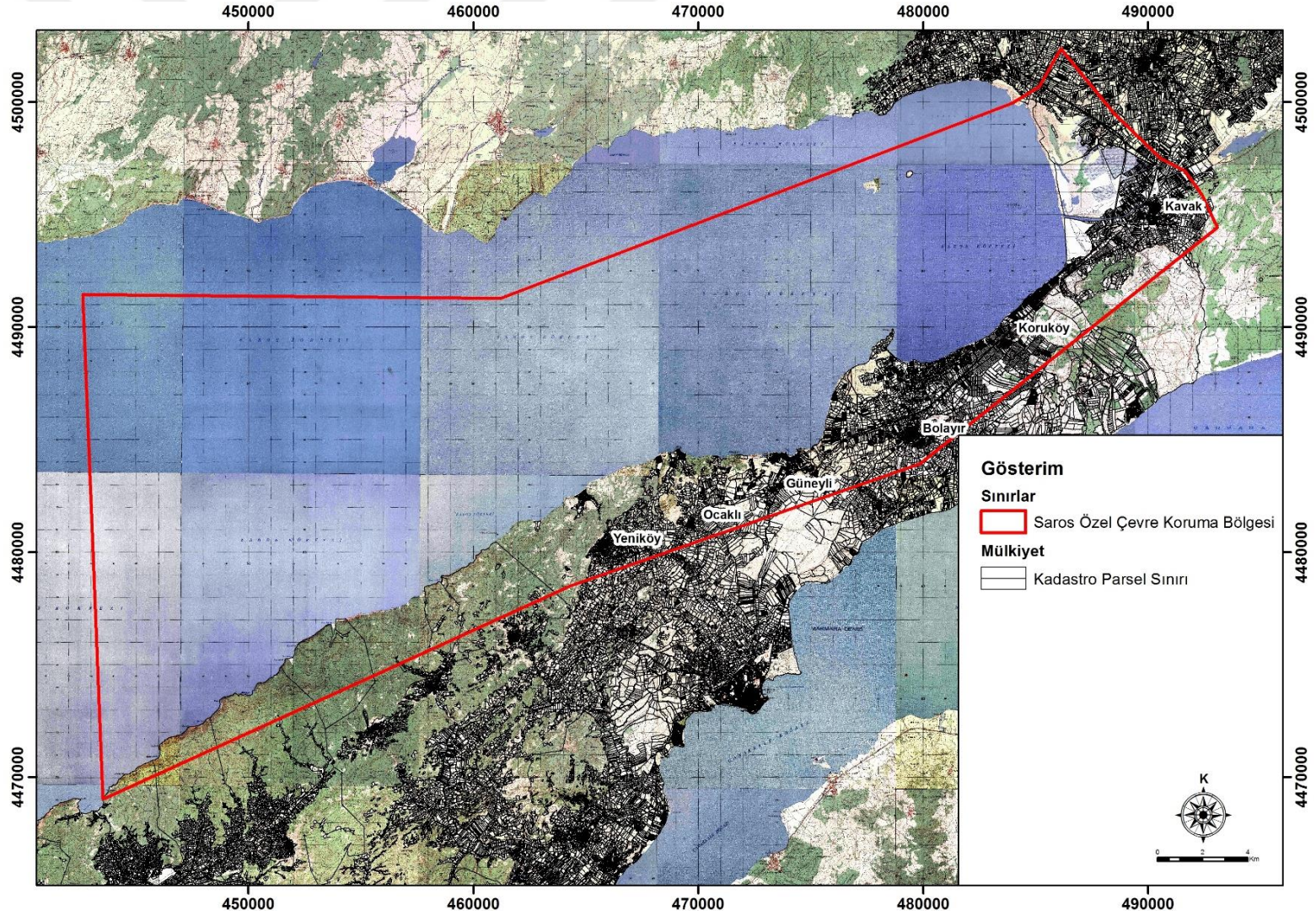

Şekil 25. Saros Körfezi ÖÇKB sit alanlar

3.1.3. Mülkiyet Durumu

Saros Körfezi ÖÇKB genelinde başta özel mülkiyet sahipliği olduğu kadar hazine adına kayıtlı kamu ve askeriye ait taşınmaz mülkiyetler de bulunmaktadır. Özellikle bölge içerisinde yerleşime uygun olan iç kesimlerde (Koruköy ve Güneyli beldelerinde) villa tipi konutlara rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra vakıf arazilerinde camii, iş yeri, yurt ve eğitim kurumu gibi kullanıma hizmet eden yapılar da mevcuttur (TVKGM, 2014; TVKGM, 2018).

2012 İmar Planı Araştırma Raporu'na göre bölge içerisinde yer alan Bolayır Beldesi'nin tamamının kadastro bulunmektedir. Maliye Mal Müdürlüğü'nden alınan hazine arazilerinde; belediye, Tarım Kredi Kooperatifi, süt toplama merkezi, eğitim kurumu, cami, türbe, kale yer almaktadır. Kavakköy Beldesi ve Koruköy Köy'ünde eğitim ve sağlık kurumu, kooperatif, cami ve şahıs adına kayıtlı ticarethaneler (kahvehane, bakkal, demirci, marangoz, lokanta) vardır. Ocaklı Köyü'nde özel mülkiyet ağırlıklı olmakla beraber kamu yapıları da yer almaktadır. Güneyli Köyü'nde de sahil kesimlerinde özel mülkiyetin yer almasıyla birlikte kamu kurumları ve şahıs adın kayıtlı (fırın, bakkal, lokanta vb.) işletmeler bulunmaktadır (TVKGM, 2014). Şekil 26'da bölgeye ait mülkiyet durumunu gösteren harita yer almaktadır.

Şekil 26. Saros Körfezi ÖÇKB mülkiyet durumu (TVKGM, 2018).

3.1.4. İdari Yapı

Saros ÖÇKB Çanakkale il sınırlarında bulunan yedi yerleşim alanını içermesi sebebiyle tek bir idari yapıya bağlı olmayıp; bölge içerisinde yer alan belde belediyeleri ve köy idari yapıları kanunla yükümlü kılındıkları sorumluluklarını Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı altında teşkilatlanan Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ile iş birliği içerisinde yürütmektedir (TVKGM, 2018).

3.2. Doğal Yapı

3.2.1. İklim

Saros Körfezi ÖÇKB konumu itibari ile Çanakkale ili ile aynı iklimsel özelliklere sahiptir. Akdeniz iklimi ile Karadeniz iklimi arasında bir geçişin yaşandığı bölgede daha çok Akdeniz iklimi etkili olmaktadır. Dolayısıyla genel iklim karakteri, bahar aylarında daha etkili olacak şekilde tüm yıl boyunca yağışlıdır. Yaz ayları sıcak ve ılıman iklim hâkim iken kış aylarında soğuk hava hakimdir (TVKGM, 2018).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün illere ait mevsim normalleri istatistiklerine göre, 1929-2020 yılları arasında Çanakkale iline ait iklimsel veriler incelendiğinde; en yüksek sıcaklık 39,1°, en düşük sıcaklık ise -11,5° olarak ölçülmüştür. Yıllık ortalama yağış miktarı 624.0 mm'dir. Güneşlenme süresi yaz ayları olan Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında daha fazladır (URL-28 2022).

3.2.2. Jeolojik Özellikler

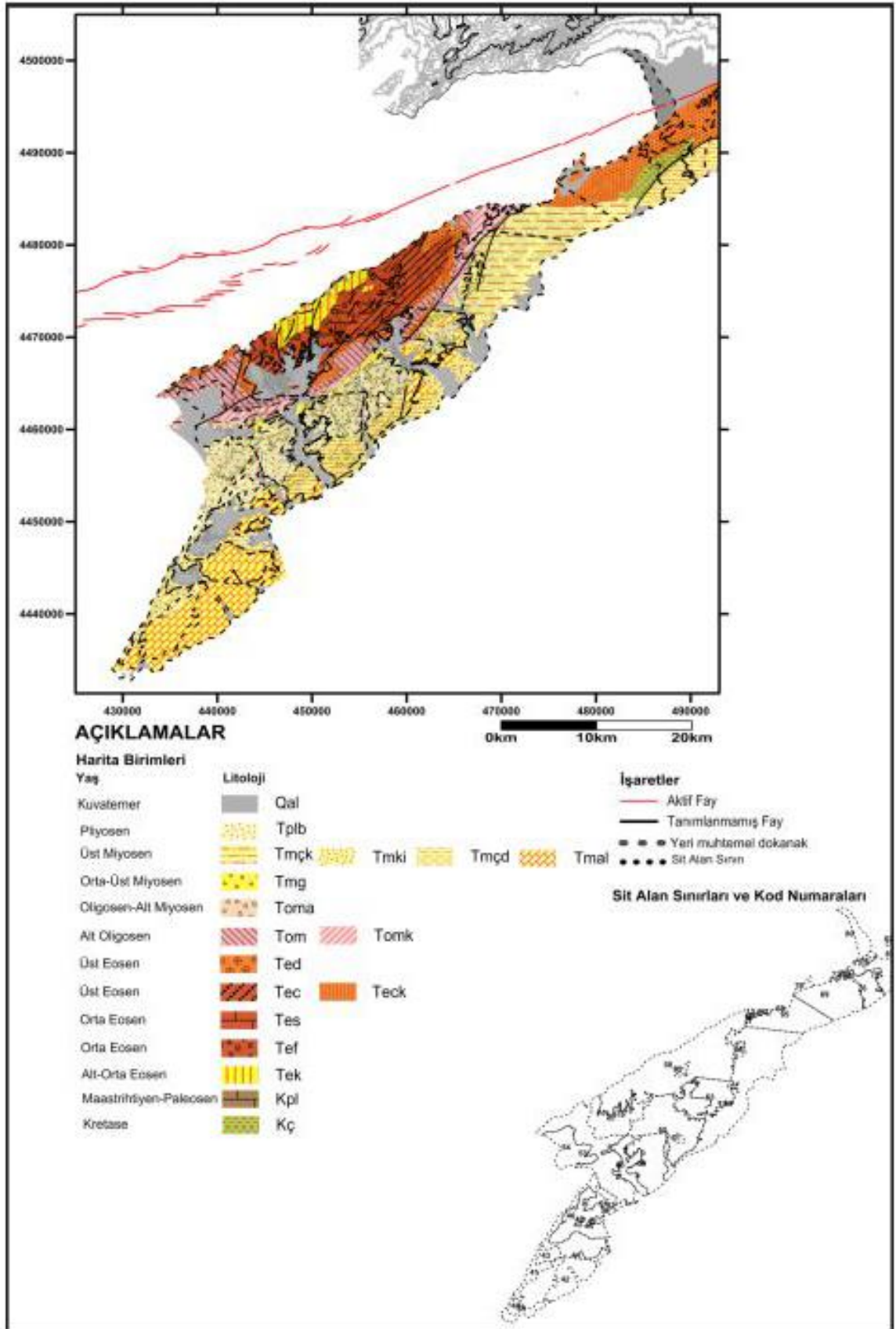
Neotektonik dönemde ortaya çıkan Kuzey Anadolu Fay Zonu (KAFZ) Gelibolu Yarımadası'nı jeolojik olarak kuzeyde ve bu fayın Saros Körfezi'ndeki güneybatı doğrultusundaki monoklinal kıvrımı ile sınırlamıştır. Bu monoklinal kıvrım eksenin ön kısmında dikleşen kanatta kuzeybatı yönünden güneydoğu yönüne ters faylanma geçirmiş ve blok üzerine itilmiş ve böylece yarımada'nın ana yapısı oluşmuştur (TVKGM, 2014).

Saros Körfezi'nde, körfezin temelini oluşturan Poleojen istifi birbirinden açısız ve uyum bakımından farklılık gösteren; üst kretase-alt eosen istifi, orta eosen-oligosen istifi,

miyosen-pliyosen istifleri olmak üzere üç ayrı çökelme tipi görülmektedir. Trakya Havzasına miyosen-pliyosen ve orta eosen-oligosen istifleri Gelibolu Yarımadası ile eşleştirilebilirken en alt katman olan üst kretase- alt eosen istifleri bilinmemektedir (Şekil 27) (Sarı, 1997).

Saroz Körfezi'nin kuzeyinde jeolojik olarak alt ve üst miyosen ayrımları görülür. Alt Miyosen kumtaşı, silttaşı, kiltası ve rıpıllı taşı içerir ve bazı kısımlarda üste doğru linyit, bentonit ve evaporit tabası görülmektedir. Üst Miyosen 5 m kalınlığa ulaşan Ostrealı tabaka olup kumtaşları ile hemen ardından gelmektedir (Sarı, 1997).

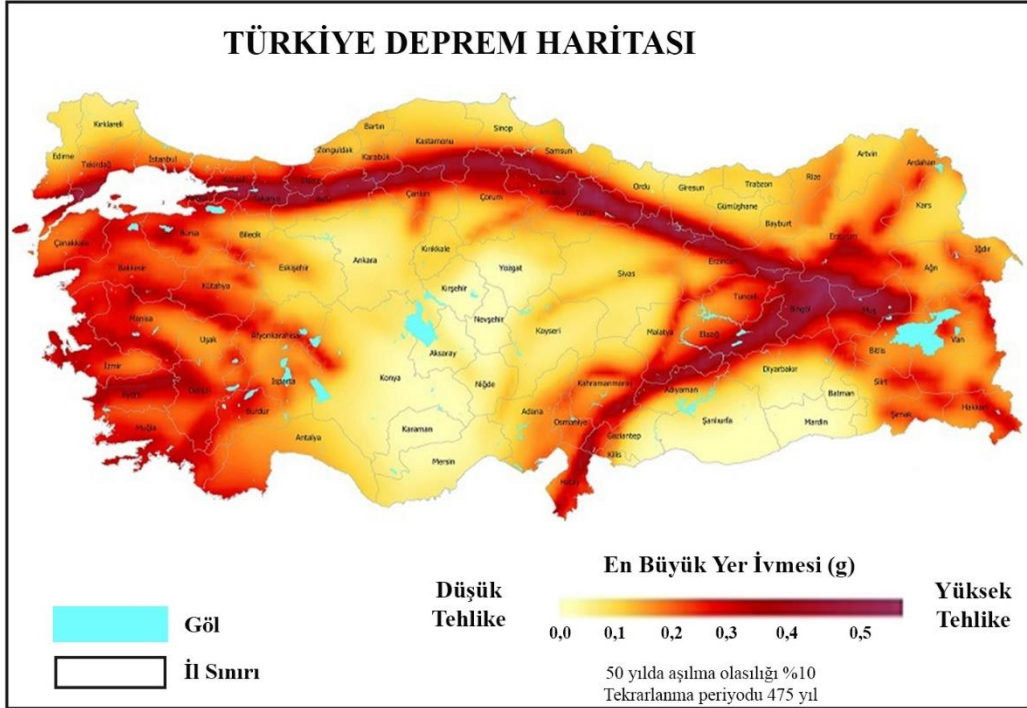

Şekil 27. Saros Körfezi ve yakın civarının jeolojik haritası (TVKGM, 2018).

3.2.3. Depremsellik

Deprem açısından aktif bir bölge olan Saros ÖÇKB genelinde Ege graben sisteminin dinamikleri hakimdir (TVKGM, 2014). Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun (KAFZ) kuzey kolu olarak nitelendirilen Ganos Fayı, Marmara Denizi'nin batı kolunda yer alan Gaziköy sahil noktasından karaya çıkar ve Saros ÖÇKB'sinden geçerek Ege Denizi'ne ulaşmaktadır (Çınar, 2011). Fay hattının Saros Körfezi'nin içerisinden geçmesi deprem yüzey kırığı oluşturmaktadır. KAFZ dışında kuvartener fayı, doğrultu atılımlı fay, ters fay ve normal faylar yer almaktadır (TVKGM, 2018). Şekil 28'de verilen Türkiye Deprem Tehlike Haritası'na göre ise bölge 1. Dereceden deprem bölgesinde konumlanmaktadır.

Şekil 28. Türkiye deprem tehlike haritası (URL-29, 2022).

3.2.4. Jeomorfolojik Özellikler

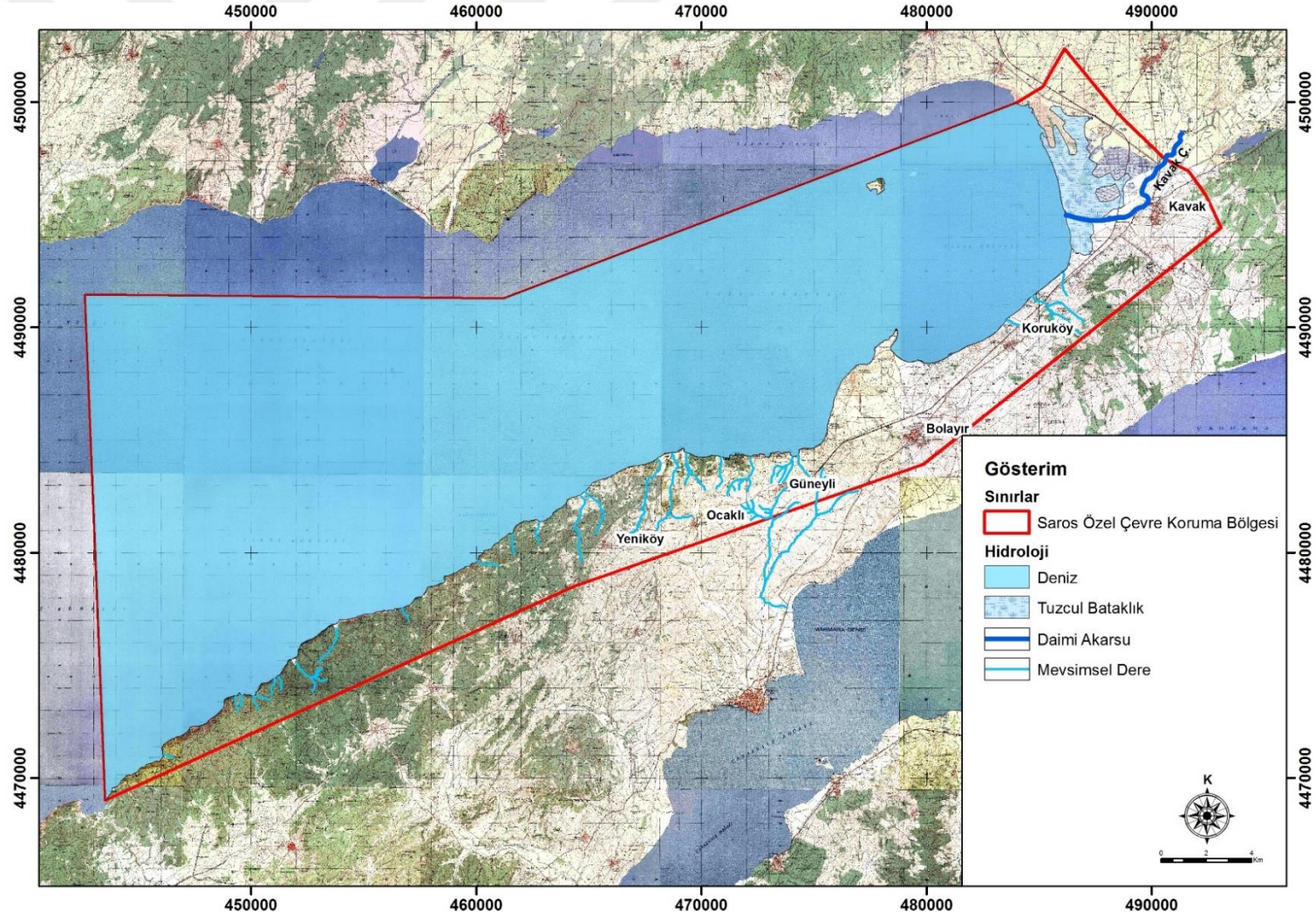
Çanakkale ili dağ, tepe ve vadilerden oluşan engebeli bir jeomorfolojiye sahip olmasına rağmen Saros Körfezi yakınlığında Gelibolu Yarımadası'nın kuzeydoğusunda bulunan Kuru Dağı ve Tekir Dağları'nın uzantıları dışında dağ bulunmamaktadır. Yarımada

geneline bakıldığında ÖÇKB alanı kapsayacak şekilde kıyıdan Saros Körfezi yönüne doğru kademe kademe yükselme görülmektedir. Görülen bu yükselme neticesinde 400 metreye yaklaşan dik yamaçlar oluşmaktadır (TVKGM, 2018).

3.2.5. Hidroloji

Saros ÖÇKB sınırları içerisinde Türkiye’de var olan 26 hidrolojik havzadan Meriç Havzası ve Marmara Suları Havzası olmak üzere iki havza yer almaktadır. Bölgenin en önemli hidrolojik kaynağı olan Meriç Nehri ile birlikte körfezi besleyen bir diğer kaynak ise Kavak Çayı’dır (Şekil 29) (TVKGM, 2014).

Meriç Nehri ÖÇKB sınırları içerisinde yer almaz ancak Bulgaristan sınırları içerisinde doğup körfezi besleyen en büyük nehir olma özelliği taşımaktadır. Kavak çayı ise Yelkenbayırı Dere, Halaç Dere ve Koca Dere’nin birleşmesiyle çay halini alır ve güneybatıya doğru akarak Saros Körfezi’ne dökülmektedir (TVKGM, 2018).

Şekil 29. Saros Körfezi ÖÇKB hidroloji haritası (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı).

3.2.6. Karasal Flora ve Fauna

Türkiye'nin fitocoğrafik bölgeler haritasına göre Avrupa-Sibirya, İran-Turan ve Akdeniz olmak üzere üç farklı floristik bölgeye sahip olduğu, özele inildiğinde de Çanakkale ilinin Akdeniz ve Avrupa-Sibirya (Öksin) floristik bölgelerinin kombinasyonuna ev sahipliği yaptığı görülmektedir (Şekil 30) (TVKGM, 2018).

Şekil 30. Türkiye'nin floristik haritası

Çanakkale ilinde farklı flora bölgelerinin kombinasyonlarının görülmesi sebebiyle flora çeşitliliği görülmesine rağmen il genelinde yükseklik bakımından önemli ölçüde bir farklılık görülmemesinden dolayı endemik tür çeşitliliği beklenen düzeyde değildir (TVKGM, 2018).

2014 yılında yayınlanan “Saros Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi Karasal ve Denizel Biyolojik Çeşitliliğin Tespiti Projesi” ne ilişkin sonuç raporuna göre ÖÇKB sınırları içerisinde 6’sı endemik olmakla beraber 528 takson tespit edilmiştir. Bunların içerisinde endemik bitki taksonları; *Scabiosa reuteriana*, *Campanula lyratasubsp. Lyrata*, *Ballota nigra subsp. Anatolica*, *Fritillaria bithynica*, *Crocus candidus* türleri maki ve frigana tipi

habitatta tespit edilirken, *Consolida aconitii* kültür ve segetal habitatta tespit edilmiştir (TVKGM, 2014).

“Saros Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi Karasal ve Denizel Biyolojik Çeşitliliğin Tespiti Projesi” kapsamında 13 gruba ait 54 adet omurgasız tür tespit edilmiştir. Yine aynı proje kapsamında 2 takıma ait 13 sürüngen, 2 takıma ait 7 adet amfibi türü ve 18 takıma ait 38 familyadan toplam 106 kuş türü tespit edilmiştir. Bölgenin nem ve sıcaklık oranları, sulak alanların yoğun olması, orman ve çalı vejetasyonlarının olması memeli yaşamı için optimal bir ortam oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak çok sayıda memelinin yaşadığı bölgede 13 kemirgen, 9 yarasa, 5 karnivor, 4 böcekçil, 1 tavşan ve 1 toynaklı olmak üzere 33 tür memeli tespit edilmiştir (TVKGM, 2014).

3.2.7. Denizel Flora ve Fauna

Coğrafik yapı bakımından makroalgler ve deniz çiçek bitkileri için farklı bir habitat oluşturan Saros Körfezi’nde 209 tür tespit edilmiştir. Bu türlerin 98 adeti kırmızı alg, 51 adeti kahverengi alg, 56 adeti yeşil alg, 2 adeti deniz çiçekli bitkisi, 1 adeti mavi-yeşil bakterilerden, 1 adeti diatomlardan oluşmaktadır (TVKGM, 2014).

ÖÇKB sınırları içerisinde 2 adet denizel memeli türü (*Stenella coeruleoalba* (Çizgili Yunus) ve *Tursiops truncatus* (Şişe burunlu yunus)) tespit edilmiştir. Balık çeşitliliğinin fazla olduğu bölgede IUCN kriterlerine göre Hassas (VU) kategorisinde bulunan *Labrus viridis* ve Akdeniz endemiği olan *Symphodus melanocercus* türleri dahil olmak üzere toplam 44 familyadan 108 balık türü tespit edilmiştir. Tespit edilen türler içerisinde *Sparidae*, *Labridae*, *Gobiidae* familyaları en fazla türün tespit edildiği familyalardır. Bunların yanı sıra “Saros Körfezi ÖÇKB Biyoloji Çeşitlilik Envanter Kaydı” çalışmasına göre bölgede denizel omurgasızlara ait 233 tür tespit edilmiştir (TVKGM, 2014).

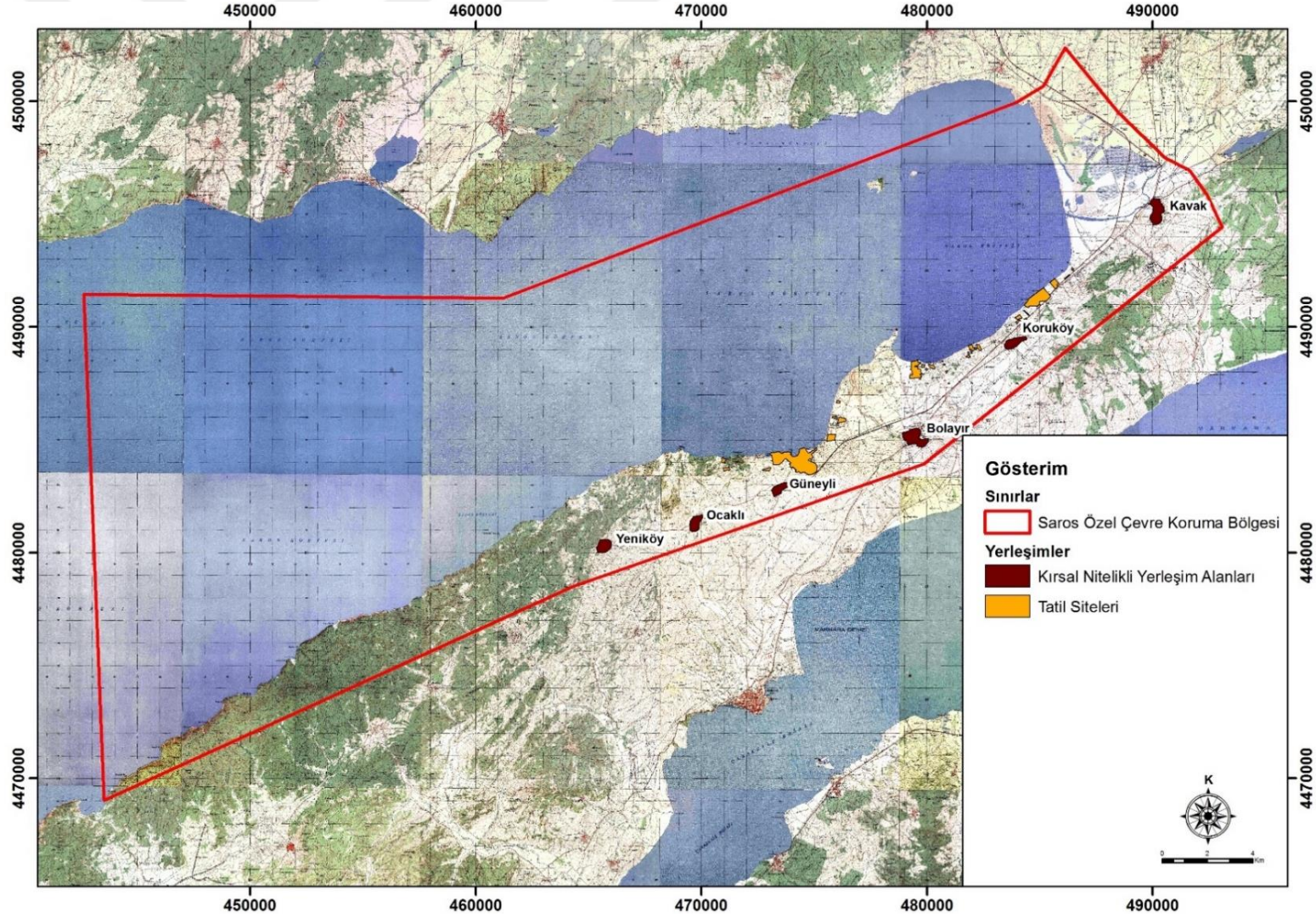
3.3. Sosyo-Ekonomik Yapı

3.3.1. Arazi Kullanımı

Saros Körfezi ÖÇKB içerisindeki yerleşim yerleri kıyı şeridinde 3-7 km uzaklıkta olup alan kullanıcıları geçim kaynakları tarım, hayvancılık ve bitkisel üretime dayanan

köylülerden oluşmaktadır. Bölgede 16. Mühimmat Bölük Komutanlığı ve 18. Mekanize Piyade Tugayı olmak üzere 2 adet askeri alan bulunmaktadır. Şekil 31’de yerleşim alanları gösterilmektedir (TVKGM, 2018).

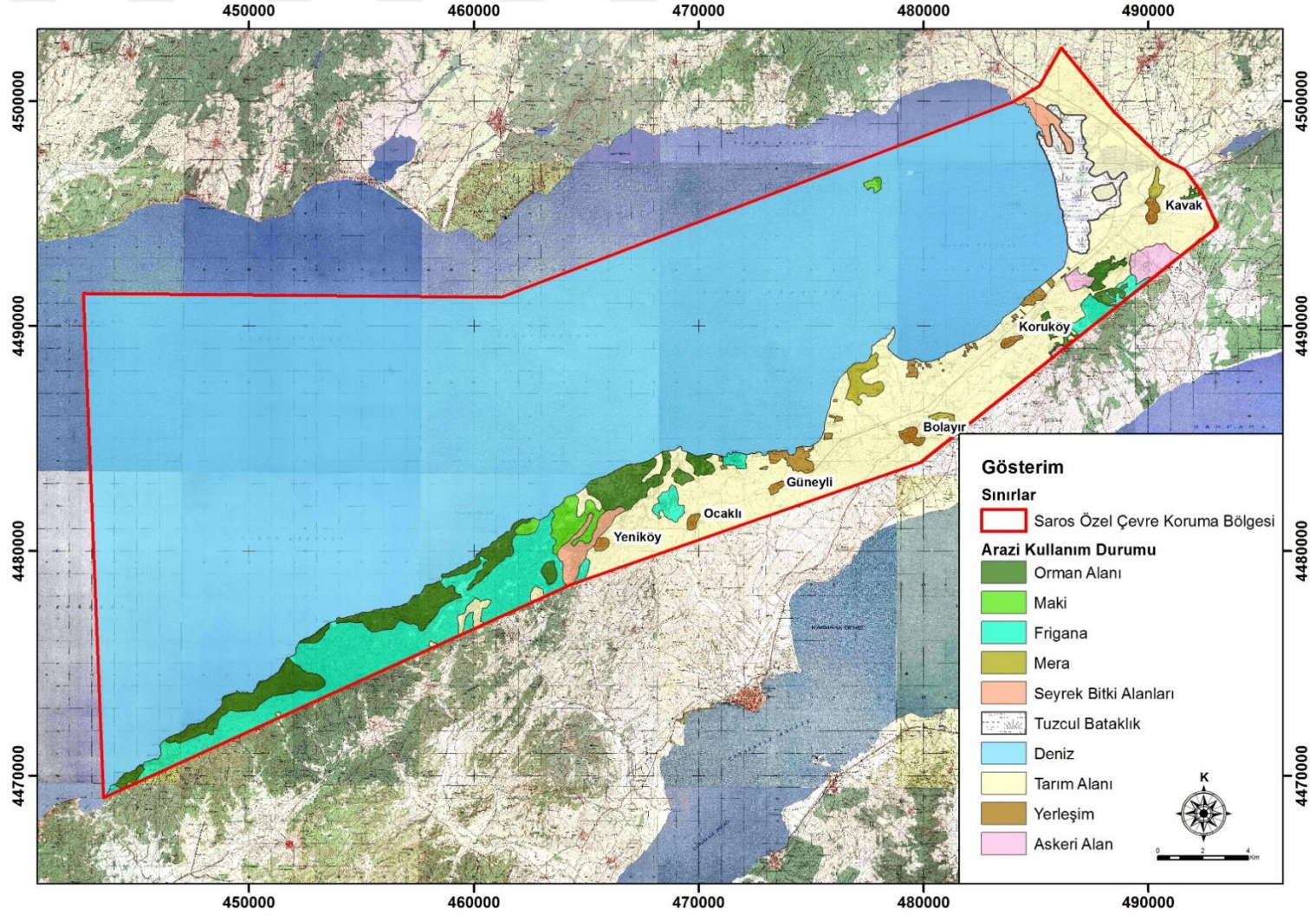
Şekil 31. Saros Körfezi ÖÇKB alanı içerisindeki yerleşim yerleri

ÖÇKB’nde %74’lük oranla alanın büyük bir kısmını denizel alanlar oluşturmaktadır. Karasal alanlarda ise %13,8 oran ile tarım alanları geniş bir yayılım göstermekte olup maki, frigana, orman alanı, seyrek bitki alanı, mera, tuzcul bataklık alan, yerleşim ve askeri alan kullanımları da görülmektedir (Tablo 16) (TVKGM, 2018).

Tablo 16. Saros Körfezi ÖÇKB arazi kullanım tipleri ve oranları

Arazi Kullanımı	Alan (ha)	Oran (%)
Askeri Alan	117	0,2
Deniz	53994	74,0
Frigana	3998	5,5
Maki	408	0,6
Mera	359	0,5
Orman Alanları	2026	2,8
Seyrek Bitki Alanları	482	0,7
Tarım Alanları	10085	13,8
Tuzcul Bataklık	1000	1,4
Yerleşim	498	0,7
Toplam	72967	100,0

ÖÇKB geneline bakıldığında doğu kısmında halkın geçim kaynağını oluşturan tarım alanları yoğunluk gösterirken, batı kısmında frigana ardından ise orman alanları hakimiyet göstermektedir. Aynı zamanda doğuda önemli kuş ve sürüngenlere ev sahipliği yapan Kavak Deltası Sulak Alanı bulunmaktadır. Yerleşim yerleri azınlıkta olup en fazla ikincil konutun görüldüğü yer Bolayır Köyü ve Güneyli Köyü sahil kesimleridir. Bölgede Türkiye’de tüplü dalışta önemli bir yere sahip olan Kömür Koyu dalış noktası, 2. Kolordu Komutanlığına bağlı 16. Mühimmat Bölük Komutanlığı ve 18. Mekanize Piyade Tugayı olmak üzere iki adet askeri tesis de bulunmaktadır. Şekil 32’de kullanım alanlarına ilişkin detaylar verilmiştir (TVKGM, 2018).

Şekil 32. Saros Körfezi ÖÇKB arazi kullanım haritası

3.3.2. Balıkçılık

ÖÇKB körfeze dökülen akarsuların beslediği ve körfezde oluşan akıntıların etkisiyle balık faunasında oldukça zengin çeşitliliğe sahiptir. Bölgede 144 balık türü olmakla birlikte tuzlu Ege suları ve ona nazaran daha az tuz oranına sahip Marmara'nın bütün balık çeşitlerine rastlamak mümkündür. Körfezde başta hamsi olmak üzere istavrit, kefal, karagöz, kefal, orkinos, lüfer, çinekop, mercan, mezigit, mırmır, sarpa, tekir, torik ve kalamar bulunmaktadır (TVKGM, 2014).

ÖÇKB sınırları içerisinde trol avcılığı “Ticari Amaçlı Su Ürünleri Avcılığını Düzenleyen Tebliğ” kapsamında tamamen yasakken gırgır avcılığı kısmen yasaklanmıştır. Ancak bölge sınırları dışında kalan alanlarda avcılık serbesttir (TVKGM, 2018).

3.3.3. Bitkisel Üretim ve Hayvancılık

Yöre insanın başlıca geçim kaynakları bitkisel üretim ve hayvancılıktır. Bölgede bitkisel üretim ile buğday, ayçiçeği, yonca, fiğ, kavun, karpuz ile domates başta olmak üzere (Yılmaz ve Serbest, 2005) yalnızca sulu tarımın yapıldığı yer olan Kavakköy’de çeltik üretimi ve diğer sebzeler üretilmektedir (TVKGM, 2018).

Büyük ve küçük baş hayvancılığın yanı sıra kümes hayvancılığı ve arıcılık da bölgenin geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Körfez başta sardalya ve hamsi olmak üzere, istavrit, karagöz, kefal, orkinos, lüfer, çinekop, mercan, mezigit, mırmır, sarpa, tekir, torik ve kalamar balık türlerinin sık görüldüğü kıyılardan biri olması sebebiyle balık avlanmasına imkân tanımaktadır (Yılmaz ve Serbest, 2005). Bölgenin ÖÇKB olarak ilan edilmesinin ardından trol avcılığı mutlak olarak yasaklanmıştır. Balık avcılığının yanı sıra bölgede tavşan, yabani ördek, kaz, bıldırcın, üveyik gibi türler avlanmasına izin verilmektedir (TVKGM, 2018).

3.4. Turizm

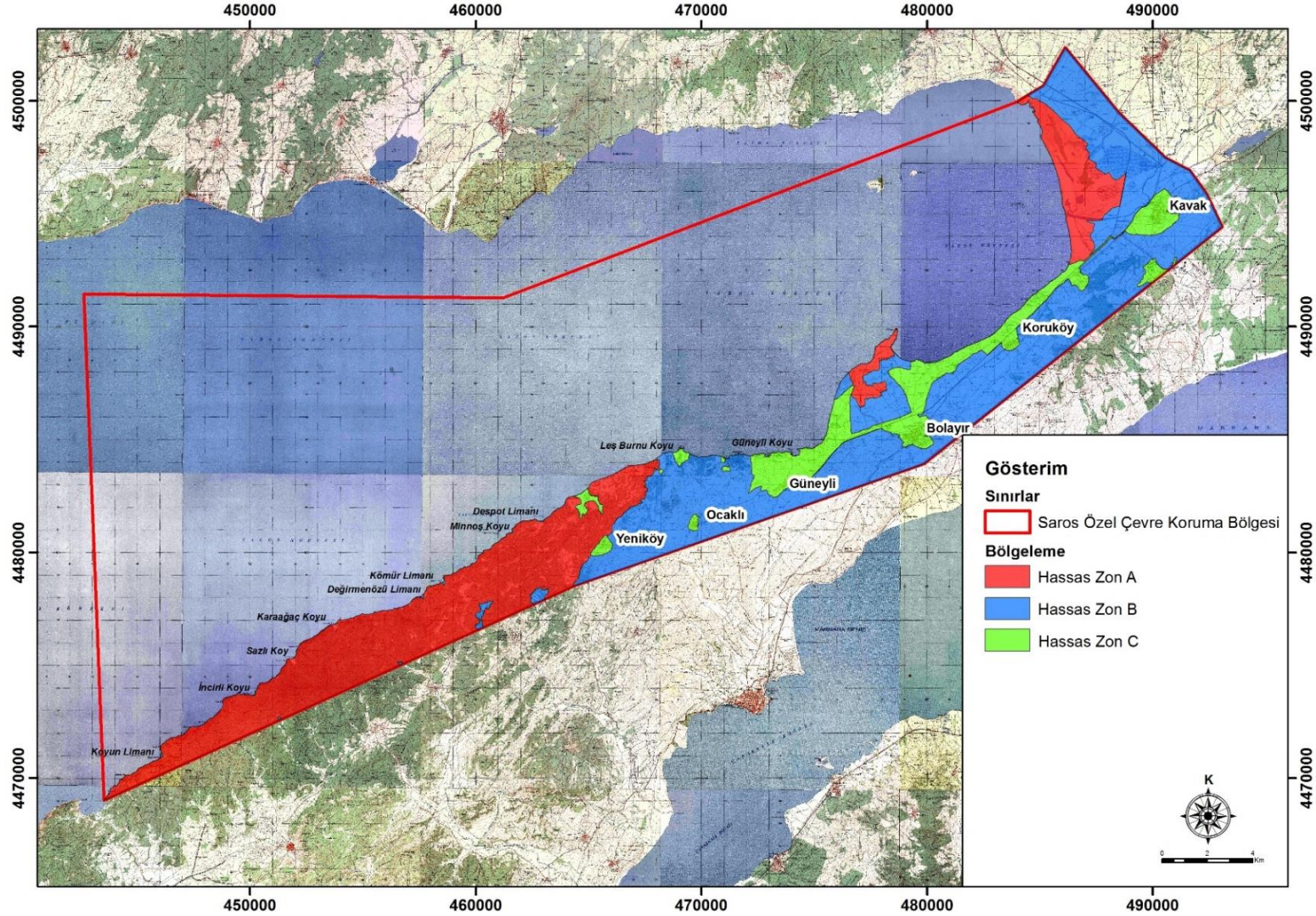
Saros Körfezi ÖÇKB kendine özgü doğal, tarihi ve kültürel değerler bakımından turizm potansiyeli oldukça yüksek bir bölgedir. Ayrıca yoğun nüfusa sahip illere olan yakınlığı, kıyı turizmine olanak sağlaması ve körfezin kendi kendini temizleme özelliği

sebebiyle turizm hareketliliği yaşanmaktadır. Özellikle alan içerisinde dalgıçlarda merak uyandıran Despot Kayalıkları, Kömür Limanı, Minnoş Adası, Minnoş Resifleri, Bebek Kayalıkları ve Ece Koyu alanlarının varlığı dalgıç turizmine teşvik etmektedir (TVKGM, 2012).

ÖÇKB sınırları içerisinde tarihi ve doğal güzelliklere ev sahipliği yapan Bolayır Beldesi'nde yer alan Baklaburnu Antik Bölgesi, doğası ve Baklaburnu Feneri ile oldukça ilgi gören bir bölgedir (TVKGM, 2014).

3.5. Koruma Yapıları

Saros Körfezi ÖÇKB'nin tamamı doğal sit alanı olmakla birlikte bölgede hassas alanlar Hassas A, B ve C Bölgesi olmak üzere kategorize edilmiştir (Şekil 33) (TVKGM, 2018).

Şekil 33. Saros Körfezi ÖÇKB bölgeleme haritası

Hassas A Bölgesi: Doğal, tarihi ve kültürel değerler bakımından bölgenin en zengini olan Hassas A Bölgesi aynı zamanda bölgenin olası tehditlerine karşı en hassas alanıdır. Kavak Çayı Deltası, Sazlı Koyu, arkeolojik sit alanları ve ormanlık alanlar bu bölgede olup hassasiyet duyarlılığına istinaden insan faaliyetleri büyük oranda kısıtlanmıştır.

Hassas B Bölgesi: II. derece doğal sit alanı olan Hassas B Bölgesi genel olarak tarım, mera alanları bunun yanı sıra tarım alanları içerisinde kalmış ormanlık alanlar ile arazi içerisinde sınırlı sayıda yapının bulunduğu alanlardır. Bölgede bulunan askeri alanlar sahip olduğu ormanlık alanlar sebebiyle Hassas B Bölgesi'ne katılmıştır.

Hassas C Bölgesi: Bölgenin neredeyse tamamı III. derece arkeolojik ve doğal sit alanıdır. Bu sebeple alanda yalnızca doğal ve kültürel değerlerin korunması ile zıt düşmeyecek düşük yoğunlukta turizm faaliyetlerine ve yerleşimlere izin verilir. Ayrıca alanda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından onaylanmış planlı yerleşimler ile hali hazırda yoğun yapılaşmanın bulunduğu alanlar yer almaktadır.

Saros Körfezi ÖÇKB sınırları içerisinde yer alan deniz alanları ve adalarda veri yetersizliği sebebiyle bölgeleme çalışması yapılamamıştır.

3.6. Kültürel Kaynak Değerleri

M.Ö. I. yüzyılda Romalıların egemenliğinde olan ve M.S. III. yüzyılda Gotların saldırısıyla işgal edilen Gelibolu Yarımadası farklı kültürlerle tanıklığı etmesiyle oldukça zengin bir kültürel potansiyele sahiptir. Bölgede, günümüzde birçoğu yok olmakla birlikte 164 tane camii, mescit, tekke ve zaviyelerin varlığından söz edilmektedir. Bunların dışında günümüze kadar ulaşabilen onarım ve yenileme işlemlerine maruz kalan 1385 yılında inşa edilen Ulu Cami ve 1407 yılında inşa edilen Azaplar Namazgahı da bulunmaktadır (TVKGM, 2014).

Saros ÖÇKB sınırları içerisine giren Bolayır Köyü'nde, Süleyman Paşa'nın vasiyeti üzerine bir zaviye, cami, imaret ve kervansaray yaptırılmıştır. Vefatından sonra yapılan zaviyeye defnedilerek türbeye dönüştürülmüştür. Günümüzde ise türbe ve cami hala ayakta olmakla birlikte türbenin yanında Namık Kemal'in mezarı yer almaktadır. XIX. yüzyılda köyün güneyinde yapılmış tabyaların denize hâkim olan kısmında Namazgah Tepe'de mermerden yapılı ve üzerine kitabeler kabartılmış bir dikili taş bulunmaktadır (TVKGM, 2014).

Kavakköy sınırları içerisinde ise geç dönemden kalan mezar kalıntıları mevcuttur. Bunun yanı sıra bölgede Kocaçeşme Köyü'nde Osmanlı eseri olan tek cepheli dilimli kemer nişli çeşme bulunmaktadır. Ancak tüm tarihi eserler bölgenin Ganos Fayı üzerinde olması sebebiyle depremlere maruz kalarak küçük bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiştir (TVKGM, 2014).

3.7. Yönetim Planının Analizi

3.7.1. Yönetişim Tipinin Tespiti

Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planı incelendiğinde yönetim; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı altında teşkilatlanan Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (TVKGM)'ye ait olup merkezi korunan alan otoritesince gerçekleştirilmektedir. Birden fazla kamu kurumu;

- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü,
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, İller Bankası Alt Yapı Uygulama Dairesi Başkanlığı,
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü,
- Çanakkale Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
- Çanakkale Orman Bölge Müdürlüğü
- Devlet Su İşleri 252. Şube Müdürlüğü
- Çanakkale İl Kültür Turizm Müdürlüğü
- Çanakkale İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
- Çanakkale İl Milli Eğitim Müdürlüğü
- Çanakkale İl Özel İdaresi
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı
- TKDK Çanakkale İl Koordinatörlüğü
- KOSGEB Çanakkale Hizmet Merkezi Müdürlüğü
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü
- Gelibolu İlçe Özel İdaresi
- Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Çanakkale Liman Başkanlığı

- Çanakkale Gençlik Hizmetleri Spor İl Müdürlüğü
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2. Bölge Müdürlüğü
- Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Bursa Bölge Müdürlüğü
- Türkiye Sualtı Sporları Federasyonu yönetiminde söz sahibidir.

Aynı zamanda yönetim yapısının içerisinde danışma kurulunun varlığı da söz konusudur. Bu doğrultuda IUCN'nin ortaya koymuş olduğu yönetim tiplerine göre Saroz Körfezi ÖÇKB B tipi-iş birliğine dayalı yönetim sınıfına girmektedir (Tablo 17).

Tablo 17. Saros Körfezi ÖÇKB yönetim tipini gösteren parametreler

Yönetim Tipleri Yönetim Parametreleri	A Tipi Yönetim	B Tipi Yönetim		C Tipi Yönetim	D Tipi Yönetim
		İşbirliğine Dayalı Yönetim	Ortaklaşa Yönetim		
Merkezi korunan alan otoritesince yönetilmek	x	x	x		
Devlet tarafından yönetilmek	x	x	x		
Yönetimde hiyerarşik yapının varlığı					
Tek bir mercii tarafından yönetilmek					
Birden fazla otorite tarafından yönetilmek		x	x		
Yönetim yapısı içinde danışma kurulunun varlığı		x			
Yönetim yapısının içinde çoklu paydaş kurulunun varlığı					
Korunan alan arazisinin satın alınması ya da kiralanması					
Özel şahıslar tarafından yönetilmek					
Yerel halk ve topluluklar tarafından yönetilmek					

3.7.2. Etkin Yönetim Bileşenler Havuzunun Oluşturulması ve Bileşenlerin Puanlanması

Yönetim planının oluşturulmasında yer alan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı-Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Çanakkale Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, Tarım ve Orman Bakanlığı, Çanakkale İl Kültür ve Turizm

Müdürlüğü, Çanakkale Orman Bölge Müdürlüğü çalışan 15 uzman kişi tarafından anket çalışması ile (Ek-1) her bileşenin (adlanmışlık, uygun hacim, katılımcılık, erişilebilirlik, gerçekçilik, uyarlanabilirlik, sistematik yaklaşım, sürdürülebilirlik, resmiyet, yenilikçilik, süreç odaklılık, nicelik yerine nitelik, uygulayacaklar tarafından hazırlanması, çok disiplinli ekiplerce hazırlanması, anlaşılabilirlik, yönetim amaç ve hedeflerin belirlenmesi, paydaşların alan ile ilgili çıkarlarının tanımlanması, bilinçlendirme programının varlığı, yeterli fiziksel kaynakların tanımlanması (altyapı yönetim merkezi, toplantı salonu, ziyaretçi salonu vb.; ekipman, ulaşım aracı, iletişim ekipmanı, güvenlik ekipmanı, uniformalar vb.; bütçe) ve izleme-değerlendirme programının varlığı) 1-20 aralığında önem sırasına göre sıralanması istenmiştir. Önem sırasını belirleyebilmek amacıyla bileşenler ağırlıklandırılmıştır.

Ağırlıklandırma yapılırken birinci sırada tercih edilen bileşen 20, ikinci bileşen 19, üçüncü bileşen 18 ile, diğer bileşenler ise düşerek en son yirminci bileşen 1 ile çarpılmıştır. Bunun için aşağıdaki formül kullanılmıştır.

$$a=(n_1 \times 20)+(n_2 \times 19)+\dots+(n_{20} \times 1)$$

a=ağırlık katsayısı

n=anketlerde ilgili bileşen için alınan yanıt sayısı

1= “önemsiz” seçeneğinin puanı

20= “çok önemli” seçeneğinin puanı

Örneğin; ankete katılan 15 uzman kişiden yönetim planı bileşenlerinden olan katılımcılığa 2’şer kişi 1 ve 18, 1’er kişi sırasıyla; 2, 3, 4, 5, 8, 10, 14, 16 ve 3 kişi ise 6 puan vermiştir. Formülde yerine koyduğumuzda “katılımcılık” bileşenin ağırlık katsayısı;

$$a=(2 \times 20)+(1 \times 19)+(1 \times 18)+(1 \times 17)+(1 \times 16)+(3 \times 15)+(0 \times 14)+(1 \times 13)+(0 \times 12)+(1 \times 11)+ \\ (0 \times 10)+(0 \times 9)+(0 \times 8)+(1 \times 7)+(0 \times 6)+(1 \times 5)+(0 \times 4)+(2 \times 3)+(0 \times 2)+(0 \times 1)=197 \text{ dir.}$$

Yapılan uzman anketi doğrultusunda her bileşen için elde edilen ağırlıklandırma değeri Tablo 18’de verilmektedir.

Tablo 18. Yönetim planı bileşenlerinin ağırlıklandırılmış puanları

Yönetim Planı Bileşenleri	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Toplam
Adanmışlık	1	1	3	-	-	1	1	1	-	-	-	-	1	-	1	1	2	-	2	-	166
Uygun Hacim	1	-	1	1	-	1	1	-	-	2	2	1	1	2	1	-	1	-	-	-	167
Katılımcılık	2	1	1	1	1	3	-	1	-	1	-	-	-	1	-	1	-	2	-	-	197
Erişilebilirlik	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	3	-	-	-	1	-	1	1	2	3	91
Gerçekçilik	1	4	-	-	2	-	1	-	-	1	3	1	-	1	1	-	-	-	-	-	205
Uyarlanabilirlik	-	-	-	2	-	1	-	-	1	-	1	2	1	1	2	-	1	2	-	1	127
Sistematiik yaklaşım	1	1	1	-	3	-	1	-	3	-	1	2	-	-	-	1	-	-	-	-	188
Sürdürülebilirlik	1	2	2	2	-	1	1	2	-	1	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	214
Resmîyet	2	-	1	-	1	2	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	-	1	1	2	161
Yenilikçilik	-	-	1	1	2	-	1	1	-	3	1	2	-	1	-	2	-	-	-	-	172
Süreç Odaklılık	-	-	1	-	1	2	-	3	2	1	-	1	2	-	-	1	-	-	-	1	169
Nicelik Yerine Nitelik	-	2	-	-	-	-	1	2	1	2	-	3	2	-	-	1	-	-	-	-	160
Uygulayacaklar Tarafından Hazırlanması	-	2	-	4	-	-	1	2	1	-	1	-	-	-	2	1	-	-	-	1	186
Çok Disiplinli Ekipçe Hazırlanması	2	-	3	1	1	-	-	-	-	1	1	-	1	4	-	-	1	-	-	-	183
Anlaşılabilirlik	-	2	-	2	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-	4	2	1	126
Yönetim Amaç ve Hedeflerin Tanımlanması	4	-	1	-	-	2	4	-	-	1	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	217
Paydaşların Alanla İlgili Çıkarlarının Tanımlanması	-	-	-	-	1	-	1	1	1	-	-	1	-	-	2	1	-	1	2	4	92
Bilinçlendirme Programının Varlığı	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	1	-	2	2	3	1	3	-	87
Yeterli Fiziksel Kaynakların Tanımlanması	-	-	-	-	-	-	-	3	2	-	-	-	1	2	-	2	2	-	2	1	108
İzleme – Değerlendirme Programının Varlığı	-	-	-	-	2	-	1	-	-	1	-	-	3	2	-	-	2	3	1	-	114

Elde edilen veriler doğrultusunda bileşenlerin ağırlıklandırma sıralaması şu şekildedir (Tablo 19).

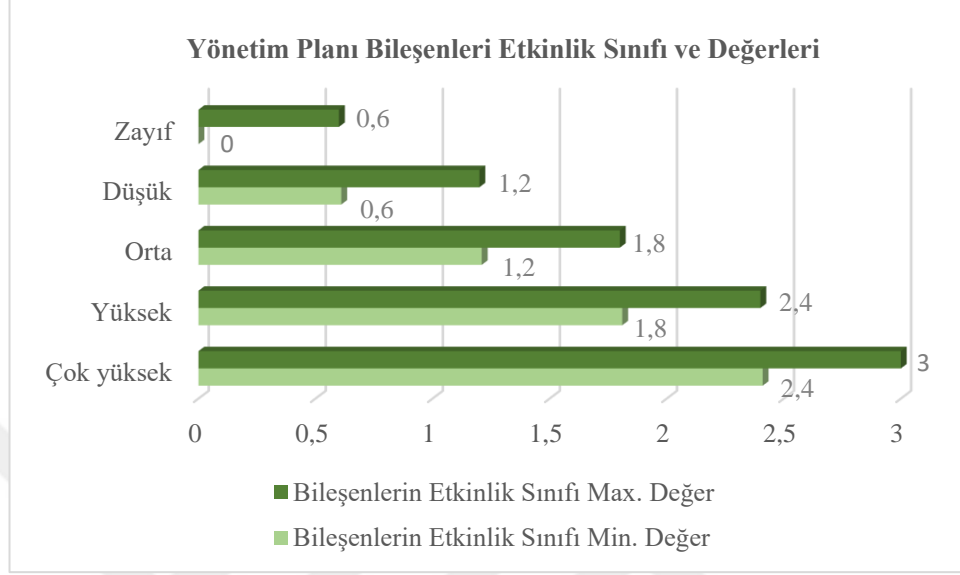
Tablo 19. Yönetim planı bileşenlerinin ağırlıklandırılmış sıralaması

Yönetim Planı Bileşenleri	Toplam
Yönetim Amaç ve Hedeflerin Tanımlanması	217
Sürdürülebilirlik	214
Gerçekçilik	205
Katılımcılık	197
Sistemik yaklaşım	188
Uygulayacaklar Tarafından Hazırlanması	186
Çok Disiplinli Ekipçe Hazırlanması	183
Yenilikçilik	172
Süreç Odaklılık	169
Uygun Hacim	167
Adanmışlık	166
Resmiyet	161
Nicelik Yerine Nitelik	160
Uyarlanabilirlik	127
Anlaşılabilirlik	126
İzleme – Değerlendirme Programının Varlığı	114
Yeterli Fiziksel Kaynakların Tanımlanması	108
Paydaşların Alanla İlgili Çıkarlarının Tanımlanması	92
Erişilebilirlik	91
Bilinçlendirme Programının Varlığı	87

Bu aşamadan sonra yönetim planına hâkim olan uzmanlar tarafından her bir bileşen; “1” yönetim planında az, “2” orta ve “3” ise çok etkin olacak şekilde 1-3 aralığında 3’lü Likert yöntemi kullanılarak puanlanmıştır. Yapılan bu Likert yönteminde; her bir bileşenin kendi arasındaki ortalama etkinlik düzeyini ve etkinlik sınıfını ve aynı zamanda da tüm bileşenler nezdinde Saros Körfezi ÖÇKB Yönetim planının genel ortalama etkinlik değeri ve etkinlik sınıfını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu şekilde Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planının etkinliği matematiksel olarak ortaya konmuştur.

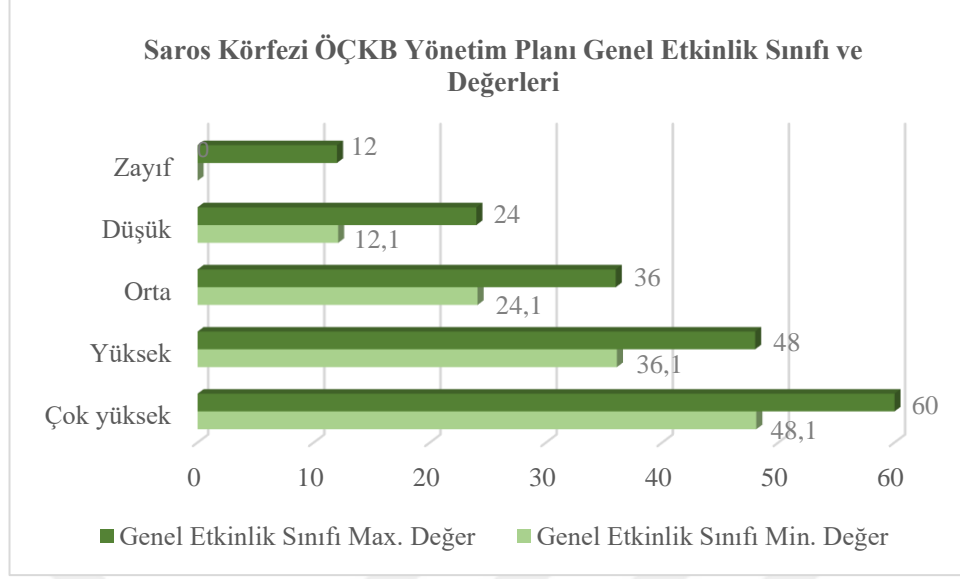
Bileşenlere 1 ile 3 aralığında verilen puanların cevap sayısı ile çarpımlarının toplanması ile her bir bileşenin ağırlıklandırma puanı hesaplanmıştır. Ağırlıklandırma puanının kişi sayısına bölünmesi ile bileşenlerin ortalama etkinlik değerleri saptanmıştır. Bileşenler zayıf-düşük-orta-yüksek ve çok yüksek olmak üzere beş farklı etkinlik sınıfı olarak kategorize edilmiştir. Bu sınıflara ilişkin puanlar belirlenirken ise bir bileşenin alabileceği maksimum ağırlık değeri kişi sayısına bölünmüş ardından beş farklı sınıf olduğu için sınıf sayısına bölünerek bir bileşen için etkinlik sınıfının puanları ortaya konmuştur.

Buna göre yönetim planı bileşenleri etkinlik sınıfları ve değerleri Şekil 34'te gösterilmektedir.

Şekil 34. Yönetim planı bileşenleri etkinlik sınıfı ve değerleri

Yönetim planının genel etkinlik sınıfları da zayıf-düşük-orta-yüksek ve çok yüksek olmak üzere beş farklı etkinlik sınıfı olarak kategorize edilmiştir. Bu etkinlik sınıflarına ilişkin puanlar belirlenirken bileşenlerin alabileceği maksimum ağırlık değerleri toplanıp etkinlik sınıf sayısına bölünmüş ve ardından kişi sayısına bölünerek genel etkinlik sınıfı puanları belirlenmiştir. Bu doğrultuda Yönetim planının genel etkinlik sınıfı ve değerleri Şekil 35'te gösterilmiştir.

Şekil 35. Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planı genel etkinlik sınıfı ve değerleri

Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planının genel ortalama etkinlik değeri 43,87 olarak saptanmıştır. Bu doğrultuda genel etkinlik sınıfı “**YÜKSEK**” olarak belirlenmiştir (Tablo 20).

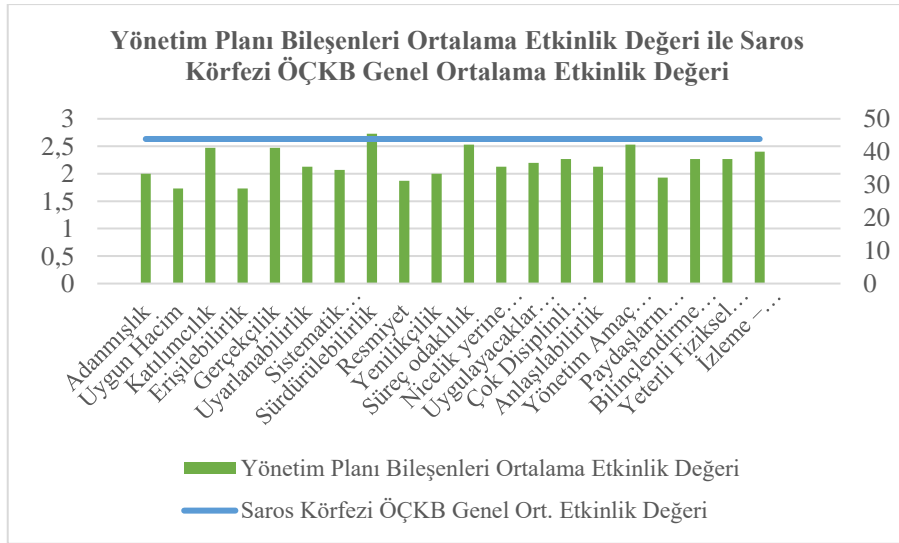
Tablo 20. Yönetim planı bileşenlerinin ortalama etkinlik değeri ve etkinlik sınıfları

Yönetim Planı Bileşenleri	Ağırlık Puanı	ÖLÇÜM			Ortalama Etkinlik Değeri	Etkinlik Sınıfı
		1	2	3		
Adanmışlık	30	6	3	6	2,00	Yüksek
Uygun Hacim	26	5	9	1	1,73	Orta
Katılımcılık	37	2	4	9	2,47	Çok yüksek
Erişilebilirlik	26	4	11	-	1,73	Orta
Gerçekçilik	37	1	6	8	2,47	Çok yüksek
Uyarlanabilirlik	32	3	7	5	2,13	Yüksek
Sistemik yaklaşım	31	3	8	4	2,07	Yüksek
Sürdürülebilirlik	41	1	2	12	2,73	Çok yüksek
Resmiyet	28	6	5	4	1,87	Yüksek
Yenilikçilik	30	2	11	2	2,00	Yüksek
Süreç Odaklılık	38	-	7	8	2,53	Çok yüksek
Nicelik Yerine Nitelik	32	3	7	5	2,13	Yüksek
Anlaşılabilirlik	32	3	7	5	2,13	Yüksek

Tablo 20'nin devamı

Yönetim Planı Bileşenleri	Ağırlık Puanı	ÖLÇÜM			Ortalama Etkinlik Değeri	Etkinlik Sınıfı
		1	2	3		
Uygulayacaklar Tarafından Hazırlanması	33	2	8	5	2,20	Yüksek
Çok Disiplinli Ekipçe Hazırlanması	34	2	7	6	2,27	Yüksek
Yönetim Amaç ve Hedeflerin Tanımlanması	38	2	3	10	2,53	Çok yüksek
Paydaşların Alanla İlgili Çıkarlarının Tanımlanması	29	6	4	5	1,93	Yüksek
Bilinçlendirme Programının Varlığı	34	5	7	3	2,27	Yüksek
Yeterli Fiziksel Kaynakların Tanımlanması	34	2	7	6	2,27	Yüksek
İzleme – Değerlendirme Programının Varlığı	36	1	7	7	2,40	Yüksek
GENEL ORT. ETKİNLİK DEĞERİ					43,87	
GENEL ETKİNLİK SINIFI						YÜKSEK

Yönetim planı bileşenlerinin ortalama etkinlik değeri ve Saros Körfezi ÖÇKB genel ortalama etkinlik değerine ilişkin grafik Şekil 36'da gösterilmektedir.

Şekil 36. Yönetim planı bileşenleri ortalama etkinlik değeri ile Saros Körfezi ÖÇKB genel ortalama etkinlik değeri

3.8. Yönetim Planının Katılımcı Boyutunun İrdelenmesi

3.8.1. Paydaş Analizi

Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planı oluşturulurken; bölgede var olan veya gelişebilecek olası problemlerden ya da yönetimde alınan kararlardan doğrudan-dolaylı bir şekilde etkilenebilecek taraflar sürece dahil edilmiştir. Bunlar 21 adet kamu kurumu, 1'er valilik ve kaymakamlık, 9 adet yerel yönetim, 4 adet askeri kuruluş, 1 üniversite, 11 adet STK ve 2 adet özel sektörden oluşmaktadır. Bu bağlamda süreçte var olan paydaşlar Tablo 21'de gösterilmektedir.

Tablo 21. Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planında yer alan paydaşlar

PAYDAŞLAR	Kamu Kurumu
	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü • Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü • İller Bankası Alt Yapı Uygulama Dairesi Başkanlığı • Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü • Çanakkale Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü • Çanakkale Orman Bölge Müdürlüğü • Devlet Su İşleri 252. Şube Müdürlüğü • Çanakkale İl Kültür Turizm Müdürlüğü • Çanakkale İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü • Çanakkale İl Milli Eğitim Müdürlüğü • Çanakkale İl Özel İdaresi • Güney Marmara Kalkınma Ajansı • TKDK Çanakkale İl Koordinatörlüğü • KOSGEB Çanakkale Hizmet Merkezi Müdürlüğü • Orman ve Su İşleri Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü • Gelibolu İlçe Özel İdaresi • Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Çanakkale Liman Başkanlığı • Çanakkale Gençlik Hizmetleri Spor İl Müdürlüğü • Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2. Bölge Müdürlüğü • Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Bursa Bölge Müdürlüğü • Türkiye Sualtı Sporları Federasyonu
Valilik ve Kaymakamlık	<ul style="list-style-type: none"> • Çanakkale Valiliği • Gelibolu Kaymakamlığı

Tablo 21'in devamı

PAYDAŞLAR	Yerel Yönetimler	<ul style="list-style-type: none"> • Çanakkale Belediyesi • Gelibolu Belediyesi • Evreşe Belde Belediyesi • Kavakköy Beldesi • Bolayır Köyü Muhtarlığı • Ocaklı Köyü Muhtarlığı • Yeniköy Köyü Muhtarlığı • Koruköy Köyü Muhtarlığı • Güneyli Köyü Muhtarlığı
	Askeri Kuruluşlar	<ul style="list-style-type: none"> • 2. Kolordu Komutanlığı • Sahil Güvenlik Çanakkale Grup Komutanlığı • İl Jandarma Komutanlığı Çevre Koruma Timi • Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
	Akademik Kurumlar	<ul style="list-style-type: none"> • Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Biyoloji Bölümü • Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Su Ürünleri Mühendisliği Bölümü
	Özel Sektör	<ul style="list-style-type: none"> • Türkiye Elektrik Dağıtım A. Ş. • Altınoluk Planlama
	Sivil Toplum Kuruluşları	<ul style="list-style-type: none"> • Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası • Çanakkale Ziraat Odası • Gelibolu Ziraat Odası • Güneyli Sahili Güzelleştirme Derneği • Kavakköy Su Ürünleri Kooperatifi • Güneyli Köyü Üretim ve Tüketim Pazarlama Kooperatifi • Yeniköy Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi • Güneyli Köyü Su Ürünleri Üretim ve Değerlendirme Kooperatifi • Evreşe Beldesi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi • Deniz Temiz Derneği • Saros Diving Dalış Klubü

3.8.2. Katılım Derecesinin Tespiti

Merkeziyetçi ve tek taraflı yönetim anlayışı değişen ve gelişen dünya şartları ile yerini toplumun ihtiyaçlarına cevap veren farklı konularda uzmanların ve yerel halkın katılımının teşvik edildiği anlayışa bırakmaktadır. Ancak paydaşların karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine katılım dereceleri sosyo-kültürel ve ekonomik vb. nedenlerle farklılık göstermektedir. Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planı kapsamında tüm paydaşların sürece katılım dereceleri arasında da farklılıklar söz konusudur.

Sektörel olarak değişkenlik göstermekle beraber bölgedeki yönetim uygulamalarından sorumlu olan kamu kurum ve kuruluşları sürece bilgi vererek kısmen de fikir bildirerek

katılım sağlamaktadır. Yönetim planının uygulanması konusunda görevli olan valilik ve kaymakamlıklar ise mevzuatları gereği yönetim planının işleyişinden sorumlu olup fikir bildirerek katılım göstermekte ve yerel yönetimler ise bölgenin tanıtımı ile sorumlu olup pasif katılım göstermektedir. Bölgede alan kullanıcı olan askeri kuruluşlar da yasa dışı faaliyetlerin denetimi ile ilgilenerek bilgi vererek katılım göstermektedir. Üniversiteler, yetkili kurum tarafından istenen alana ilişkin karasal-denizel ve kuş türlerine bilimsel olarak araştırarak envanterini ortaya koymaktadırlar. Yapılan çalışmalar neticesinde alanın korumasında rol oynayan olumlu kararların alınmasında etkilidirler. Ancak karar alma sürecinde etkili olmayıp yalnızca bilimsel olarak ortaya konan konularda görüş bildirerek paydaşların bilgi vererek katılım derecesinde katılım göstermektedirler. STK ve özel sektör bölgenin potansiyel değerini yerel ve ulusal kanallarda tanıtımını yaparak tanınırlığını artırmaktan sorumludurlar. Sürecin başlangıcından nihai karar sürecine kadar süreçte yer almamaları sebebiyle pasif katılım söz konusudur.

Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planı sürecinde yer tüm paydaşlara ilişkin mevcut katılım tipi Tablo 22’de gösterilmektedir.

Tablo 22. Paydaş gruplarına ilişkin mevcut katılım

PAYDAŞLAR	KATILIM TİPİNİ GÖSTEREN FAALİYETLER	MEVCUT KATILIM TİPİ
Kamu Kurumları	<ul style="list-style-type: none"> ÖÇKB yönetimi Kaçak yapı ve su analizi denetimi Turizm master planı işleyişini sürdürmek ve turistik mekanların ruhsatlandırılması vb. 	Fonksiyonel Katılım
Valilik ve Kaymakamlık	<ul style="list-style-type: none"> Saros Körfezi ÖÇKB Yönetim Planı Yürütme Komitesini kurmak ve işletmek Dörder aylık dönemler halinde yönetim planı uygulamalarını değerlendirmek vb. 	Fikir Bildirerek Katılım
Askeri Kuruluşlar	<ul style="list-style-type: none"> Alan kullanıcısı olmasının yanı sıra görev alanı dahilinde yasadışı avcılığın denetlenmesi ve önlenmesinden sorumlular. Ayrıca bölgede korunması gerekli görülen bitki ve kuş türleri ile Posidonoia çayırlarının korunması ve tanıtılması 	Paydaşların Bilgi Vererek Katılımı

Tablo 22'nin devamı

PAYDAŞLAR	KATILIM TİPİNİ GÖSTEREN FAALİYETLER	MEVCUT KATILIM TİPİ
Yerel Yönetimler	<ul style="list-style-type: none"> • Yöre insanları ve dış ziyaretçiler için Su Altı Dalış Eğitim Merkezi oluşturma • Bölgenin ekoturizm alanlarını belirlemek ve nazım imar planına işlemek • 5 Yıllık uygulama periyodunda turizmin geliştirilmesine yönelik alanın doğal, tarihi ve kültürel değerlerinin ulusal ve uluslararası düzeyde tanınırlığının artırılması • Yörenin tarihi, kültürel ve doğal değerleriyle ilgili tanıtım metninin web sitelerinin (Çanakkale Valiliği, ilgili Kaymakamlıklar ve Belediyeler) tanıtım sayfasına eklenmesini sağlama 	Pasif Katılım
Üniversiteler	<ul style="list-style-type: none"> • Öncelikli karasal ve denizel bitki türleri ile ilgili bilgi boşluğunun giderilmesi ve korunması • Yönetim Planı süresince Saros Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesindeki kuş varlığının tespit edilmesi ve korunması • Kuş Gözlem Kulesi yapmak 	Paydaşların Bilgi Vererek Katılımı
STK ve Özel Sektör	<ul style="list-style-type: none"> • Saros Körfezi tanıtım filmi yaptırmak, yerel ve ulusal kanallarda yayınlamak • Alanın interaktif haritasını hazırlayıp paylaşmak 	Pasif Katılım

3.8.3. Kullanılan Yöntem ve Tekniklerin Analizi

Multidisipliner yaklaşımı hedef alan katılımcı yaklaşımda etkili politikalarla zemin yaratmak ve katılım sürecini kolaylaştırmak için farklı yöntem ve teknikler söz konusudur. Grup odakları, paydaş analizi, yerinde gözlemden yuvarlak masa toplantıları, anket ve STK'larında gönüllü olmaya kadar birçok farklı teknikler bulunmaktadır.

Saros Körfezi ÖÇKB kapsamında süreçte yer alan tüm paydaşlara ilişkin katılım dereceleri ve teknikleri Örnek Paydaş Bilgi Formu'nda verilmektedir (Tablo 23).

Tablo 23'ün devamı

YÖNETİM PLANINDA KULLANILAN TEKNİKLER

PAYDAŞLAR		Odak Grup Görüşmeleri	Beyin fırtınası	Haritalama ve modelleme	Araştırma ve etüt çalışmaları	Broşür, poster, tabela ve promosyon ürünleri dağıtımı ve tanıtım filmi yapmak	Bilgilendirme ve eğitim çalışmaları	Yarı yapılmış anketler	Yuvarlak masa toplantıları	Yerinde gözlem			
PAYDAŞLAR	Üniversiteler			x	x						✓	Paydaşların pasif katılımı	
												Paydaşların bilgi vererek katılımı	
												Paydaşların fikir bildirerek katılımı	
												Fonksiyonel katılım	
												İşlevsel katılım	
	STK ve Özel Sektör												İnteraktif katılım
							x					✓	Kendiliğinden inisiyatif olarak katılım
													Paydaşların pasif katılımı
													Paydaşların bilgi vererek katılımı
													Paydaşların fikir bildirerek katılımı
												Fonksiyonel katılım	
												İşlevsel katılım	
											İnteraktif katılım		
												Kendiliğinden inisiyatif olarak katılım	

PAYDAŞ KATILIM DEREJESİ

3.9. Katılımcı Yaklaşım Çerçeve İlkelerinin Belirlenmesi

Amaç;

- ÖÇKB’lerde etkin ve kapsamlı ekolojik korumanın yanı sıra doğal kaynak değerlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak için uygun katılımcı yöntem ve teknikler ile etki düzeyini artıracak stratejiler geliştirilmesi

Hedefler;

- Yönetişim tipinin tespiti ile ÖÇKB’nin yönetimde söz sahibi olan paydaşların belirlemesi
- Katılımcı yaklaşımla yönetim planının değişen şartlara ve olası potansiyel olumsuzluklara karşı uyarlanabilir olması
- Paydaşların alanla ilgili çıkarların tanımlanması
- Katılımcı yaklaşım süreç öncesi ve sonrasına yönelik olarak bilinçlendirme programlarının var olması
- İlgili tüm paydaşların sürece pasif katılım yerine aktif olarak dahil edilmesi
- Her paydaş için ÖÇKB yönetim sürecine katılımda farklı düzeylerde katılım ve her katılım derecesinde ihtiyaç paralelinde yöntem ve tekniklerin kullanılması

Yöntem;

- Koruma hedefleri kapsamında farklı meslek disiplinlerinden uzman kişiler bir araya getirilerek uzman ekibin kurulması
- Katılımcı yaklaşıma ilişkin alt faaliyetler için eğitim programlarının hazırlanması
- Yeterli fiziksel kaynakların tanımlanması
- Değişen şartlara uyumlu iş-zaman programının hazırlanması
- Paydaşlar arasındaki farklılık ve güçlükleri ortadan kaldıracak stratejilerin geliştirilmesi
- Paydaşlar erişim noktasında etkili ulaşım araçlarının belirlenmesi

Yönetim ilkeleri;

- Katılımcı yönetim ile tüm paydaşların sorunları tespit edilerek bu sorunlara yönelik çözümler geliştirecek stratejilerin geliştirilmesi
- Alınan kararlar ile uygulamaların paralellik göstermesi
- Alınan kararların ve uygulamaların açık, net, anlaşılabilir ve uyarlanabilir olması
- Devlet tarafından ve merkezi otoriteyle yönetilen korunan alanlarda yönetim tipinin iş birliğine dayalı yönetim tipine sahip olması

4. İRDELEME

Son yıllarda özel nitelikli alanların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için birçok girişimde bulunulmuştur. Önceleri yalnızca insan faaliyetlerinin kısıtlandığı ya da sınırlandırıldığı bu alanlarda, koruma-kullanma dengesinin sağlanamaması, katılımcı odaklı, etkin ve uygulanabilir yönetim planlarına sahip olmaması gibi ortaya çıkan sorunlar nedeniyle istenilen düzeyde koruma elde edilememiştir. Özellikle biyoçeşitlilik ve doğal kaynak değerleri bakımından oldukça önem arz eden ÖÇKB'lerde katılımcı yaklaşımla ile koruma ve yönetimin sağlanamaması nedeniyle tahribatlar görülmektedir (Yenilmez Arpa, 2011; Düzgüneş ve Demirel, 2018 ve Akyol, 2020). Bu durum yerelden dünya geneline birçok fayda sağlayan ÖÇKB'lerin, klasik ve merkezi hükümet anlayışı ile korumanın yerine daha etkili, akılcı, yerelden koruma ve yönetme gerekliliğini meydana getirmiştir. Bu bağlamda karar alma ve uygulama aşamalarında paydaş gruplarının aktif katılımı ve yönetim planlarının oluşturulmasında kullanılan politika, strateji ve programların sürdürülebilir yönetim boyutu ile ilişkilendirilmesi akılcı yönetimi sağlayan araçlar olarak görülmektedir (Güneş, 2011).

4.1. Yönetişim Tipinin Değerlendirilmesi

Amerika'nın korunan alanlar için temel kılavuzuna bakıldığında korunan alanlarda yetki daha çok yerel ve topluluk kuruluşlarına ait olup yüksek katılımın görüldüğü C veya D tipi yönetişime rastlanmaktadır. Aynı şekilde İngiltere'nin genel yönetim planı kılavuzuna bakıldığında da multidisipliner çoklu paydaş gruplarının aktif katılımı ile oluşturulan yönetim planı ve yönetim sürecinin var olduğu görülmektedir (The Countryside Agency, 2005). Ülkemizde ise korunan alanlar merkezi hükümetlerde devlet tarafından hiyerarşik yapı ile yönetilmektedir. Ancak son yıllarda Yıldız Dağları Biyosfer Rezervi ve Küre Dağları Milli Parkı gibi korunan alanlar başta olmak üzere katılımcı yaklaşım mümkün olduğu kadar yönetim planları içerisine entegre edilmeye başlanmıştır.

Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planı irdelendiğinde B tipi yönetişime girdiği görülmektedir. B tipi yönetişimde genel yetki ve sorumluluk bir devlet kuruluşuna ait olup, kendi içerisinde danışma kurulunun varlığı (B1) ve çoklu paydaş yönetim kurulunun (B2)

nedeniyle ikiye ayrılmaktadır. Yönetim planına göre yönetim yapısı içerisinde danışma kurulunun var olması sebebiyle B1 tipi iş birliğine dayalı yönetişime sahip olduğu görülmektedir. Bölgede STK'lar tarafından satın alınan ya da kiralanmış herhangi bir arazi bulunmamakla beraber özel şahıs yönetimi ve yerel halk ile topluluklar tarafından yönetim de söz konusu değildir. Bu sebeple C ve D tipi yönetişim olması mümkün değildir.

4.2. Anket Bulgularının Değerlendirilmesi

4.2.1. Yönetim Planı Bileşenlerinin Ağırlıklandırılmış Önem Sıralamasına Göre Değerlendirilmesi

15 kişiden oluşan uzman grubuna yönelik anketle yapılan yönetim planı bileşenlerinin ağırlıklandırılmış önem sıralamasına göre “Yönetim Amaç ve Hedeflerin Belirlenmesi” ilk sırada yer almıştır. Alana ilişkin yönetim amaç ve hedeflerinin tanımlandığı ve bu amaç ve hedeflere ulaşmak için tutarlı bir yönetim planının hazırlanması gerektiği gerekçesiyle en önemli bileşen olarak görülmektedir. Etkin ve sürdürülebilir yönetim planı için tüm bileşenlerin sürdürülebilir olması gerekir. Ancak yapılan değerlendirmelerde uzmanlar “Sürdürülebilirliği” tek başına değerlendirdiğinden ve planın çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan sürdürülebilir olmasının oldukça önemli olmasından dolayı ikinci sırada yer almaktadır. Günümüz şartları ve gelecek olası senaryolara karşı ölçülebilir ve gerçekçi yaklaşımları içermesinin öneminden dolayı “Gerçekçilik” üçüncü sırada yer alırken, alandan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek tüm paydaşlar tarafından hazırlanması gerekçesiyle “Katılımcılık” dördüncü sırada ve alınan kararlar konuyla ilgili bilgi ve analizler neticesinde elde edilen verilere dayanması gerekçesiyle “Sistemik Yaklaşım” beşinci sırada değerlendirilmiştir.

Bir yönetim planında katılımcılığı gerçekleştirmek için nitelikli maliyet-zaman programının hazırlanması son derece önemlidir. Ancak maliyet açısından bakıldığında “Yeterli Fiziksel Kaynakların Tanımlanması” son sıralarda değerlendirilmiştir. En önemli bileşenlerden olan “Katılımcılık” ile “Paydaşların Alanla İlgili Çıkarlarının Tanımlanması” birbiri ile ilişkili olmasına rağmen, “Katılımcılık” dördüncü sırada değerlendirilirken, “Paydaşların Alanla İlgili Çıkarlarının Tanımlanması” on sekizinci sırada yer aldığı görülmektedir. Etkin bir katılım için planın herkes tarafından kolaylıkla erişilebilir olması da oldukça önemlidir. Erişilebilirlik sayesinde doğrudan ya da danışmanlık kuruluşları

aracılığıyla yorum yapma ya da görüş bildirme fırsatı verilmektedir. Ancak yapılan değerlendirmeler sonucunda “Erişilebilirlik” on dokuzuncu sırada yer alırken, “Bilinçlendirme Programının Varlığı” ise en son sırada yer almıştır.

“Gerçekçilik”, “Yenilikçilik”, “Süreç Odaklılık” ve “Uyarlanabilirlik” birbirini tamamlayan bileşenler olmasına rağmen “Gerçekçilik” üçüncü sırada değerlendirilirken “Yenilikçilik” sekizinci sırada, “Süreç Odaklılık” dokuzuncu sırada ve “Uyarlanabilirlik” on dördüncü sırada değerlendirilmiştir.

4.2.2. Yönetim Planı ve Bileşenlerinin Etkinlik Değeri ile Etkinlik Sınıflarının Değerlendirilmesi

“Katılımcılık”, “Yönetim Amaç ve Hedeflerin Belirlenmesi”, “Gerçekçilik”, “Sürdürülebilirlik” ile “Süreç Odaklılık” bileşenleri çok yüksek etkinlik sınıfında yer alırken; “Uygun Hacim” ve “Erişilebilirlik” bileşenleri ise orta etkinlik sınıfında yer almaktadır. Diğer tüm bileşenler ise yüksek etkinlik sınıfı olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzmanlar her bileşeni kendi içinde değerlendirdiğinde verilen cevap sayısını göre bileşenler ağırlıklandırılıp ardından kişi sayısına ve etkinlik sınıfı sayısına bölünmüştür. Buradan hareketle yönetim planının etkinlik sınıfı “yüksek” olarak saptanmıştır.

Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planının ortalama etkinlik değeri ve sınıfı belirlenirken orta sınıfta yer alan bileşenler (Uygun Hacim ve Erişilebilirlik) kapsamında irdelendiğinde planın hem hacimsel olarak amaç ve hedeflere uygun içerikleri yansıtan bir doküman niteliğinde olması hem de yalnızca ilgili bakanlığın web sayfasından değil televizyon, basın ve görsel medya, basın bildirisi, broşür gibi birçok mecralarda ulaşılabilir olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra yüksek sınıfta yer alan bileşenlerin; farklı disiplinlerinin bir araya gelerek ve uygulayacaklar kişiler tarafından sürece kendilerini adayarak hazırlanması, planın hazırlanmasında yer alan tüm paydaşların alan ile ilgili menfaatlerinin ortaya konması ve planın değişen koşullara uyum sağlayabilecek esneklikte olması oldukça önemlidir. Bu şekilde orta ve yüksek etkinlik sınıfında yer alan bileşenlerin çok yüksek etkinlik sınıfında yer alması mümkündür.

4.3. Yönetim Planının Katılımcı Boyutunun Değerlendirilmesi

Yönetim planındaki paydaşlar incelendiğinde görülmektedir ki, kamu kurumu, valilik ve kaymakamlık, yerel yönetimler, askeri kuruluşlar, akademik kurum, STK ve özel sektörden oluşmaktadır. Teknik açıdan bakıldığında paydaşlar sürece katılmıştır. Ancak katılım tipleri değerlendirildiğinde; kamu kurumları fonksiyonel katılım, valilik ve kaymakamlık fikir bildirerek katılım, askeri kuruluşlar ve akademik kurumlar bilgi vererek katılım gösterirken; yerel yönetimler, STK ve özel sektörlerin pasif katılım gösterdiği görülmektedir. Ancak paydaşların pasif katılımdan ziyade demokratik işleyiş sağlaması, daha etkili kararlar alınmasına imkân tanınması ve yerel organizasyon yapısını güçlü kılması gibi sebeplerden dolayı aktif katılımı sürece dahil olmaları yönetim planının katılımcı boyutu açısından oldukça önemlidir.

Pasif katılımlarda, broşür, poster, tabela ve promosyon ürünleri dağıtımı ve tanıtım filmi yapma ve yarı yapılmış anketler ile katılım tekniği kullanılırken; bilgi vererek katılım derecesinde haritalama ve modelleme, araştırma ve etüt çalışmaları, bilgilendirme ve eğitim çalışmaları ile yerinde gözlem tekniklerin kullanıldığı görülmektedir. Fikir bildirerek katılım derecesinde beyin fırtınası katılım tekniği ve son olarak fonksiyonel katılım derecesinde yuvarlak masa toplantıları ve odak grup görüşmeleri teknikleri kullanılmıştır. Sosyo-kültürel ve alana ilişkin özellikler de göz önünde bulundurularak paydaşların işlevsel, interaktif ya da kendiliğinden inisiyatif olarak katılım derecelerinde yüz yüze görüşmeler, çalıştaylar, konferanslar, öncelik tablosu, venn diyagramı, kesit ve yerinde gözlem katılım teknikleri ile katılım göstermeleri daha etkili olacaktır.

4.4. Katılımcı Yaklaşımın Ulusal ve Uluslararası Mevzuatlar Bağlamında Genel Değerlendirilmesi

Türkiye’de korunan alanların yönetimine ilişkin mevzuat, politikalar ve mekanizmalarda merkeziyetçi yönetim söz konusu olduğu için katılımcı yaklaşıma yeterince yer verilmemiştir. Ancak paydaşların katılımının olmadığı ya da pasif katılımı sürece yer almalarından dolayı koruma, yönetme ve sürdürülebilirlikte etkin olunabilmesi mümkün değildir. Bu noktadan hareketle Türkiye’de korunan alanlarda katılımcı yaklaşım durumu değerlendirildiğinde; mevzuatta katılım kavramının yeri ve katılımdan ne kastedildiği ile katılımcıların kimler olduğu, hangi düzeyde ve teknikte katılacakları belirli olmaması,

katılımın etkisi ve düzeyi ile ilişkili süreç ve yöntemlerin neler olduğu ve katılımcılığın beraberinde getirdiği avantajlar ve dezavantajlar ile fırsatlar ve tehditlerin neler olduğu açıkça belirtilmemesi, katılımcılığın başarısını ortaya koyan teknikler, yaklaşımlar ve parametrelerin bilinmezliği, katılımcılığın etkin olduğu süreçlerin etkisinin belirtilmemesi, katılımcılığın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel koşullar gözetilerek ülkemiz koşullarına uygun şekli, yöntemi ve stratejilerini de içeren dokümanlar bulunmaması gibi boşlukların olduğu görülmektedir.

Uluslararası mevzuatlarda ise katılımcı yaklaşım konusunda belirsiz yargıların yerine zorunluluk içeren ifadelere yer verilmiştir. Ulusal mevzuatlara kıyasla paydaşlar daha net tanımlanmış olup katılımcı yaklaşımın nasıl gerçekleştirileceği kanun metinlerinde daha net açıklanmıştır. Bunun yanı sıra katılımcılıkta kullanılan teknikler daha detaylı ifade edilmiştir.

5. SONUÇLAR

5.1. Yönetişim Tipi

Saros Körfezi ÖÇKB merkezi korunan alan otoritesi ve devlet tarafından yönetilmekte olup yönetimde 21 farklı kamu kurumu söz sahibidir. Yönetim yapısı içerisinde danışma kurulunun varlığı sebebiyle B1 iş birliğine dayalı yönetim tipine girmektedir.

5.2. Anket Bulgularına İlişkin Sonuçlar

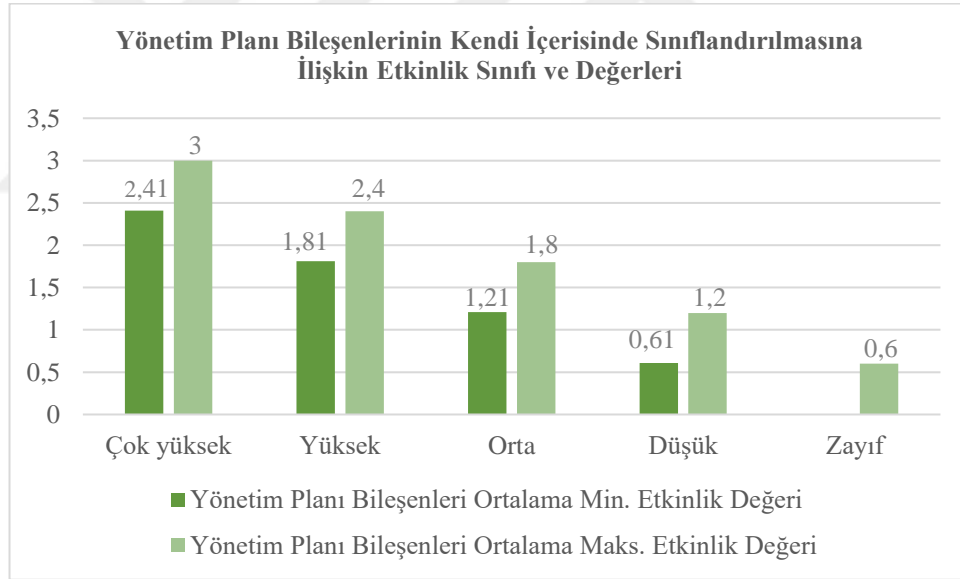
5.2.1. Yönetim Planı Bileşenlerinin Önem Sıralaması

Detaylı literatür taraması neticesinde etkin bir yönetim planı için 20 bileşen tespit edilmiştir. Bu bileşenler şunlardır; adanmışlık, uygun hacim, katılımcılık, erişilebilirlik, gerçekçilik, uyarlanabilirlik, sistematik yaklaşım, sürdürülebilirlik, resmiyet, yenilikçilik, süreç odaklılık, nicelik yerine nitelik, uygulayacaklar tarafından hazırlanması, çok disiplinli ekiplerce hazırlanması, anlaşılabilirlik, yönetim amaç ve hedeflerin belirlenmesi, paydaşların alan ile ilgili çıkarlarının tanımlanması, bilinçlendirme programının varlığı, yeterli fiziksel kaynakların tanımlanması (altyapı yönetim merkezi, toplantı salonu, ziyaretçi salonu vb.; ekipman, ulaşım aracı, iletişim ekipmanı, güvenlik ekipmanı, uniformalar vb.; bütçe) ve izleme-değerlendirme programının varlığıdır. 15 uzman kişinin 20 bileşen için yaptığı önem sıralamasına göre; ilk sırada “Yönetim Amaç ve Hedefleri” bileşeni yer almaktadır. Ardından ise sırasıyla “Sürdürülebilirlik”, “Gerçekçilik”, “Katılımcılık” ve “Sistematik Yaklaşım” bileşenleri gelmektedir. “Yeterli Fiziksel Kaynakların Tanımlanması”, “Paydaşların Alanla İlgili Çıkarlarının Tanımlanması” ve “Erişilebilirlik” son sıralarda değerlendirilirken, bilinçlendirme programının varlığı en son sırada yer almaktadır.

5.2.2. Yönetim Planı Bileşenlerinin Ortalama Etkinlik Değeri ve Etkinlik Sınıfı Sonuçları

Yönetim planı bileşenlerinden 5 bileşen; “katılımcılık”, “Yönetim Amaç ve Hedeflerin Belirlenmesi”, “Gerçekçilik”, “Sürdürülebilirlik” ve “Süreç Odaklılık” çok yüksek, 13 bileşen “Adanmışlık”, “Uyarlanabilirlik”, “Sistemik Yaklaşım”, “Resmiyet”, “Yenilikçilik”, “Nicelik Yerine Nitelik”, “Uygulayacaklar Tarafından Hazırlanması”, “Çok Disiplinli Ekipçe Hazırlanması”, “Anlaşılabilirlik”, “Paydaşların Alanla İlgili Çıkarlarının Tanımlanması”, “Bilinçlendirme Programının Varlığı”, “Yeterli Fiziksel Kaynakların Tanımlanması”, “İzleme – Değerlendirme Programının Varlığı” yüksek ve 2 bileşen ise “Uygun Hacim” ve “Erişilebilirlik” orta etkinlik sınıfına girdiği belirlenmiştir.

Bileşenlerin kendi içerisinde sınıflandırması 5 gruba ayrılmaktadır. Buna göre etkinlik sınıfı ve ortalama etkinlik değeri sınıflandırması Şekil 37’de gösterilmektedir.

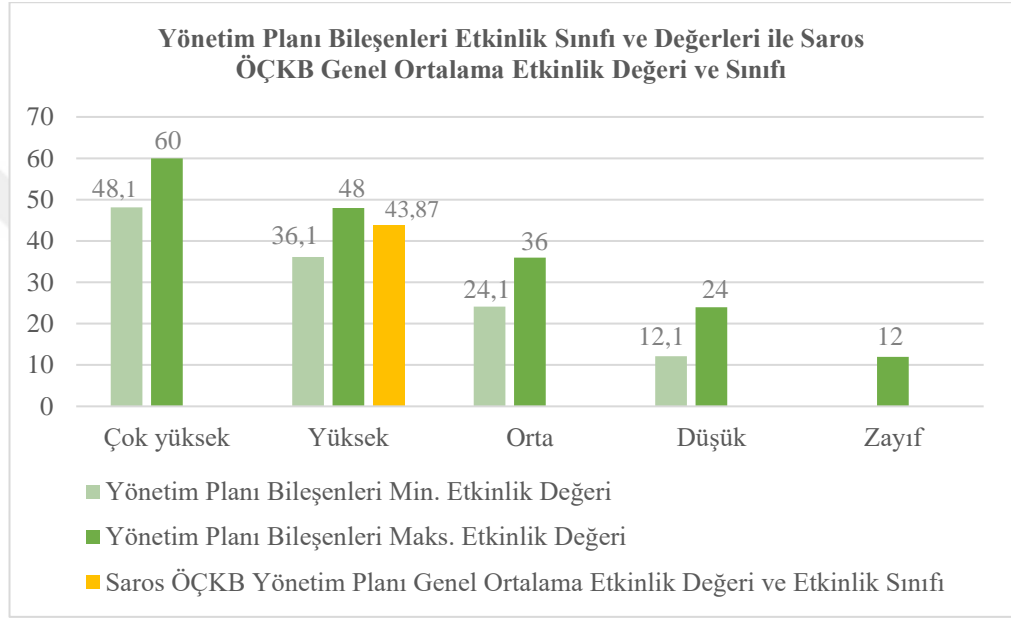
Şekil 37. Yönetim planı bileşenlerinin kendi içlerinde sınıflandırılmasına ilişkin etkinlik sınıfı ve değerleri

Etkinlik sınıfı çok yüksek olan bileşenler içerisinde ilk sırayı “Sürdürülebilirlik” bileşeni almıştır. Yüksek etkinlik sınıfında olan bileşenlerde ise ilk sırayı “İzleme-Değerlendirme Programının Varlığı” alırken orta etkinlik sınıfındaki bileşenlerin eş değeri olduğu görülmektedir.

5.2.3. Saros Körfezi ÖÇKB Yönetim Planı Ortalama Etkinlik Değeri ve Etkinlik Sınıfı Sonuçları

Etkin bir yönetim planını tesis edecek bileşenler doğrultusunda Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planının etkinliği matematiksel olarak ortaya konmuştur.

Yönetim planı bileşenlerine ilişkin etkinlik sınıfı ve ortalama etkinlik değeri sınıflandırması şu şekildedir (Şekil 38):

Şekil 38. Yönetim planı genel etkinlik sınıfı ve değerleri ile Saros ÖÇKB genel ortalama etkinlik değeri ve sınıfı

Yönetim planı bileşenleri ağırlık puanları ele alınarak Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planı genel ortalama etkinlik değeri 43,87 olarak saptanmıştır. Buradan yola çıkarak etkinlik sınıfı ise “yüksek” olarak bulunmuştur.

5.3. Yönetim Planının Katılımcı Boyutuna İlişkin Sonuçlar

Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planı sürecine 21 adet kamu kurumu, 1'er valilik ve kaymakamlık, 4 adet belediye, 5 adet muhtarlık, 4 adet askeri kuruluş, 1 üniversite (iki farklı bölüm), 11 adet STK ve 2 adet özel sektöre olmak üzere 51 farklı paydaş grubu dahil edilmiştir.

Yönetimde yer alan paydaşların katılım dereceleri incelendiğinde; kamu kurumları fonksiyonel katılım, valilik ve kaymakamlık fikir bildirerek katılım, askeri kuruluşlar ve akademik birimler bilgi vererek katılım, yerel yönetimler ve STK ile özel sektörün ise pasif katılım düzeyinde katılım gösterdiği görülmüştür.

Kamu kurumu yuvarlak masa toplantıları ve odak grup görüşmeleri tekniği ile fonksiyonel katılım derecesinde katılım gösterirken valilik ve kaymakamlık beyin fırtınası tekniği ile fikir bildirerek katılım derecesi göstermiştir. Askeri kuruluşlar ve akademik birimler haritalama ve modelleme, araştırma ve etüt çalışmaları, bilgilendirme ve eğitim çalışmaları ile yerinde gözlem teknikleri ile bilgi vererek katılım göstermiştir. Ancak yerel yönetimler, STK ve özel sektörler broşür, poster, tabela ve promosyon ürünleri dağıtım ve tanıtım filmi yapmak, yarı yapılanmış anketler tekniği ile pasif katılım düzeyinde kalmıştır.

6. ÖNERİLER

Korunan alanların yönetimde katılımın ön planda olmadığı yönetişimin varlığı fikir ayrılıkları ve çatışma, alanın kararların benimsenmemesi gibi birçok soruna sebep olmaktadır. Bunu önlemek adına Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planının hazırlanma, uygulanma ve yönetim süreçlerinin tümüne paydaşlar dahil edilerek yüksek düzeyde katılımın sağlandığı yönetişim gerçekleştirilmelidir. Bu şekilde; paydaşlar arasında bilgi alışverişinin olması güven ortamı oluşturur, alanın sahiplenilmesine teşvik eder, verimlilik artar, farklı bakış açılarını bir araya getirerek çok yönlü öğrenmeyi sağlar. Aynı zamanda demokratik işleyişe sahip olan katılımcı yaklaşımda daha etkili kararlar verilir ve böylelikle sürdürülebilirlik sağlanır.

Türkiye yasal mevzuatlar gereği korunan alanlar genel olarak A tipi merkezi hükümet tarafından yönetim tipindedir. Saros Körfezi ÖÇKB bakıldığında ise B1 iş birliğine dayalı yönetim tipine girdiği görülmektedir. Ancak katılımcı etki düzeyinin artırılması için mevzuatlar C tipi yönetim ya da D tipi yönetişime doğru revize edilmelidir. Her ne kadar yasal yönetsel mevzuatlarda bunu gerçekleştirmek güç olsa da etkili ve sürdürülebilir yönetim için katılımcılığın artırılması açıktır.

Saros Körfezi ÖÇKB yönetim planının ortalama etkinlik değerinin yükseltilmesi ve buna bağlı olarak etkinlik sınıfını çok yüksek olabilmesi için etkinlik sınıfı orta olan “Uygun Hacim” ve “Erişilebilirlik” bileşenlerin sınıfı çok yüksek olarak yükseltilmelidir. Ayrıca yüksek sınıfta olan bileşenlerin de çok yüksek etkinlik sınıfına yükseltilmesi için ortalama etkinlik değeri artırılmalıdır. Bunun için plan hacimsel olarak incelendiğinde orta sınıfta yer alan “Uygun Hacim” bileşeni planın niteliğini artırarak amaç ve hedeflere uygun içerikleri yansıtan bir belge niteliğinde olmalıdır. “Erişilebilirlik” kapsamında planı incelediğimizde ise yalnızca ilgili bakanlığın web sayfasından erişimi mümkün olan yönetim planının erişilebilirliği artırmak için web sayfanın yanı sıra televizyon, basın ve görsel medya, basın bildirisi, ilgililer için basılı materyal dağıtımı, halka açık eğitici konferanslar yapma, broşür, sosyal medya ve e-posta, gibi araçlar ile herkese açık olması sağlanmalıdır. Bu şekilde orta sınıfta yer alan bileşenlerin çok yüksek sınıfa yükselmesi mümkün olacaktır.

Yüksek sınıfta yer alan bileşenler kapsamında; yönetim planının farklı disiplinlerden oluşan ve uygulayacaklar kişiler tarafından sürece kendilerini adayarak

hazırlanması gerekmektedir. Bunu yaparken planın hazırlanmasında yer alan tüm paydaşlara ilişkin alan ile ilgili menfaatleri tanımlanmalıdır. Böylece süreç odaklı, nitelikli, uyarlanabilir ve yenilikçi bir plan orta çıkacaktır. Bunun yanı sıra yöneticiler ve paydaşlar tarafından kabul gören plan, farklı konu ve görüşleri dikkate alan geniş bir perspektife sahip, ortaya çıkması muhtemel sebep ve sonuçları inceleyerek değişen koşullara uyum sağlayabilecek esneklikte ve kararların konuyla ilgili bilgi ve analizler neticesinde elde edilen verilere dayanmalıdır. Bu öneriler doğrultusunda yüksek sınıfında yer alan bileşenlerin çok yüksek etkinlik sınıfına yükseltilmesi mümkündür.

Etkin yönetim için paydaşlar alanla ilgili çalışmalarda ilgi ve bilgileri dahilinde yer almalıdır. Bunu için paydaşların pasif katılım, paydaşların bilgi vererek katılımı, paydaşların fikir bildirerek katılımı, fonksiyonel katılımı, işlevsel katılım, interaktif katılım ve kendiliğinden inisiyatif olarak katılım gibi farklı düzey ve derecelerde olabilmektedir. Pasif katılımdan inisiyatif olarak katılıma doğru katılım etki düzeyi artış göstermektedir. ÖÇKB alanın özellikleri ve yönetim amaçları göz önünde bulundurularak en verimli katılım düzeyi gerçekleştirilmelidir.

Her ne kadar katılımçılık soyut bir kavram ve alandan alana geçecek bir sürece sahip olsa da ulusal mevzuatlarda ifade ve süreçlerin net tanımlanmadığı görülmektedir. Yasal ve yönetsel mevzuatlarda “-ebilir”, “-abilir” ifadeleri yerine olasılık içermeyen açık, net, kesin ve anlaşılabilir yargılar bulunmalıdır. Katılımçılıkta ilgi ve bilgileri dahilinde değişiklik göstermekle birlikte paydaşların kimler olduğu ve hangi aşamada ve hangi teknikle katılacağı ve hangi tekniklerin varlığının daha etkili olacağı açıkça belirtilmelidir. Bununla beraber katılımçılığın beraberinde getireceği yararlar ve zararlar ile fırsatlar ve tehditler ortaya konmalıdır. Katılımcı yaklaşım ile ilerleyen süreçlerin başarısını ortaya koyan teknik ve yaklaşımlar açıkça ifade edilmelidir.

7. KAYNAKLAR

- Akyol, A., 2020. Ziraat, Orman ve Su Ürünleri Alanında Teori ve Araştırmalar, Editör: Prof. Dr. Nigar Yarpuz Bozdoğan, First Edition, Gece Kitaplığı, Ankara.
- Anonim, 1995. Participatory Rural Appraisal Methods and Applications in Rural Planning, Vikas Yayıncılık, New Delhi.
- Anonim, 2002. Participatory Environmental Management (PEM) as a Tool for Management and Wise Use of Wetlands, 8th Meeting of the Conference of the Contracting Parties to the Wetlands Convention, Spain.
- ANZECC, 2000. Best Practice in Protected Area Management Planning-ANZECC Working Group on National Parks and Protected Areas Management Benchmarking and Best Practice Program, Australia.
- Australian Marine Parks, 2018. Coral Sea Marine Park Management Plan 2018, Australian.
- Bertzky, B., Corrigan, C., Kemsey, S., Kenney, C. Ravilious, C. Besançon, N.D ve Burgess, N., 12.06.2020. UN Environment Programme-WCMC, Protected Planet Report 2012: Tracking Progress Towards Global Targets For Protected Areas. https://www.unep-wcmc.org/system/dataset_file_fields/files/000/000/001/original/PPR2012_en.pdf?1395065803.
- Borrini-Feyerabend, G., Kothari, A. and Oviedo, G., Phillips, A., 2004. Indigenous and Local Communities and Protected Areas, Toward Equity and Enhanced Conservation, Guidance on policy and Practice for Co-managed Protected Areas and Community Conserved Areas, World Conservation on Protected Areas, Best Practice Protected Area Guidelines Series No.11
- Çelik, Ç., 2015. Aarhus Sözleşmesinin Türk Ormancılık Uygulamaları Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çınar, S., 2011. Ganos Fayı'nın Neotektonik Özellikleri (Gaziköy-Saros Körfezi), Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Çolakkadıoğlu, D., 2012. Korunan Alan Yönetiminde Katılımcılık: Göreme Tarihi Milli Parkı Örneği, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Demirayak, F., 2006. Türkiye'de Korunan Alanlar İçin Yeni Bir Yaklaşım Ortaklaşa Yönetim, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Demirel, Ö., 2005. Doğa Koruma ve Milli Parklar, Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğü Orman Fakültesi, Genel Yayın No: 219, Fakülte Yayın No: 37, Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, Trabzon.
- Demirel, Ö., Pirselimoglu, Z., Sarikoç, E., Özdemir, B. ve Kelkit, A., Ülkemizde Uluslararası Koruma Statüleri Kapsamında Korunan Alanlar, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül 2005, SDÜ, Isparta, Sözlü Bildiriler Kitabı: 45-54.
- Dudley, N., 2013. Guidelines for Applying Protected Area Management Categories, Gland, Switzerland: IUCN.
- Düzgüneş, E., 2009. Altındere Vadisi Milli Parkı (Trabzon)'nda Koruma Değeri İle Turizm Potansiyelinin Saptanmasına Yönelik Bir Yöntem Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Düzgüneş, E., 2018. Milli Park Planlamasında Ziyaretçi Yönetimi, First Edition, sayfa: 31-32. LAP LAMBERT Academic Publishing, Mauritius.
- DKMP, 2020. Tabiatı Koruma Durum Raporu 2020. Ankara.
- D.P.T., 1973. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Ankara.
- D.P.T., 1979. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), Yayın no: 1664, Ankara.
- D.P.T., 1985. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Yayın no: 1974, Ankara.
- D.P.T., 1990. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Yayın no: 2174, Ankara.
- D.P.T., 1996. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Yayın no: 1984, Ankara.
- D.P.T., 2001. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Yayın no: 697, Ankara.
- D.P.T., 2007. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara.
- D.P.T., 2014. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018), Ankara.
- D.P.T., 2019. On birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023), Ankara.
- Eğre, M., 2006. Türkiye'de Özel Çevre Koruma Bölgelerinin Yönetim Sorunları Pamukkale Özel Çevre Koruma Bölgesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Ertürk, E., 2014. Sürdürülebilir Kalkınmada Bir Başarı Öyküsü: "Camili Biyosfer Rezervi", UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, Ankara.
- European Environment Agency (EEA), 2012. Protected Areas European-an overview. Danimarka.

- Eurosite, 2004. Eurosite Management Planning Toolkit-Complementary Guidance 2004, A Handbook for Practitioners, EUROSITE.
- FAO, 2013. Participatory Rural Appraisal (PRA) Manual, Saint Lucia.
- Güneş, G., 2011. Korunan Alanların Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Katılımcı Yönetim Planları, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 3,1, 47-57.
- Güzin, A. ve Türkeş, M., 2002. Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli-Uluslararası Sözleşmeler Ön Rapor.
- Gökalp, S. A., 2018. Katılımcı Yönetim Anlayışı ve İlksan, Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 1,2, 67-85.
- Hamza Çelikyay, H., 2021. Türkiye’de Çevre Politikaları: Kalkınma Planları Üzerinden Bir İnceleme, İktisadi İdari Ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 6, 15, 185-205.
- Işık, M. ve Çetenak, Ö. Ö., 2018. G-7 ve G-20 Ülkelerinde İyi Yönetişim Nasıl Olmalı?: Teorik Bir Değerlendirme, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 6,5, 93-110.
- IUCN, 1994. Guide Lines for Protected Area Management Categories, CNPPA With The Assistance of WCMC. Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- IUCN-UNEP-WWF, 1980. World Conservation Strategy-Living Resource Conservation for Sustainable Development. ISBN 2-88032-101-8.
- IUCN-UNEP-WCMC, 2012. Protected Planet Report 2012: Tracking progress towards global targets for protected areas, Cambridge, UK.
- IUCN-WCPA-CBD-WDPA, 2008. Guidelines for Applying Protected Area Management Categories, Yayın no: 21, Gland, Switzerland.
- IUCN-WCPA, 2014. United Nations List of Protected Areas, Cambridge, UK.
- IUCN-WCPA-WCMC, 2018. Protected Planet Report 2018, Cambridge UK; Gland, Switzerland; and Washington, D.C., USA.
- Juffe-Bignoli D., Bingham, H., MacSharry, B., Deguignet, M., Lewis, E., Milam, A., ve Kingston, N., 2017. World Database on Protected Areas User Manual 1.5, UNEP-WCMC, http://wcmc.io/WDPA_Manual, Cambridge, UK.
- Kuvan, Y., 2005. Korunan Alan Yönetiminde Etkinliğin Önemi ve Değerlendirilmesi, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Eylül 2005, Isparta, Bildiriler Kitabı, 81-89.
- López-Guzmán, T., Sánchez-Cañizares, S., Pavón, V., 2011. Community-Based Tourism in Developing Countries: A Case Study, Tourismos: an International Multidisciplinary Journal of Tourism, 6,1, 69-84.

- Mannigel, E., 2008. Integrating Parks and People: How Does Participation Work in Protected Area Management?, Society and Natural Resources, 21,6, 498-511.
- Meydan Yıldız, S. G., 2016. Çevre Bilinci ve Eko-Kent Planlaması: Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi Örneği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- National Park Services, 1980. Yosemite National Park General Management Plan, Yayın no: yok, California.
- Özbay, S., 2008. Doğa Koruma Alanlarında Planlama Çalışmaları ve Ayvalık Adaları Tabiat Parkı Yönetim Planı Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Parks and Wildlife Commission, 2002. Public Participation in Protected Area Management Best Practice, Australia.
- Peak District National Park, 2018. Peak District National Park Management Plan 2018-23, Yayın no: yok, England.
- Philips, A., 2002. Management Guidelines for IUCN Category V Protected Areas Protected Landscapes/Seascapes, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Pretty, J. N. ve Vodouhê, S. D., 2022. Chapter-6-Using Rapid or Participatory Rural Appraisal, <https://www.fao.org/3/w5830e/w5830e08.htm>
- Sarı, E., 1997. Saros Körfezi'nin Geç Kuvaterner Çökellerinin Jeokimyasal ve Sedimentolojik Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, İstanbul.
- Sidle, J., 2022. A Basic Guide to Protected Area Management Plans, <https://www.sprep.org/attachments/Publications/BEM/management-plan-guidelines.pdf>
- Sovinc, A., 2021. Protection study of the Vjosa River Valley Based on IUCN Protected Area Standards, IUCN Regional Office for Eastern Europe and Central Asia (ECARO), Belgrade, Serbia.
- Szabo, E. A., Lawrence, A., Lusan, C. ve Canney, S., 2008. Participatory protected area management – A case study from Rodna Mountains National Park, Romania, The International Journal of Biodiversity Science and Management, 4,4, 187-199.
- Thomas, L. ve Middleton, J., 2003. Guidelines for Management Planning of Protected Areas, Adrian Phillips, Series Editor, Thanet Press Limited, IUCN, Gland, Switzerland, and Cambridge, UK.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006. 2009-2013 Dönemi Stratejik Planı Hazırlık Programı, Ankara.

- T. C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007. Korunan Alan Planlaması ve Yönetimi, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi Deneyimi, T. C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- T. C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Uygulama Alanlarında Uzun Devreli Gelişme Planları Hazırlanmasına Yönelik Teknik Şartname, Ankara.
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2019. Samsun Kızılırmak Deltası Sulak Alan ve Kuş Cenneti Doğal Sit Alanları Yönetim Planı 2019-2023, Ankara.
- T.C. DPT-TEPAV-İngiltere Büyük Elçiliği Ankara, 2011. Katılımı Anlamak: Bir Literatür Taraması, Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2011. Katılımcılığın İlkeleri: Katılımlı Çalışmaları Tasarlayan, Uygulayan ve Yönetenler İçin İyi Uygulama Kılavuzu, Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2012. Katılımcılığın İlkeleri: Katılımlı Çalışmaları Tasarlayan, Uygulayan ve Yönetenler İçin İyi Uygulama Kılavuzu. Ankara.
- T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı-UNDP, 2015. Gelecek Turizmde Sürdürülebilir Turizm Destek Fonu, Ankara.
- T.C. Resmî Gazete, 1983a. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. (18113), 5880.
- T. C. Resmî Gazete, 1983b. Çevre Kanunu. (18132).
- T. C. Resmî Gazete, 1983c. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Başbakanlık Basımevi (17959). 2.
- T. C. Resmî Gazete, 2002. Akdeniz’de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol, (24854), 1.
- T. C. Resmî Gazete, 2012a. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik. Başbakanlık Basımevi (28358).
- T. C. Resmî Gazete, 2012b. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul Ve Esaslara Dair Yönetmelik. (28358), 3-4.
- T.C. Resmî Gazete, 2014. Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği. Başbakanlık Basımevi (28962), 1.
- UNEP-MAP-RAC/SPA, 2011. Action Plan for the Management of the Mediterranean Monk Seal (*Monachus monachus*), Yorum Basın Sanayi Ltd. Şti, Ankara.
- URL-1, <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about IUCN> (International Union for Conservation of Nature, 12.06.2020).

- URL-2, <https://livereport.protectedplanet.net/chapter-2> Protected Planet-Global Coverage. 14.08.2020
- URL-3, <https://www.protectedplanet.net/en> Protected Planet. 26.08.2021.
- URL-4, <https://www.protectedplanet.net/en> Protected Planet.15.10.2022.
- URL-5, <https://www.protectedplanet.net/en/resources/july-2022-update-of-the-wdpa-and-wd-oecm> 01.08.2022.
- URL-6, <https://livereport.protectedplanet.net/chapter-3> Protected Planet Report 2020, Chapter 3. 26.08.2021
- URL-7, <https://www.protectedplanet.net/en> Protected Planet, 12.02.2022.
- URL-8, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/korunan-alanlar-i-85778> T. C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. 02.08.2022.
- URL-9, <https://ockb.csb.gov.tr/ock-bolgeleri-harita-i-55> . C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. 02.08.2022.
- URL-10, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri> T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. 02.08.2022.
- URL-11, <https://www.dogadernegi.org/onemlikusalanlari/> Doğa Derneği. 13.02.2022.
- URL12, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/korunan-alanlar-i-85778> T. C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. 02.08.2022.
- URL-13, <https://www.dogadernegi.org/onemlikusalanlari/> Doğa Derneği. 13.02.2022.
- URL-14, <https://www.birdlife.org/birdlife100/> Birdlife International. 13.02.2022.
- URL-15, http://obanettr.org/default.asp?baslik=oba_nedir&page=1&a=86&b=1&c=75 ÖBANET-Türkiye'nin Önemli Bitki Alanları. 13.02.2022.
- URL-16, <https://www.natura2000.web.tr/tr/icerik.asp?id=2> Natura 2000 "AB Nature 2000 Konseptinin Türkiye'de Uygulanabilirliği" Projesi. 13.02.2022.
- URL-17, https://www.ders.es/27_51_yonetim_ve_organizasyon.pdf Yönetim Fonksiyonları. 15.10.2022.
- URL-18, <https://www.nps.gov/yose/index.htm> National Park Service. 27.03.2022.
- URL-19, <https://www.unep.org/unepmap/who-we-are> UN Environment Programme- UNEP MAP. 16.09.2021.

- URL-20, <https://mpgm.csb.gov.tr/tarihi-surec-i-84359> T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. 16.09.2021.
- URL-21, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263669/akdenizde-ozel-koruma-alanlarına-iliskin-protokol.html> T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Teftiş Kurulu Başkanlığı, 15.10.2021.
- URL-22, <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012> T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. 15.10.2021.
- URL-23, <https://csb.gov.tr/sss/ozel-cevre-koruma> Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. 10.02.2022.
- URL-24, <https://www.dogadergisi.com/aarhus-sozlesmesi-nedir/> Doğa Dergisi. 10.02.2022
- URL-25, <https://unece.org/environment-policy/public-participation/public-participation> UNECE. 24.03.2021
- URL-26, <https://parksaustralia.gov.au/marine/parks/coral-sea/> Australian Marine Parks. 27.01.2022
- URL-27, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/articles/2014/08/20/mis-i-village-retrieved-its-first-silk-after-10-years-with-100-misia-project-0.html> UNDP-Türkiye. 27.01.2022
- URL-28, <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=CANAKKALE> T. C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı-Meteoroloji Genel Müdürlüğü. 22.02.2022.
- URL-29, <https://deprem.afad.gov.tr/deprem-tehlike-haritasi> AFAD. 22.02.2022.
- Ünal Ayas, 2019. A., Bursa Kızık Köylerinin Korunmasına Yönelik Bir Yöntem Önerisi: Alan Yönetim Planı, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Verschuuren, B., Mallarach, J-M., Bernbaum, E., Spoon, J., Brown, S., Borde, R., Brown, J., Calamia, M., Mitchell, N., Infield, M. ve Lee, E., 2021. Cultural and spiritual significance of nature. Guidance for protected and conserved area governance and management. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 32, Gland, Switzerland: IUCN.
- WWF-Türkiye, 2020. Sürdürülebilir Bir Türkiye İçin Korunan Alanlar Hedef: 2030'a kadar %30, İstanbul.
- Yalınkılıç, M. K. ve Yenilmez Arpa, N., 2005. Türkiyedeki Korunan Alanlar ve Ekoturizm, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, SDÜ, Isparta, Sözlü Bildiriler Kitabı, 33-36.
- Yenilmez Arpa, N., 2011. Türkiye'de Korunan Alanların Belirlenmesi, Planlanması ve Yönetimi Sürecinde Katılımcılığın Değerlendirilmesi: Sultan Sazlığı Milli Parkı, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, R. ve Serbest, D., 2005. Saros Körfezi Kıyı Kumulları Üzerindeki Çevresel Etkilerin Araştırılması, Trakya University Journal of Natural Sciences, 6,2, 83-90.

8. EKLER

Ek 1. Etkin Yönetim Planı Bileşenlerinin Belirlenmesine Yönelik Uzman Anketi Formu

ETKİN YÖNETİM PLANI BİLEŞENLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK UZMAN ANKETİ

Sayın Katılımcı,

Bu uzman anketi çalışması KTÜ Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde Doç. Dr. Ertan DÜZGÜNEŞ danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tez çalışması kapsamında yapılmaktadır. **Herhangi bir kişisel bilgi belirtilmeyecek** olup katıldığınız ve katkınız için teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Duygu KARABIÇAK GÜNAYDIN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Mühendislik-Mimarlık Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Yönetim planı; korunan alanların belirli bir süre yönetilmesi amacıyla her biri için ayrı ayrı hazırlanmış ekolojik temelli planlardır. Korunan alanlar önceleri insan faaliyetlerinin yasaklandığı salt koruma alanları idi. Ancak günümüzde bu yaklaşımın koruma noktasında başarılı olmadığı fark edilince geleneksel (merkeziyetçi) koruma yaklaşımları yerine yeni koruma yaklaşım yöntem, teknik ve planlamalarının yapılması gerektiği gündeme gelmiştir.

Bu anket çalışmasında etkin, uygulanabilir ve bütüncül bir yönetim planını ortaya koyabilmek amacıyla sahip olması gereken bileşenleri saptayabilmek adına aşağıda açıklamaları ile birlikte verilen yönetim planı bileşenlerini önem düzeyine göre 1-20 arasında sıralamanız istenmektedir. **(1'den 20'ye doğru gittikçe bileşenlerin etkinlik düzeyi düşmektedir.)**

Yönetim Planı Bileşenleri	Tanım	Sıralama Puanı
Adanmışlık	Yönetim planını hazırlayanların kendilerini sürece adanmalıdır.	
Uygun hacim	Planın sayfalar dolusu olması yerine amaç ve hedeflere uygun içerikleri yansıtması gerekir.	
Katılımcılık	Plan, alandan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek tüm paydaşlarca hazırlanmalıdır.	
Erişilebilirlik	Planın herkes tarafından kolaylıkla ulaşılabilir olması gerekir (web sayfası, kamu kurum arşiv kaynakları, vb.).	
Gerçekçilik	Planın içeriği günümüz şartları ve gelecek olası senaryolara karşı ölçülebilir ve gerçekçi yaklaşımları içermelidir.	
Uyarlanabilirlik	Ortaya çıkması muhtemel sebep ve sonuçları inceleyerek değişen koşullara uyum sağlayabilecek esneklikte olmalıdır.	
Sistemik Yaklaşım	Alınan kararlar konuyla ilgili bilgi ve analizler neticesinde elde edilen verilere dayanmalıdır.	
Sürdürülebilirlik	Planın içeriği çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği desteklemelidir.	
Resmiyet	Planın hazırlanma süreci ve nihai hali korunan alan yöneticileri tarafından resmi olarak kabul edilmeli ve paydaşlar tarafından da kabul görmelidir.	
Yenilikçilik	Farklı konu ve görüşleri dikkate alan geniş bir perspektife sahip olmalıdır.	
Süreç Odaklılık	Plan sayfalardan oluşan bir belgeden ziyade amaç ve hedefleri doğru tanımlayan etkin yönetim yaklaşımına odaklanmalıdır.	
Nicelik yerine nitelik	Planın sayfalar dolusu ve içeriği boş metinlerden oluşması yerine amaç ve hedeflere uygun nitelikli veri ve bilgilere sahip olması gerekir.	
Uygulayacaklar tarafından hazırlanması	Yönetim planını kimler uygulayacaksa bu kişilerce hazırlanmalıdır. Böylelikle kendilerini sürece adanarak süreç odaklı, nitelikli, uyarlanabilir ve yenilikçi bir plan orta çıkacaktır.	
Çok disiplinli ekiplerce hazırlanması	Planın tekdüzelikten uzak ve tek bir bakış açısıyla ortaya konmaması için farklı disiplinlerden oluşan kişilerce hazırlanması gerekir.	
Anlaşılabilirlik	Planı okuyan ve uygulayan tüm kişilerce anlaşılabilir, açık ve net olması gerekir.	
Yönetim amaç ve hedeflerin belirlenmesi	Gereçesi ile birlikte alana ilişkin yönetim amaç ve hedeflerinin tanımlandığı ve bu amaç ve hedeflere ulaşmak için tutarlı bir yönetim planının hazırlanması gerekmektedir.	
Paydaşların alan ile ilgili çıkarlarının tanımlanması	Planın hazırlanmasında yer alan tüm paydaşların alan ile ilgili menfaatleri tanımlanmalıdır.	
Bilinçlendirme programının varlığı	Planın uzun vadede sürdürülebilirliğinin sağlanması amacı ile karar vericilerin, tüm paydaş ve ziyaretçilerin alanın potansiyel değerini anlamalarının, yönetime katılmaları ve desteklemelerini teşvik etmek amacı ile bilinçlendirme programlarını içermelidir.	
Yeterli fiziksel kaynakların tanımlanması	Korunan alan yöneticileri, çalışanları ve sürece dahil olan tüm paydaşların yönetim hedeflerine ulaşmak için yeterli düzeyde fiziksel imkanlara (altyapı yönetim merkezi, toplantı salonu, ziyaretçi salonu vb.; ekipman, ulaşım aracı, iletişim ekipmanı, güvenlik ekipmanı, uniformalar vb.; bütçe) sahip olması gereklidir.	
İzleme-değerlendirme programının varlığı	Etkili ve verimli bir yönetim gerçekleştirmenin yanı sıra yönetimin istenilen hedeflere ulaşıp ulaşmadığını değerlendirmek adına ekolojik, sosyo-ekonomik ve kültürel vb. durum göstergelerini değerlendirecek bir izleme programı olmalıdır.	

Bu anket çalışmasında etkin, uygulanabilir ve bütüncül bir yönetim planını ortaya koyabilmek amacıyla sahip olması gereken her bir bileşeni kendi içinde **1-3 arasında önem düzeyine göre** puanlamanız istenmektedir. Burada “1” yönetim planında az, “2” orta ve “3” ise çok önem düzeyine sahip bileşeni temsil etmektedir. Her bir bileşen için tek bir puanı işaretleyiniz. İlgili satırı “x” ile işaretleyebilirsiniz.

Yönetim Planı Bileşenleri	ÖLÇÜM		
	1	2	3
Adanmışlık			
Uygun Hacim			
Katılımcılık			
Erişilebilirlik			
Gerçekçilik			
Uyarlanabilirlik			
Sürdürülebilirlik			
Resmiyet			
Yenilikçilik			
Süreç Odaklılık			
Nicelik Yerine Nitelik			
Uygulayacaklar Tarafından Hazırlanması			
Çok Disiplinli Ekipçe Hazırlanması			
Anlaşılabilirlik			
Yönetim Amaç ve Hedeflerin Tanımlanması			
Paydaşların Alan ile İlgili Çıkarlarının Tanımlanması			
Bilinçlendirme Programının Varlığı			
Yeterli Fiziksel Kaynakların Tanımlanması (altyapı yönetim merkezi, toplantı salonu, ziyaretçi tesisi vb.; ekipman, ulaşım aracı, iletişim ekipmanı, güvenlik ekipmanı, uniformalar, vb.; bütçe)			

İzleme – Değerlendirme Programının Varlığı			
--	--	--	--

ÖZGEÇMİŞ

İlk, orta ve lise öğrenimini Giresun'da tamamladıktan sonra 2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı bölümünde öğrenimine başladı ve 2016 yılında "Peyzaj Mimarı" unvanı ile mezun oldu. 2017 yılında K.T.Ü Fen Bilimleri Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. Master devam ederken 2019 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde Araştırma Görevlisi kadrosuna atandı ve halen Araştırma Görevlisi kadrosunda görevini yürütmektedir. İyi derecede İngilizce bilen KARABIÇAK GÜNAYDIN evli, bir çocuk sahibi olup ikinci çocuğunu sabırsızlıkla beklemektedir.